

Aktiivista vakauspolitiikkaa ja kylmää kamppailua

Venäjä-uhkakuvien muutos presidentti Niinistön puheissa
vuosina 2012–2016

Meri-Pinja Tanska
Maisterintutkielma
Historian maisteriohjelma
Humanistinen tiedekunta
Helsingin yliopisto
Huhtikuu 2021

Tiivistelmä

Tiedekunta: Humanistinen tiedekunta

Koulutusohjelma: Historian maisteriohjelma

Tekijä: Meri-Pinja Tanska

Työn nimi: Aktiivista vakauspolitiikkaa ja kylmää kamppailua. Venäjä-uhkakuvien muutos presidentti Niinistön puheissa vuosina 2012–2016

Työn laji: Pro gradu -tutkielma

Kuukausi ja vuosi: Huhtikuu 2021

Sivumäärä: 73

Avainsanat: ulko- ja turvallisuuspolitiikka, presidentti, puheet, uhkakuvat, Venäjä, Sauli Niinistö

Ohjaaja tai ohjaajat: Niklas Jensen-Eriksen & Anu Lahtinen

Säilytyspaikka: Helsingin yliopisto

Tiivistelmä:

Pro gradu -tutkielmassa analysoidaan presidentti Sauli Niinistön puheissa esiintyviä Venäjä-uhkakuvia sekä näihin liittyvää uhkakuvaretoriikkaa vuosilta 2012–2016. Tutkielmassa sivutaan, millaiset Suomen ja Venäjän väliset keskinäissuhteet ovat historian saatossa olleet, miten ne ovat rakentuneet, miten Venäjään liittyvistä uhista on puhuttu sekä millaista uhkakuvaretoriikkaa historian saatossa on esiintynyt. Tutkielmassa kartoitetaan myös Venäjän imperialismin uutta nousua ja ekspansivista politiikkaa, joilla on ollut vaikutusta uhkakuviin ja uhkakuvaretoriikan muutokseen.

Analyysin avulla vastataan seuraaviin tutkimuskysymyksiin: Millaista Venäjään liittyvä uhkakuvaretoriikka on presidentin puheissa ja miten se on muuttunut tarkasteluajanjaksolla? Miten historian aikana muotoutuneet Venäjä-uhkakuvat ja retoriikka nousevat esiin presidentti Niinistön puheissa tarkasteluajanjaksolla? Millaisena Niinistön Venäjä-linja ja suhtautuminen Venäjään näyttäytyvät puheiden retoriikan perusteella? Voidaanko suhtautumistavasta löytää yhtymäkohtia historiasta tuttuihin ulkopoliittikan linjoihin? Analyysissä hyödynnetään laadullisen tutkimuksen menetelmiä ja lähestymistapoja.

Tutkielmassa todetaan, että uhkakuvaretoriikka muuttui selkeästi Ukrainan kriisin seurauksena. Ennen Ukrainan kriisiä Niinistön puheista välittyvä retoriikka on pehmeää, diplomaattista ja yhteistyöhenkistä. Ukrainan kriisin seurauksena retoriikka puheissa muuttuu suorasanaisemmaksi ja uhkakuvat vahvistuvat. Puheissa esiintyy osittain samankaltaisia uhkakuvateemoja kuin historiassa ja esimerkiksi kylmään sotaan viittaava retoriikka nousee esiin presidentin puheissa. Ukrainan kriisin myötä uutena teemana esiin nousevat hybridiuhhat. Niinistön tavasta suhtautua Venäjään voidaan löytää yhtymäkohtia historian aikana tutuksi tulleisiin ulkopoliittisiin linjoihin ja Venäjä-suhteisiin liittyviin toimintatapoihin. Suhtautumistavasta voidaan havaita myös Niinistön itsensä määrittelemä aktiivinen vakauspolitiikka.

Sisällys

1. JOHDANTO.....	1
2. KAHDENVÄLISET SUHTEET – VENÄJÄ SUOMEN PUOLUSTUSPOLIITTISENA LINJANA.....	13
2.1 Paasikiven linjasta 2000-luvulle.....	14
2.2 Muuttuva Venäjä – imperialismin kasvu ja ekspansiivinen politiikka.....	17
2.3 Venäjä-uhkakuvien rakentuminen ja teemat Suomessa.....	23
3. VENÄJÄ-UHKAKUVAT JA ULKOPOLIITTINEN LINJA PRESIDENTIN PUHEISSA.....	27
3.1 Presidentti instituutiona sekä ulko- ja turvallisuuspoliittisena toimijana.....	27
3.2 Aktiivisen vakauspoltiikan ja vakaiden suhteiden aika 2012–2013.....	33
3.3 Rajapyykkinä Ukraina – uhkakuvaretoriikan ja suhtautumistavan muutos 2014.....	38
3.4 Venäjä-linjan vakautuminen 2015–2016 – takaisin aktiivisen vakauspoltiikan aikaan.....	44
4. JOHTOPÄÄTÖKSET.....	56
LÄHTEET JA KIRJALLISUUS.....	66

1. JOHDANTO

Heti kylmän sodan jälkeen ajateltiin, että Venäjä palaisi jonnekin, missä se ei koskaan ollut vielä ollutkaan – länsimaiseksi demokratiaksi. Kun sitten kävi ilmi, että matka on ennakoitua paljon mutkaisempi ja pidempi, ellei peräti päättymätön, on pettymys ollut paikoin suuri.¹

Näin totesi tasavallan presidentti Sauli Niinistö Sälenissä pitämässään Rikskonferensseminaarin tervehdyspuheessaan tammikuussa 2014. Vierailunsa yhteydessä presidentti nosti esiin Venäjän keskeisen roolin Suomen ulko- ja turvallisuus- sekä puolustuspolitiikassa. Tämä ympäristö on kokenut 2000-luvulla varsinaisten muutosten myllerryksen, joka jatkuu edelleen.

Suomella on pitkä historia osana Venäjää sekä sittemmin Neuvostoliiton ja uudelleen syntyneen Venäjän naapurina. Suomi-Venäjä-suhteiden muutosten kehityskulkuun ovat sisältyneet muun muassa vaaran vuodet, yöpakkaset, suomettuminen, noottikriisi, liennytytys ja irtautuminen YYA:n ikeestä, Suomen EU-jäsenyys sekä Putinin Venäjän imperialismin ja nationalismin uusi tuleminen. Samanaikaisesti Suomi on pyrkinyt tasapainottelemaan idänsuhteiden ohella muun muassa pohjoismaisten naapureidensa Ruotsin ja Norjan sekä Pohjois-Atlantin puolustusliiton (Nato) kanssa tehtävän yhteistyön merkeissä. Suomen kannalta varsin rauhallisen 2000-luvun alun jälkeen puolustuspolitiikan merkitys Venäjä-suhteissa on korostunut sekä Georgian että Ukrainan sotien myötä. Tapahtumat ilmentävät Venäjän imperialistisen politiikan kehityskaarta, ja ovat omalta osaltaan vaikuttaneet myös siihen, miten Suomi on omaa puolustuspolitiikkaansa toteuttanut.²

Pro gradu -tutkielmassani tarkastelen presidentti Sauli Niinistön ensimmäisen presidenttikauden puheissa esiintyviä Venäjä-uhkakuvia sekä näihin liittyvää uhkakuvaretoriikkaa. Analyysissäni pyrin löytämään vastauksia seuraaviin tutkimuskysymyksiin: Millaista Venäjään liittyvä uhkakuvaretoriikka on presidentin puheissa ja miten se on muuttunut tarkasteluajanjaksolla? Miten historian aikana muotoutuneet Venäjä-uhkakuvat ja retoriikka nousevat esiin presidentti Niinistön puheissa tarkasteluajanjaksolla? Millaisena Niinistön Venäjä-linja ja suhtautuminen Venäjään näyttäytyvät puheiden retoriikan perusteella?

¹ Tasavallan presidentti Sauli Niinistön puhe Rikskonferensseminaarissa Sälenissä 12.1.2014, Tasavallan presidentin kanslia (TPK). <https://www.presidentti.fi/puheet/tasavallan-presidentti-sauli-niiniston-puhe-rikskonferensseminaarissa-salenissa-12-1-2014/> (viitattu 4.1.2021).

² Meinander 2017, 309–314.

Voidaanko suhtautumistavasta löytää yhtymäkohtia historiasta tuttuihin ulkopoliittian linjoihin?

Valitsemani aihe on ajankohtainen, sillä Venäjän imperialistinen toiminta kansainvälisellä arenalla, etenkin sen naapurivaltioiden suhteen, on tähän päivään mennessä lisääntynyt entisestään³. Vaikka Ukrainan tilannetta ei voida suoraan rinnastaa Suomeen, ovat Venäjän toiminta ja tähän liittyvät uhkakuvat olennaisia myös Suomen kannalta. Suomella on historian aikana, mutta myös nykypäivän kansainvälisessä keskustelussa nähty olevan taito hoitaa idänsuhteita erityislaatusella tavalla. Taito hoitaa Venäjä-suhteita on noussut esiin muun muassa presidentti Niinistön molemmilla presidenttikausilla⁴. Näin ollen presidentin puheiden analysointi voi kertoa toimivista keinoista, joiden kautta hoitaa Venäjä-suhteita myös jatkossa.

Tässä työssä osoitan, että Venäjään liittyvä uhkavaretoriikka koki muutoksen Ukrainan kriisin myötä. Venäjän ekspansiivisen toiminnan ja Ukrainan kriisin tuloksena Suomi on presidentin toimesta ottanut ajoittain erittäin suorastikin kantaa Venäjän toimintatapoihin. Toisaalta presidentti-instituution välittämä kuva on korostanut uhkavarealiteettien tunnistamisen rinnalla myös keskinäissuhteiden laadun varmistamista diplomatian keinoin. Tarkasteluaikajakson uhkavaretoriikka noudattaa osittain historiasta tuttua Venäjä-uhkavaretoriikkaa ja puheissa käytetty termistö ja sanavalinnat liittyvät esimerkiksi kylmään sotaan. Presidentti Niinistö pyrkii puheissaan noudattamaan määrittelemäänsä ulkopoliittian linjaa ja puheiden kautta välittyy suorasanainen, mutta diplomaattinen tyyli suhtautua ja puhua Venäjään liittyvistä uhkakuvista.

Presidentti Niinistön puheita on analysoitu aikaisemmin muun muassa Aleksis Raappanan Maanpuolustuskorkeakoululle tekemässä pro gradu -tutkielmassa *Uhkavaretoriikka tasavallan presidenttien Halonen ja Niinistö puheissa (2018)*⁵, jossa on vertailtu presidentti Halosen ja Niinistön puheiden välittämää uhkavaretoriikkaa sekä uhkavien esiintymistä.

³ Ks. esim. Pelko palasi Ukrainan etulinjassa elävien ihmisten elämään: "Minne minä pakenisin?" – Yle raportoi pahentuvasta tilanteesta paikan päältä, *Yle Uutiset* 12.4.2021. <https://yle.fi/uutiset/3-11879499> (viitattu 17.4.2021).

⁴ Ks. esim. Finland's President Can Hold His Own With Both Putin and Trump, *Foreign Policy* 10.9.2020. <https://foreignpolicy.com/2020/09/10/finlands-president-niinisto-can-hold-his-own-putin-trump/> (viitattu 15.3.2021).

⁵ Ks. Raappana, Aleksis: *Uhkavaretoriikka tasavallan presidentti Halonen ja Niinistö puheissa*. Sotatieteiden pro gradu -tutkielma. Maanpuolustuskorkeakoulu 2018.

Raappanan tutkielma eroaa kuitenkin omasta tutkimusasetelmastani siinä mielessä, että keskityn omassa tutkielmassani tarkastelemaan ainoastaan presidentti Niinistön puheita vuosien 2012–2016 välillä. Oman työni tarkoituksena on siis tarkastella uhkakuvaretoriikan nopeaa muutosta Venäjän ulkopoliitiikan muuttuessa Venäjän imperialistisen politiikan kasvun sekä muun muassa Ukrainan kriisin myötä. Raappanan tutkielma keskittyy yleisemmin turvallisuutta ja puolustuspolitiikkaa koskettaviin uhkakuviin, eikä ainoastaan Venäjään, vaikka toki turvallisuuteen liittyvät uhkakuvat usein sivuavatkin Venäjää. Raappanan tutkielman aineisto käsittää lähemmäs 90 puhetta, joten tutkielmassa tarkastellaan uhkakuvien esiintyvyyttä makrotasolla sekä vertaillen eri presidenttien puheiden sisältöjä, kun taas oma lähestymistapani on enemmän mikrohistoriallisempi ja paneutuu tarkemmin sanavalintojen ja välittyneen viestin merkityksiin sekä puheiden kautta muotoutuneisiin Venäjä-uhkakuviin presidentti Niinistön puheissa.

Uhkakuvaretoriikan muutoksia laajemmin on sivunnut väitöskirjassaan Suomen uhkavapolitiikka 2000-luvun alussa⁶ vuonna 2009 myös sotatieteiden tohtori ja kyberturvallisuuden professori Jarno Limnéll, joka on myös käsitellyt uhkakuviin liittyvää retoriikkaa Venäjä-fokusta laajemmin. Limnéllin tutkimus keskittyy tarkastelemaan laajemmin uhkakuvien määritelmiä sekä varhaisempaa aikakautta.

Presidenttien puheista tehdyt analyysit ja puolustuspoliittiset aiheet ja näihin liittyvä retoriikka ovat varsin yleisiä aiheita historian tutkimuksessa. Tekemäni tiedonhaun perusteella aihetta ei ole tutkittu tai ainakaan julkaistu samankaltaisesta asetelmasta ja aikarajuksesta käsin kansainvälisellä tasolla. Tiedonhaun yhteydessä kartoitin kansainvälistä tutkimusta muun muassa lähivaltioiden (Viro ja Norja) valtionjohtajien puheiden analyysien osalta kyseiseltä aikajaksolta Venäjä-uhkakuviin liittyen. Vaikka valtioiden Venäjä-suhteet ja yhteinen historia poikkeavat jonkin verran Suomen asetelmasta, olisi maiden osalta ollut kenties mahdollista löytää joitain yhtymäkohtia retoriikan suhteen. En kuitenkaan onnistunut löytämään tutkimusta, jota olisin voinut hyödyntää oman tutkimukseni tukena. Aikaisemman tutkimuksen niukkuudesta johtuen oma tutkimukseni keskustelee jo olemassa olevan kirjallisuuden kanssa rajatusti.

⁶ Ks. Limnéll, Jarno: *Suomen uhkavapolitiikka 2000-luvun alussa*. Väitöstutkimus, Maanpuolustuskorkeakoulu 2009.

Lähestyn tutkimuskysymyksiäni laadullisen analyysin näkökulmasta. Kyse on osittain fenomenologisesta lähestymistavasta, jossa pyritään tarkastelemaan sitä, miten ihmiset rakentavat erilaisia merkityksiä tietyssä kontekstuaalisessa tilanteessa. Tutkimuksessa toteutetaan myös induktiivisuuden periaatetta, jolla tarkoitetaan, että laadullista tutkimusta toteutetaan tekemällä johtopäätöksiä alkuperäisaineiston perusteella.⁷

Laadullinen analyysini hyödyntää osittain myös narratiivista näkökulmaa, jossa narratiivit eli tarinat ovat keino selittää ja ymmärtää keskinäissuhteita ja toimintaa. Ideana on hyödyntää kulttuurin tarjoamia tarinallisia malleja.⁸ Tutkielmassa hyödynnänkin historian saatossa syntyneitä Venäjään liittyviä uhkakuvakäsityksiä ja pyrin selittämään presidentin puheiden sanomaa näiden narratiivien kautta, jotka ovat suomalaisessa puolustuspoliittisessa keskustelussa yleisiä ja toistuvia.

Tarkastelen tutkimuskohdettani hermeneuttisen ymmärtämisen kautta, jossa pyritään ilmiöiden merkityksen ymmärtämiseen. Tälle perustana toimii myös se, millaisesta esiymmärryksen lähtökohdasta itse tarkastelen tutkittavaa kohdetta.⁹ Omaa esiymmärrystäni rakennan käsittelylukujen myötä, joissa sivutaan Suomen ja Venäjän ulkosuhteiden kehitystä, Venäjän imperialismin nousua Putinin aikakaudella, Venäjään liittyviä historiallisia uhkakuviakin sekä presidentti-instituutiota ja siihen liittyvää politiikkaa.

Historiallisen sisältöanalyysin ideana on rakentaa tutkimuskohteesta menneisyyden kokonaiskuva. Historiallinen sisältöanalyysi toimii näin ollen tutkimuksessani yhteistyössä diskurssianalyysin kanssa, sillä sisältöanalyysi keskittyy tarkastelemaan tekstin merkityksiä, kun taas diskurssianalyysin ideana on tarkastella, miten merkityksiä tekstissä tuotetaan.¹⁰ Hyödynnän siis molempia lähestymistapoja, sillä tarkastelen tutkimuksessani, miten presidentin puheilla luodaan tietynlaista kuvaa esimerkiksi erilaisin sanavalinnoin sekä ylipäätään sitä, millaisia merkityksiä teksti luo.

Uhkakuvaretoriikkaa voidaan lähestyä myös konstruktivistisen lähestymistavan teoreettisen viitekehyksen kautta. Uhkakuvatulkinnat voivat esimerkiksi perustua sosiaalisesti rakentuneisiin uhkakuviin, jotka ilmentävät yhteiskunnassa muodostuneita ennakkokäsityksiä tietystä uhasta. Esimerkiksi valtioneuvoston turvallisuus- ja puolustuspoliittiset selonteot voidaan nähdä vuorovaikutuksessa rakentuneina todellisuuden tulkintoina, joihin

⁷ Puusa & Juuti 2020, sähköinen teos, 79–81.

⁸ Puusa, Hänninen & Mönkkönen 2020, sähköinen teos, 148–150.

⁹ Sarajärvi & Tuomi 2018, 118.

¹⁰ Sarajärvi & Tuomi 2018, 390.

sisältyy aina viime kädessä poliittinen valinta.¹¹ Näin ollen näen, että suomalaisessa mediassa rakentuneet uhkakuvat, joiden pohjalta käsittelem presidentin puheissa esiintyviä Venäjä-uhkakuvia, ovat rakenteellisesti muodostuneita kansallisia ennakkokäsityksiä, jotka ovat vakiintuneet historian saatossa ja jotka suomalaiset yleisesti ottaen jakavat. Lukijan on siis hyvä huomioida, että määritellyt Venäjä-uhkakuvat kertovat yleisistä linjoista, mutta eivät yhtä ainoaa totuutta.

Laadullinen historiantutkimus on hyvin usein jollain asteella diskurssien tulkintaa. Diskurssilla tarkoitetaan tiettyjen lausumien kautta tiedon uudelleenesittämistä ja analysointia. Diskurssinen lähestymistapa tarjoaakin keinon myös tarkastella asioita tietystä näkökulmasta käsin sekä tiettyjen esitystapojen rajaamista. Diskurssianalyysin kohteena ovat myös ajan mukanaan tuoma muutos, erilaiset kielenkäytön keinot sekä diskurssiin liittyvät valtakysymykset.¹² Kaikki nämä seikat liittyvät myös omaan tutkielmaani analyysin ja oman lähestymistapani osatekijöinä. Lähdekriittinen ote toimii historiantutkimuksen peruslähtökohtana ja sen kautta pyritään tulkitsemaan lähteitä mahdollisimman objektiivisesti.

Käytän tutkielmani aineistona presidentti Sauli Niinistön julkisissa tilaisuuksissa esitettyjä puheita vuosilta 2012–2016. Niinistön puheet on poimittu Tasavallan Presidentin kanslian verkkosivujen arkistoista. Aineiston hakuehtoina toimivat alun perin 1.1.2012–31.12.2018 sekä hakusana ”Venäjä”. Haku nosti esiin 96 puhetta kyseisten vuosien ajalta. Puheita läpikäydessäni suljin pois sellaiset puheet, joiden sisältö ja Venäjä-yhteys ei koskettanut puolustuspolitiikkaa, vaan enemminkin ympäristönsuojelua sekä kulttuurivaihdantoa ja -yhteistyötä Suomen ja Venäjän välillä. Jouduin sulkemaan alkuperäisen ajatukseni arktisen alueen turvallisuuden käsittelystä tässä vaiheessa pois, sillä arktista aluetta käsittelevät puheet koskivat esimerkiksi luonnonsuojelukysymyksiä, eikä niissä sivuttu puolustuspoliittisia näkökantoja. Karsinnan jälkeen karsin jäljellä olevat puheet tarkentaen niiden sisältöä hakusanalla ”turvallisuus”.

Lopulliseen aineistoon päätyivät sellaiset puheet, jotka oli suunnattu joko laajalle yleisölle (kuten presidentin uuden vuoden puheet) tai kansainvälisessä ympäristössä toimivalle yleisölle (kuten YK, Etyj, diplomaattikunta, eri maiden valtiovieraat). Tämän lisäksi

¹¹ Linnéll 2009, 29.

¹² Siltaoja & Sorsa 2020, sähköinen teos, 911.

tutkijana olen arvioinut sisältöä laadullisesti ja karsinut sisällön perusteella pois muutamia sellaisia puheita, joissa aiheen käsittely on ollut niin vähäistä, että ne eivät arvioni mukaan olisi tarjonneet analyysini kannalta hyödyllistä sisältöä. Kaiken kaikkiaan analysoitavien puheiden määrä supistui rajauksen myötä kahteenkymmeneen puheeseen. Lukijan on näin ollen siis hyvä huomioda, että samaa aihealuetta tutkivat henkilöt saattavat myöhemmin löytää uusia näkökulmia ja nostaa myös omasta aineistostani pois jääneitä puheita omissa tutkimuksissaan esille. Olen kuitenkin tutkimusaineistoa karsiessani pyrkinyt rajaamaan mainituin kriteerein oman lopullisen lähdeaineistoni, joten tutkimukseni tulokset käsittelevät lopullisen aineiston perusteella tehtyjä tulkintoja.

Tarkasteluajanjakso on rajattu vuosien 2012–2016 välille. Puheiden määrä olisi muutoin kasvanut sen verran suureksi, että niiden tarkastelu ei olisi ollut tämän mittaisessa työssä tarkoituksenmukaista. Puheiden lajittelu tietyn ryhmän tai muuttujan mukaan ei myöskään tuottanut hedelmällistä lopputulosta, sillä sellaisia puheita, jotka toistuisivat tietyissä foorumeissa säännöllisin väliajoin ja täyttäisivät kriteerit Venäjän ja turvallisuuspolitiikan suhteen, ei ollut saatavissa tarpeeksi monia, jotta ne olisivat olleet keskenään vertailukelpoisia tai jotta sisältöjen analysointi olisi tarjonnut sisällöllisen analyysin kannalta olennaisia näkökulmia.

Aikarajaukseni sisälle ajoittuu myös Ukrainan kriisi vuonna 2014, jonka aiheuttama puhetavan muutos ja kehityskaari Niinistön puheista voidaan selkeästi tutkimukseni mukaan havaita. Näin ollen tarkastelujakso on rakennettu niin, että Niinistön linjaa on mahdollista tarkastella aineiston kannalta kaksi vuotta ennen Ukrainan kriisiä ja kaksi vuotta Ukrainan kriisin puhkeamisen jälkeen. Ukrainan kriisistä puhuessani käytän termeinä sekä kriisiä että Ukrainan sota, joilla tarkoitetaan saman tapahtuman aiheuttamaa kehityskulkua Ukrainassa. Sota-termin käyttöä perustelen sillä, että kyseinen kriisi on jatkunut näihin päiviin saakka eikä se ole jäänyt vain lyhytkestoiseksi kriisiksi. Kriisi-termiä käytän puolestaan sellaisissa yhteyksissä, joissa se on kontekstin kannalta ajankohtaisempaa, kuten esimerkiksi alkuperäislähteissä, joiden termistö viittaa julkaisuajan kontekstiin ja tuolloin käytettävään termiin kriisi. Käyttämäni tutkimuskirjallisuus sisältää myös molempia termejä riippuen tutkimuskirjallisuuden julkaisuajankohdasta.

Presidentti Niinistön ensimmäinen presidenttikausi, ja näin ollen myös analysoitavat puheet ajoittuvat samalle aikajaksolle kuin Venäjän presidentti Vladimir Putinin kolmas presidenttikausi. Vaikka tutkimuksen fokuksessa onkin keskittyä tarkastelemaan suhtau-

tumistavan muutosta Niinistön puheiden kautta, aikarajaus nostaa esiin juuri Putinin aikakaudella tapahtuneet muutokset sekä imperialistisen ja ekspansiivisen politiikan. Nämä ovat myös taustasyitä Ukrainan kriisin syttymiselle sekä Venäjään liittyvien uhkakuvien muutokselle. Juuri ekspansiivisuus ja imperialististen tavoitteiden nousu ovat olleet Putinin hallintokauden tunnusmerkkejä ja osa Venäjän ulko- ja turvallisuuspoliittista kehitystä 2010-luvulla.

Olen rajannut tutkimuslähteeni koskemaan nimenomaan presidentti Niinistön puheita. Hyödynnän tutkielmani taustoittamisessa kuitenkin esimerkiksi uutisaineistoa, omaelämäkertaa sekä kokoomuksen puolueohjelmaa, jotka toimivat kontekstin tukena, sillä erillisiä historiateoksia ja tutkimusta Niinistön ulkopoliittisesta linjasta on niukasti saatavilla.

Olennaista puheiden käytössä lähteinä on syytä huomioida presidentin rooli yksityishenkilönä ja toisaalta instituutioon sekä valtion päämiehenä. Vaikka presidenttiydessä on kyse aina yksilöstä henkilönä, jonka toiminta perustuu osittain subjektiivisiin poliittisiin näkemyksiin sekä persoonaan, on olennaista huomata, että analysoinnin kohteena olevat puheet ovat presidentti-instituution tuottamia. Näin ollen puheiden sisältö ei välttämättä pelkästään mukaile vain Niinistön henkilökohtaisia ajatuksia, vaan ne on myös tuotettu mahdollisesti yhteistyössä muiden presidentti-instituution toimijoiden kanssa sekä sellaiseen kontekstiin, jossa presidentti edustaa koko Suomen valtiota ja kansaa omien ulostulojensa kautta. Puheiden voidaan siis tämän perusteella ajatella välittävän sellaista kuvaa, jota halutaan välittää Suomen kansalaisille. Samaan aikaan presidentin puheet toimivat ikään kuin Suomen äänenä kansainväliselle yleisölle ja valtiollisille toimijoille.

Tutkimusaineistoni sisältää pääosin historia-, sota- ja yhteiskuntatieteiden teoksia sekä maanpuolustuskorkeakoulun julkaisuja. Venäjä- ja uhkakuvatietoa koostaessani olen hyödyntänyt muun muassa Lotta Lounasmeren toimittamaa teosta *Näin naapurista. Median ja kansalaisten Venäjä-kuvat* (2011), Timo Vihavaisen teoksia *Venäjän kahdet kasvot. Venäjä-kuva suomalaisen identiteetin rakennuskivenä* (2004) ja *Ryssäviha. Venäjän pelon historiaa* (2013) sekä Ville Pernaan ja Ville Pitkäsén toimittamaa teosta *Poliitikot taistelivat, media kertoo. Suomalaisen politiikan mediapelejä 1981–2006* (2006). Venäjään liittyvistä uhkakuvahistoriasta, saati presidenttien ulkopoliittikkaan liittyvästä retorikasta ei ole suoraan tutkimuskysymykseeni löydettävissä tutkimuskirjallisuutta, joten pyrin koostamaan yleiskuvan Venäjään-liittyvien uhkakuvien historiasta ja keskeisistä teemoista näiden teoksien avulla. Vaikka teokset tarjoavat näkökulmaa nimenomaan median luomiin ja käsittelemiin Venäjä-mielikuviin, voidaan ajatella, että nämä mielikuvat ovat

kansallisia ja rakentuneet historian saatossa. Tämän perusteella niitä voidaan hyödyntää ja soveltaa myös presidentin puheiden retoriikan analysointiin. Näin ollen tutkimus keskustele aiheen perusteosten ja vanhan tutkimuksen kanssa niiltä osilta, kun se on tutkimuskysymykseen vastaamiseksi tarkoituksenmukaista.

Lähdekriittisessä mielessä haluan kiinnittää lukijan huomion Risto Uimosen kirjoittamaan Sauli Niinistöä käsittelevään teokseen *Sauli Niinistö – tasavallan presidentti* (2018). Vuonna 2018 Sauli Niinistöstä ilmestyi kaksi elämäkertaa, joiden tekemiseen Niinistö ei ole itse ollut myötävaikuttamassa. Toinen on Into-kustannuksen samana vuonna julkaisema, Matti Mörttisen ja Lauri Nurmen kirjoittama teos *Sauli Niinistö – Mäntyniemen herra* (2018). Teos on julkaistaessa saanut paljon kritiikkiä osakseen kärkkäiden ja jopa virheellisten näkökulmiensa takia eikä näin ollen sovellu luotettavaksi lähteeksi. Tähän presidentti Niinistö on myös itse ottanut blogikirjoituksessaan¹³ kantaa. Vaikka presidentti Niinistö ei nostanutkaan Uimosen teoksesta selkeitä virheitä esiin blogikirjoituksessaan, elämäkertoihin on aina syytä suhtautua pienellä varauksella ja lähdekriittisellä otteella. Kirjoittajan suhteen on hyvä huomioida, että kyse voi, kuten kaikessa laadullisessa tutkimuksessa, olla jollain asteella subjektiivisista näkökulmista, vaikka kirjoittaja olisikin pyrkinyt mahdollisimman objektiiviseen lopputulokseen. Teoksen kirjoittaja Risto Uimonen on pitkän linjan journalisti, joka on toiminut muun muassa Julkisen sanan neuvoston (JSN) puheenjohtajana. Asemansa ja kokemuksensa perusteella Uimosen voidaan olettaa hallitsevan tiedon käsittelyyn ja etiikkaan liittyviä, objektiiviseen näkökulmaan pyrkiviä taitoja ja tutkimusotetta.

Hyödynnän Uimosen teosta lähinnä sellaisten tietojen pohjana, joissa sivutaan Niinistön kauden mediassa tekemiä ulostuloja tai julkisessa keskustelussa syntyneitä mielikuvia Niinistön ulko- ja turvallisuuspoliittisesta linjasta. Niinistön presidenttikaudesta ei ole saatavana pitkän aikavälin poliittisia linjanvetoja sivuavia teoksia, eikä presidentin kanslian sivusto tarjoa myöskään asian suhteen kovinkaan laajaa tietovarantoa, jonka perusteella rakentaa yleiskuvaa ja Niinistön ulko- ja turvallisuuspolitiikan kehityslinjoista.

Niinistön ulko- ja turvallisuuspoliittisen linjan perusteiden hahmottamisessa olen hyödyntänyt myös kokoomuksen julkaisua *Lähiajan tavoiteohjelma 2003–2007* vuodelta 2003. Vaikka asiakirjat kertovat kokoomuksen ulko- ja turvallisuuspoliittisesta linjasta,

¹³ Ks. Tasavallan presidentti Sauli Niinistön blogikirjoitus ” Presidentin kynästä: Kirjoista, tulkinnoista ja totuuksista”, TPK, 15.8.2018. <https://www.presidentti.fi/presidentin-kynasta/presidentin-kynasta-kirjoista-tulkinnoista-ja-totuuksista/> (viitattu 11.1.2021).

mielestäni on perusteltua hakea yleisiä linjanvetoja Niinistön ulko- ja turvallisuuspolitiikkaan näistä asiakirjoista, sillä Niinistö on itse kokoomustaustainen presidentti. Vaikka Niinistö onkin eduskunta-aikanaan tunnettu esimerkiksi keskivertokokoomuslaista myönteisemmästä Nato-kannastaan, voidaan silti ajatella Niinistön ulko- ja turvallisuuspoliittisen ajatusmaailman noudattelevan kokoomuslaisia arvoja ja ajatusmaailmaa ainakin pääpiirteittäin. Toki on hyvä huomioida, että presidentti on aina yksilö ja presidentti- asemansa myötä irtisanoutuu puoluepolitiikasta ja puolueohjelman noudattamisesta, sillä presidentin tehtävä on edustaa koko Suomen kansaa ja valtiota. Nämä näkökulmat olen siis myös pyrkinyt huomioimaan kootessani taustoja presidentin ulko- ja turvallisuuspoliittisesta linjasta ja käsitellessäni näitä aineistoja. Koottuani presidentin ulko- ja turvallisuuspoliittisen linjan raameja, perehdyin myös Henri Vanhasen *The Ulkopolitist* -lehdessä vuonna 2017 julkaistuun artikkeliin *Kompromissiratkaisusta ulkopoliittikan ytimeen – presidentti-instituution kehitys*¹⁴, jossa Vanhanen arvioi Niinistön linjan olevan samankaltainen kuin mitä itse olen tutkimustyössäni esittänyt. *The Ulkopolitist* on vuonna 2011 perustettu verkkolehti, jonka aiheet käsittelevät kansainvälisen politiikan ilmiöitä sekä suomalaista ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa. Lehden kirjoittajakunta koostuu ulko- ja turvallisuuspolitiikan asiantuntijoista ja se on ilmoittanut olevansa poliittisesti sitoutumaton.¹⁵

Tutkimuksessa esiintyviä käsitteitä ovat ulko- ja turvallisuuspolitiikka sekä puolustuspolitiikka. Puolustuspolitiikka voidaan nähdä maanpuolustuksen toimintoihin liittyvinä poliittisina päätöksentekoina ja linjauksina. Turvallisuuspolitiikka voidaan puolestaan määritellä kokoavana käsitteenä kuvaamaan ulko- ja puolustuspolitiikan muodostamaa kokonaisuutta.¹⁶ Ulko- ja turvallisuuspolitiikka sisältää erilaisissa määritelmissä monimuotoisia ulottuvuuksia uhkakuvien suhteen ja määritelmä laajenee koko ajan. Esimerkiksi Valtioneuvoston vuoden 2009 julkaisemassa turvallisuus- ja puolustuspoliittisessa selonteossa todetaan, että ”Turvallisuuspolitiikalla on perinteisesti vastattu valtion turvallisuuden kohdistuvaan sotilaalliseen tai poliittiseen uhkaan”. Asiakirjassa todetaan myös, että selonteossa käsitellään myös sellaisia maailmanlaajuisia kysymyksiä, jotka eivät lähtö-

¹⁴ Kompromissiratkaisusta ulkopoliittikan ytimeen – presidentti-instituution kehitys, *The Ulkopolitist*, 20.11.2017. <https://ulkopolitist.fi/2017/11/20/kompromissiratkaisusta-ulkopolitiikan-ytimeen-presidentti-instituution-kehitys/> (viitattu 8.1.2021).

¹⁵ *The Ulkopolitist*-verkkosivusto. <https://ulkopolitist.fi/about/> (viitattu 13.2.2021).

¹⁶ Visuri 2010, 15.

kohtaisesti ole Suomelle suoranaisia turvallisuusuuhkia, kuten esimerkiksi ilmastonmuutos.¹⁷ Vuoden 2016 selonteossa esimerkiksi ympäristökysymykset on nostettu mukaan uhkakuviiin.¹⁸ Ympäristökysymyksiien nouseminen uhkakuvakeskusteluun vasta vuoden 2016 selonteossa on myös peruste sille, miksi en ole analysoinut tutkielmassani sellaisia puheita, jotka liittyvät ympäristönsuojeluun. Tarkasteluajan kontekstissa niitä ei ole valtiojohtoisesti vielä tämän perusteella ajateltu osaksi turvallisuusuuhkia samalla tavalla kuin tänä päivänä.

Näiden seikkojen perusteella olenkin päätyinyt tutkielmassani käyttämään käsitteinä näitä kaikkia, sillä ne yhdessä kuvastavat ulkosuhteita juuri turvallisuuteen sekä uhkakuviiin liittyvää kokonaisuutta, johon nivoutuvat yleiset suuret linjat. Ulko- ja turvallisuuspolitiikan käsitteet toimivat tutkielmassani toisiaan täydentävinä termeinä, joilla viitataan yleisesti ulko-, turvallisuus- ja puolustuspolitiikan linjoihin ja toimintatapoihin. Termistö vaihtelee myös käyttämissäni lähdekirjallisuudessa, jossa ne toimivat monesti synonyymeina toisilleen.

Toinen oleellinen termi, joka tutkimuksessani esiintyy, on uhkakuva ja erityisesti Venäjään liittyvät uhkakuvat. Linnéllin mukaan uhka-termiin liittyvä oletus arvojen vaarantumisesta sekä ainakin osittaisesta mahdottomuudesta hallita tapahtumakulkua. Uuhkia ja riskejä voidaan termeinä käsitellä hänen mukaansa rinnakkaisina, sillä niiden käytännön tasolla ei ole olemassa suurempia merkityseroja.¹⁹ Omassa tutkielmassani puhun Venäjään liittyvistä uhista ja uhkakuvista sekä turvallisuusuuhista, joilla käsitän samoja teemoja. Tarkastellessani historian saatossa muotoutuneita ja toistuvia Venäjä-mielikuvia pyrin rakentamaan kehykset Venäjää koskeville uhkakuville. Venäjä-mielikuvat ja Venäjään liittyvät uhkakuvat ovat siis usein päällekkäisiä ja kulkevat historiansa takia myös rinnakkain. Näin ollen puhuessani Venäjä-mielikuvista ja Venäjään liittyvistä uhkakuvista katan ne käsittämään samoja teemoja ja aiheita. Poikkeuksena tästä luonnollisesti sellaiset Venäjä-mielikuvat, jotka nähdään positiivisina kuten esimerkiksi kauppapoliittisen yhteistyön mukanaan tuomat positiiviset vaikutukset Suomelle.

¹⁷ Valtioneuvoston selonteko: Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikka 2009. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 11/2009, s.9.

¹⁸ Valtioneuvoston selonteko: Valtioneuvoston ulko- ja turvallisuuspoliittinen selonteko. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 7/2016, s. 29.

¹⁹ Linnéll 2009, 64.

Analyysini taustatekijöihin liittyvä keskeinen käsite tutkimuksessani on myös Venäjään liittyvä imperialismi. Tällä käsitteellä tarkoitan 2000-luvulla tapahtunutta kehitystä Venäjän ulkopoliitikassa, jossa konservatiivisten aatteiden nousu, laajentumispyrkimysajatukset, nationalismi, aggressiiviseen puolustuspolitiikkaan, uuspanslavismiin ja fasismiin liittyvä toiminta on luonut pohjan myös puolustuspoliittisten asenteiden muutoksille. Näiden tekijöiden luoma muutos on johtanut toimintalinjaan, joka on Venäjän historian aikana tutuksi tulleen imperialistisen politiikan uusiutumaa eli neoimperialismia. Teoksessaan *Putinin sodat. Uuden imperialismien nousu* (2015) van Herpen nostaa esiin Venäjän uuspanslavismia, imperialismia sekä putinismia käsitteet. Putinismia käsitteen voidaan ajatella sisältävän imperialististen, konservatiivisten ja yksinvaltiuden arvojen ohella nepotismia, joka on tyypillinen osa Putinin ajan valtajärjestelmää. Uuden venäläisen panslavismia voidaan puolestaan ajatella tähtäävään pan-venäläiseen toimintaan, jonka tarkoituksena on liittää maahan uudelleen entiset keisari-imperiumiin sekä Neuvostoliittoon kuuluneet alueet, kuten Ukraina. Imperialismia sisältää putinismia ja uuspanslavismia eli niin sanotun uusvenäläisyyden ohella vielä nimenomaan valtion edun korostaminen, joka on hallitsevan poliittisen ja sosiaalisen eliitin etujen mukaista. Imperialismia sisältää lisäksi myös ajatus pragmatismista, joka korostuu etenkin puolustuspolitiikassa. Pragmaattinen imperialismi oikeutetaan moraalilla puuttumisella esimerkiksi entisten neuvostovaltojen sisäiseen toimintaan sosiaalidarwinismia keinoin, joiden myötä vahvalla Venäjällä on oikeus hallita heikompia.²⁰

Itse olen valinnut tutkielmassani käytettäväksi käsitteeksi juuri imperialismia, jonka alle suhteutan tutkimukseni kontekstissa kyseiset teemat, sillä imperialismia terminä liittyy vahvemmin ulko- ja turvallisuuspolitiikkaan, kun taas esimerkiksi putinismia kattaa pitkälti Venäjän sisäistä politiikan kehitystä. Imperialismia kattaa siis alleen ekspansiivisen politiikan ja uuspanslavismia, jotka konkretisoituvat muun muassa esimerkiksi Georgian ja Ukrainan sotina sekä Venäjän suhteiden laajenemisena Mustalle merelle, Kaukaasiaan sekä Turkkiin neuvostoaikaisten satelliittipuskureiden luomiseksi. Käyttäessäni sanaa imperialismia viittaa siis tutkielmassani juuri uuden venäläisen imperialismia muotoon.

Lähden tutkielmassani liikkeelle Suomi-Venäjä-suhteiden taustoittamisesta. Katson oleelliseksi pohjustaa Suomi-Venäjä-suhteiden kehitystä, sillä tällä kehityskaarella on

²⁰ van Herpen 2015, 32, 79–80.

merkitystä siihen, millaisiksi Venäjä-kuvat ovat Suomessa rakentuneet 2010-luvulle tultaessa. Taustatietoina sivuan myös Venäjän imperialismin nousua 2000-luvulla Putinin valtakauden myötä, mikä myös omalta osaltaan pohjustaa Suomen suhtautumista Venäjään sekä Venäjään liittyvien uhkakuvien kehittymistä siirryttäessä kohti 2010-lukua. Analyysini perusteella 2010-luvulla suhtautumistavassa voidaan havaita selkeä muutos imperialismin konkretisoitumisen eli Ukrainan kriisin myötä.

Tarkastelen tutkielmassani myös Venäjä-uhkakuvien kehitystä ja rakentumista, sillä nämä narratiivit nousevat esiin myös presidentin puheissa, joiden kautta uhkakuvien muuttumista Venäjää kohtaan tarkastellaan. Koen tarpeelliseksi esitellä myös presidentti-instituutiota, siihen liittyviä yleisiä linjoja sekä ulko- ja turvallisuuspoliittista vallankäyttöä, jotka rakentavat kehyksiä sille, millaisissa konteksteissa ja miten Venäjästä on ulko- ja turvallisuuspolitiikassa puhuttu uhkana. Tässä yhteydessä tarkastelen myös lyhyesti nimenomaan sitä, millaisena Niinistön ulko- ja turvallisuuspoliittinen linja on nähty ja miten siihen on suhtauduttu.

2. KAHDENVÄLISET SUHTEET – VENÄJÄ SUOMEN PUOLUSTUSPOLIITTISENA LINJANA

Suomen turvallisuus, vakaus ja hyvinvointi versovat lähialueiltamme. Naapurustomme vaikuttaa meidän asemaamme suoraan. Jos suhteet lähelle eivät toimi, on turha toivoa kovin paljoa kaukaisemmiltakaan yhteyksiltä. – – Itämeren maat Viro, Latvia ja Liettua ovat yhdessä Pohjoismaiden kanssa meille läheisiä Pohjolan EU-kumppaneita. – – Rajanaapurimme Venäjän kehitys kuluneina kahtena vuosikymmenenä on ollut monessa suhteessa myönteistä. Maa on vaurastunut, avautunut ja kytkeytynyt kansainväliseen talouteen. Tämä on kokonaiskuva eivätkä tulokset ole pikkuasioita. Venäjistä ei silti tullut, venäläistenkään mielestä, kaikkea sitä, mitä siitä ehdittiin toivoa. Meidän suomalaisten on aina nähtävä Venäjä sellaisena kuin se on. Tämä ei usein ole helppoa, sillä Venäjän tulkintakaavio on erilainen kuin pohjoismaisen yhteiskunnan. – – Venäjän merkitys Suomelle pysyy. Kaikilla tasoilla toimivat suhteet, kyky luoda aloitteita ja synnyttää tuloksekasta yhteistyötä Venäjän kanssa ovat vahvuuksiamme.²¹

Presidentti Sauli Niinistön sanoissa suurlähettiläspäivien puheessa elokuussa 2018 voidaan havaita Venäjään liittyvät epäkohdat, jotka ovat nostaneet uudelleen päätään 2000-luvun ensimmäisen vuosikymmenen loppupuolella. Niinistön puheet nostavat esiin länsimaisen käsityksen Venäjästä potentiaalisena toimijana, johon suhtauduttiin Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen lännessä ehkä liiankin optimistisesti. Samanlaisen ajatusmallin on nostanut esiin myös Marcel van Herpen (2015), joka kiinnittää huomiota länsimaiden ylitoiveikkaisiin ajatuksiin normalisoituvasta ja demokratisoituvasta Venäjästä. Nämä toiveet eivät kuitenkaan toteutuneet Putinin valtakauden politiikan myötä.²²

Niinistön puheiden sanat tiivistävät myös kehityskulun, johon Venäjän on ajateltu suomalaisessa katsannossa tulleen Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen. Niinistön sanat kerto-

²¹ Tasavallan presidentti Sauli Niinistön puhe suurlähettiläspäivillä 21.8.2012, TPK. <https://www.presidentti.fi/puheet/tasavallan-presidentti-sauli-niiniston-puhe-suurlahettilaspaivilla-21-8-2012/> (viitattu 4.1.2021).

²² van Herpen 2015, 28.

vat myös Suomen ja itänaapurin välisistä suhteista sekä niiden kehityksestä historian saatossa: suomalaisilla on aina ollut omanlaisensa suhde ja omanlaisensa toimintatavat sekä vahvuudet Venäjän kanssa toimimiseen.

2.1 Paasikiven linjasta 2000-luvulle

Toisen maailmansodan jälkeisessä maailmassa Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikan pohja perustui Pariisin rauhansopimukselle, joka solmittiin 1947 ja Ystävyys-, yhteistyö- ja avunantosopimukselle (YYA) 1948. Paasikiven linja määritteli jo YYA-sopimuksen johdannossa puolueettomuuspyrkimyksen linjauksen. Suomen seisottua jonkin aikaa varpailaan ulkopoliittikan ja erityisesti naapuruussuhteiden kanssa Paasikiven-Kekkonen ulko- ja turvallisuuspoliittinen linja vakiintui 1950-luvulla, jolloin Suomi pyrki säilyttämään suhteet Neuvostoliittoon vakaina.²³ Paasikiven linjan perusajatuksena oli rakentaa hyvät ja kestävät keskinäissuhteet Neuvostoliittoon. Linjan mukaan naapuruussovun luominen ei kuitenkaan edellyttänyt ideologista puolueettomuutta tai kansallisista eduista luopumista. Venäjä nähtiin siis naapurina, jonka kanssa oli aina eletty ja elettäisiin myös jatkossa.²⁴

Kylmän sodan aikana Neuvostoliitto pyrki turvaamaan ulko- ja turvallisuuspoliittisen asemansa suurvaltana pitämällä puolustustaan jatkuvasti toimintavalmiudessa erinäisten soraäänien varalta, jotka aika ajoin nousivat sen vaikutuspiirissä olevissa maissa. Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikka oli läpi lähes koko kylmän sodan Venäjä-politiikkaa.²⁵ Perinteinen Paasikiven linja muokkautui vuosien saatossa Paasikiven-Kekkonen-linjaksi, joka nojasi puolueettomuuden vahvistamiseen kansainvälisen liikkumatilan lisäämiseksi. Linjaa voidaan myös nimittää jonkinlaiseksi uusmyöntäväiseksi linjaksi, jonka myötä liikkumavarasta itänaapurin suhteen luovuttiin pikkuhiljaa.²⁶

Neuvostoliiton ulko- ja turvallisuuspoliittisen vaikutusvallan voidaan nähdä olleen huipussaan 1970-luvulla niin sanottuna liennytyksen aikakautena. Liennytyksen aika viittasi yleisesti ulko- ja turvallisuuspolitiikan tilaan maailmanpolitiikassa, joka oli alkanut Kubaan kriisin jälkeen 1962 ja näyttäytynyt Neuvostoliiton ja Yhdysvaltojen keskinäisen kilpailun hetkellisenä heltiämisenä ennen 1980-lukua. 1980-luvulla alkanutta aikakautta

²³ Visuri 2010, 21–22, 25.

²⁴ Zetterberg (toim.) 1988, 762.

²⁵ Vihavainen & Ketola 2015, 265–266.

²⁶ Rusi 2016, 34–35.

voidaan puolestaan kutsua uudeksi kylmän sodan aikakaudeksi, mikä näyttäytyi myös maailmanpolitiikassa ja yleisessä turvallisuusasetelmassa.²⁷ 1980-luvulla maailmanpolitiikan kärjistyessä Suomi piti Neuvostoliiton suhteen tiukasti kiinni Paasikiven-Kekkonen-linjasta.²⁸

Yleiseurooppalaisen kehityksen myötä itäblokin rakoilu vauhdittui lähennyttäessä 1990-lukua. Uudeksi Neuvostoliiton ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa ohjaavaksi periaatteeksi nousi uudenlainen avoin ajattelu eli glasnost. Uusi ajattelumalli mahdollisti ulko- ja turvallisuuspolitiikan saralla rasittavien puolustuskustannusten pienentämisen sekä aseistariisumisen sopimisen yhdessä kilpailijasupervallan eli Yhdysvaltojen kanssa. Uusi ajattelu konkretisoitui muun muassa Varsovan liiton hajoamisena.²⁹ Neuvostoliiton ja Suomen naapuruustaival päättyi virallisesti vuonna 1991, Neuvostoliiton kaaduttua omiin sisäisiin ristiriitoihinsa, demokratian herättämiin vasta-aatteisiin sekä taloudellisiin vaikeuksiin.

Neuvostoliiton hajoamisen yhteydessä Suomi noudatteli matalan profiilin linjaansa, vaikka pahoittelikin virallisesti valtionjohdon puolesta tapahtunutta. Tarkka on teoksessaan *Venäjän vieressä. Suomen turvallisuusilmasto 1990–2012* (2015) kuvaillut Suomen valtionjohdon olleen puolustuspolitiikan suhteen varpaillaan Venäjän sisäisten vallankaappausyrityksen aiheuttaman epävarmuuden takia.³⁰ Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen presidentti Koivisto rakensi Suomelle uutta ulko- ja turvallisuuspoliittista linjaa. Etykin periaatteista mallia ottaen Suomi alkoi esittää mielipiteitään avoimemmin Neuvostoliitosta ja Venäjästä. Koiviston periaatteiden mukaan Suomen täytyi pyrkiä hakemaan turvallisuudelleen enemmän ulkoista tukea, mikäli tarve näin vaatisi. Käytännössä tämä tarkoitti lännen yleisiin kannanottoihin yhtymistä.³¹ Suomi pyrki lähemmäs länttä ja irtautumaan YYA-sopimuksen vaikutuspiiristä, johon se ei ollut enää sidottu historiallisin perustein. Suomi eräällä tavalla tekikin ulko- ja turvallisuuspoliittisen linjauksen haकेutumalla EU-jäseneksi ja liittymällä Naton rauhankumppanuusohjelmaan vuonna 1994.³²

²⁷ Vihavainen & Ketola 2015, 287–268; Visuri 2006, 219–220.

²⁸ Zetterberg (toim.) 1988, 907.

²⁹ Vihavainen & Ketola 2015, 276–277.

³⁰ Tarkka 2015, 20–21.

³¹ Tarkka 2015, 308.

³² Meinander 2017, 313.

Uuden aikakauden aloitti presidentti Putinin valtaannousu vuoden 2000 presidentinvaalien myötä. Ulko- ja turvallisuuspolitiikan saralla, myös Suomea koskien, 2000-luvun alussa agendalle nousivat aika ajoin Nato-keskustelu ja Naton laajeneminen Venäjän reuna-alueille entisen Neuvostoliiton satelliittimaihin.³³ Suomi on sitoutunut noudattamaan EU:n yhteistä turvallisuuspolitiikkaa, mutta se on pyrkinyt syventämään 2000-luvun alussa myös ulko- ja turvallisuuspoliittisia suhteitaan muun muassa Ruotsiin, Norjaan, Baltiaan sekä Natoon. Samaan aikaan Suomen virallisena linjana on kuitenkin toiminut liittoutumattomuuspolitiikka, mikä on myös aika ajoin herättänyt keskustelua sen todellisesta luonteesta EU-jäsenyyden takia.³⁴ Suomi pyrki säilyttämään puolueettomuuspolitiikkansa keskittien linjaa muun muassa Venäjälle aiheutuvien sanktioiden suhteen Tšetšenian toisen sodan aikana. Suomi ei halunnut ilmaista kielteistä ajatustaan Venäjän toiminnasta, vaikka se monen mielessä tosiasiallisesti todennäköisesti leijuikin.³⁵

Suomen hyvistä suhteista Venäjään, etenkin presidentin osalta, kertonee esimerkiksi presidentti Halosen osallistuminen vuoden 2005 voitonpäivän paraatiin, johon suurin osa Baltian maiden johdosta jätti osallistumatta. Vuosien 1940–1991 välinen historiallinen ajanjakso on nähty Baltiassa miehitysaikana, minkä takia voitonpäivän juhlintaan ei ole haluttu osallistua. Halosen osallistuminen kertoo erilaisesta historiallisesta jatkumosta verrattuna Baltiaan, sillä Suomi oli säilyttänyt itsenäisyytensä useaan otteeseen. Valtiotieteiden tohtori Jukka Tarkan mukaan vasta Ukrainan kriisi toimi herätyksenä Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikkaan liittyville uhkakuville. Siihen asti oli uskottu Venäjän karhun olevan veljellinen nallekarhu.³⁶

Lähestyttäessä 2010-lukua Georgian sodan jälkimainingeissa Suomen ulkopoliittisessa linjauksessa haluttiin korostaa Venäjän integroimista Eurooppaan. Suomen voidaan nähdä harjoittaneen niin sanottua lepyttämispolitiikkaa, sillä Suomi ei esimerkiksi tukenut Venäjälle asetettuja talouspakotteita Georgian sodan jälkipuinnin yhteydessä. Vaikka lännen ja Venäjän suhteet jatkoivat 2000-luvulla alkanutta rakoiluaan, Suomen ja Venäjän suhteisiin Georgian sodan ei nähdä vielä kovinkaan suuresti vaikuttaneen. Suomessa asiantuntijat näkivät tässä vaiheessa Venäjän toimijana, jonka kanssa edelleen eletäisiin oikuista huolimatta.³⁷

³³ Vihavainen & Ketola 2015, 299–300.

³⁴ Meinander 2017, 314.

³⁵ Tarkka 2015, 315–316.

³⁶ Tarkka 2015, 317.

³⁷ Rusi 2016, 98–100.

Sekä Suomessa että Venäjällä alkoi uusi presidenttikausi vuonna 2012. Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittinen linjaus oli muutosprosessina tänä aikana, mutta tästä huolimatta Suomi tyytyi Rusin mukaan jo ennalta siihen, että Nato-jäsenyys ei kuulunut Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittiseen agendaan, sillä näin oli hallituspolitiikan suhteen linjattu. Venäjä varoitti Rusin mukaan Suomea Nato-jäsenyyden mahdollisista vaikutuksista Venäjän turvallisuuteen kesällä 2012 Putinin ja Niinistön tapaamisessa.³⁸ Niinistön kauden alkuvaiheessa Suomen ja Venäjän suhteita pyrittiin rakentamaan tavalla, johon Venäjän sisäisellä yhteiskunnallisella kehityksellä ei olisi vaikutusta.

Suomen ja Venäjän satoja vuosia jatkunut naapuruussuhde on ollut täynnä erilaisia konflikteja ja ystävyyttä, mikä on omalta osaltaan vaikuttanut Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikan rakentumiseen. Pitkän linjan politiikka on pitänyt sisällään sopivan etäisyyden pitämisen naapuriin sekä samanaikaisen liittoutumattoman linjan ylläpitämisen. Tarkoituksena on ollut estää Suomen joutuminen sotilaallisen uhan kohteeksi.³⁹ Liittoutumattomuuspolitiikka on kuitenkin kokenut muutoksia 2010-luvulla tapahtuneen kehityksen myötä. Samalla Venäjä on alettu kokea uudelleen sotilaallisena turvallisuusuhkana. Toisaalta suomalaisten enemmistö ei myöskään kannata Natoon liittymistä, minkä myötä Suomi on tasapainoillut tavoitellun puolueettomuuden rajamailla.⁴⁰

2.2 Muuttuva Venäjä – imperialismin kasvu ja ekspansiivinen politiikka

Neuvostoliiton hajottua venäläiset kokivat kansakuntana voimattomuuden tunnetta, pettymystä ja nöyryytystä kadotessaan suurvaltaketän johtoasemista. Myöskään Jeltsinin demokraattiseksi ajaksi mielletty valtakausi ei todellisuudessa näyttäytynyt venäläisille samanlaisena kuin länsimaille.⁴¹ Moni asiantuntija onkin sitä mieltä, että nationalismiin, imperialismin, konservatismiin ja ekspansiivisen politiikan nousu heijastelee osittain kaipausta vahvaan ja vankkaan aikaan, jolloin Neuvostoliitto oli isänmaallisen sodan voiton symboli ja päätoimija maailmanpolitiikan näyttämöllä.⁴² Venäläiset etsivätkin historiasta perusteita itäslaavilaisten kansojen uudelleenyhdistämiselle ja oman maskuliinisuutensa

³⁸ Rusi 2016, 113.

³⁹ Vihavainen & Ketola 2015, 309.

⁴⁰ Vihavainen & Ketola 2015, 308–310.

⁴¹ Widomski 2015, 85.

⁴² Sleptcov 2018, 142.

uudelleen pönkittämiselle.⁴³ Samanlaisen arvion tilanteesta esittää turvallisuusasiantuntija Marcel van Herpen, jonka mukaan Venäjän nöyryyttävän toiminnan lopettaminen ja menetetyt imperiumiaseman palautus on ollut Putinin päätavoitteita entisten neuvostokansojen yhdistämisen sekä ei-slaavilaisten alueiden yhteistyölle Venäjän alaisuudessa.⁴⁴

Jo vuodesta 1994 lähtien venäläinen imperialismi on nostanut uudelleen päätään, mikä on vaikuttanut myös Suomen puolustuspolitiikkaan sekä turvallisuusuhkakuviin. Jo 1990-luvun puolivälissä imperialismiin ilmentyminä nousivat esiin muun muassa toimet Moldovassa, Transnistriassa, Tšetšeniassa, Georgiassa sekä Ukrainassa. Moskovan uusi tavoite oli painottaa Venäjän oikeuksia lähialueilla, etenkin entisissä Neuvostovallan puskurimaissa, harjoittamalla niin kutsuttua rauhanturvatoimintaa kyseisissä valtioissa.⁴⁵

Putinin aikana Venäjän demokratian peruspilarit ovat muuttuneet voimakkaasti. Venäjä ei enää pidä kiinni länsimaille tyypillisestä liberaalista demokratiasta, vaan käyttöön on otettu suvereeni demokratia, jonka myötä Venäjällä on vapaus määritellä, täytyvätkö demokratian vaatimukset poliittisessa järjestelmässä. Tämä ilmiö heijastelee 1800-luvun venäläisen slavofilian paluuta. Uuden hallinnon toisena peruspilarina voidaan pitää niin sanottua vallan verikaalia, joka on kaunisteltu termi ylhäältä alaspäin toimivalle hallinnolle. Myös ortodoksinen kirkko on valjastettu palvelemaan valtion imperialistisia, nationalistisia ja konservatiivisia tarkoitusperiä.⁴⁶

Putinin hallintotavasta keskustelun aiheiksi nousivat ensimmäisellä presidenttikaudella 2000-luvun alussa turvallisuuspolitiikkaa koskevat aiheet. Keskusteluissa korostuivat niin Tšetšenian kysymys ja kansanmurhat, oikeuslaitoksen poliittinen ohjailu, median keskusjohtoinen manipulointi, oppositioäänten vaientaminen, yksipuoluejärjestelmä, ihmisoikeuksien polkeminen, muukalaisvihamielisyys, neuvostosymbolien palauttaminen, kansalaisten tiukka valvonta, sensuuri kuin asevoimien rappiokin. Näiden tekijöiden myötä Venäjä vakautti jälleen jalansijaansa kansainvälisenä supervaltana, jota se joskus oli ollut ennen Neuvostoliiton romahtamista. Kansainvälisellä kentällä Venäjään alettiin kuuntelemaan herkällä korvalla ja pelokkaasti, sillä uusi kehityskulku omalla tavallaan

⁴³ Sleptcov 2018, 147–148; Widomski 2015, 192.

⁴⁴ van Herpen 2014, 85–86.

⁴⁵ Tarkka 2015, 308.

⁴⁶ van Herpen 2014, 80.

lamautti kansainvälisen yhteisön. Tämä tarjosi Venäjälle myös paljon liikkumavapautta oman ulko- ja turvallisuus- sekä sisäpolitiikkansa kehittämiseen.⁴⁷

Vihavainen ja Ketola ovat nostaneet esiin suurvaltaisuuden nousun Venäjällä Putinin aikakaudella. Tämä kehityskulku on toistaiseksi kiihtynyt ja se näyttää nauttivan varsin suurta kannatusta. Ilmiötä voidaan nimittää suurvaltasovinismiksi.⁴⁸ Esimerkiksi vuonna 2000 Venäjä hyväksyi päivitetyn sotilasdoktriinin, jonka mukaan venäläisvähemmistöjen diskriminointi maan rajojen ulkopuolella määritellään Venäjää vastaan suunnatuksi sotilaalliseksi uhaksi.⁴⁹ Putinin aikakaudella imperialismiin nousu näkyy myös esimerkiksi isänmaallisen sodan juhlinnassa, jotka saavuttivat valtavat mittasuhteet vuonna 2005, jolloin juhlatunnuksina esiintyivät muun muassa Neuvostoliiton sirppi ja vasara.⁵⁰

2000-luvun alun imperialistisen politiikan toteutuksesta kertonee esimerkiksi kansallislaulun uudelleen sanoittaminen. Toisaalta eurooppalaisittain nähtynä positiivista kehitystä Venäjän politiikassa korosti muun muassa uusi sopimus strategisesta ydinaseiden vähentämisestä Venäjän ja Yhdysvaltojen kesken. Edistysaskelista huolimatta Venäjän sisäpolitiikassa koettiin muun muassa vapaiden TV-kanavien lopettamisen aalto, liberaalien kansalaisaktiivien vaimentamisyrietykset sekä Putinin johtaman Yhtenäisen Venäjä -puolueen vilpillisenä koettu murskavoitto duuman parlamenttivaaleissa.⁵¹ Venäjän juurien kasvattaminen syvemmälle Eurooppaan näkyi esimerkiksi Itämeren kaasuputkea koskevan Nord Stream -sopimuksen solmimisena Saksan kanssa. Länsimaissa kuohunaa aiheutti myös kansainvälistä yhteisöä kuohuttanut laki, joka salli venäläisille viranomaisille laajat valtuudet tarkkailla kansalaisjärjestöjen toimintaa sekä keskeyttää ne, jos niiden toiminnan arvioidaan aiheuttavan uhkaa Venäjän kansalliselle turvallisuudelle.⁵²

Ennen Dmitri Medvedevin presidenttikauden alkua vuonna 2008 Venäjä pyrki pönkittämään itseään asevoimamahtina järjestämällä asevoimien harjoitukset Biskajanlahdella. Venäjä aloitti vuonna 2008 laajentamaan voimankäyttöänsä rajojensa ulkopuolelle osallistumalla Georgian tulppaanivallankumouksen seurauksena syntyneeseen sotaan, jonka

⁴⁷ Tarkka 2015, 52.

⁴⁸ Vihavainen & Ketola 2015, 300.

⁴⁹ Sotilasdoktriini 2014, 32 (j).

⁵⁰ Tarkka 2015, 317.

⁵¹ Russian Profile – Timeline, *BBC* 26.4.2019. <https://www.bbc.com/news/world-europe-17840446> (viitattu 11.1.2021).

⁵² Russian Profile – Timeline, *BBC* 26.4.2019. <https://www.bbc.com/news/world-europe-17840446> (viitattu 11.1.2021).

seurauksena Venäjä ajoi Georgian joukot Etelä-Ossetiasta ja Abhasiasta, tunnustaen sittemmin molemmat valtiot itsenäisiksi. Lakiesitys presidenttikauden pidentämisestä neljästä kuuteen vuoteen hyväksyttiin myös samana vuonna Venäjällä, tähtäimenä Putinin tulevan jatkokauden pidentäminen. Tammikuussa 2009 Venäjä alkoi myös kiristää Kaakkois-Eurooppaa katkaisemalla kaasutoimitukset, joiden rahoitus oli aiheuttanut kiistaa muun muassa Ukrainan ja Venäjän välillä. Vuoden 2010 puolella voimaan astui puolestaan Venäjän, Valko-Venäjän ja Kazakstanin tulliliitto, mikä kielii puolestaan Kaukaasian ja satelliittimaiden yhdistämistavoitteista jonkinlaiseksi imperiumiksi.⁵³

Venäjän harjoittaman yhdistymiskiihkon nähdään ulottuvan myös entisiin Neuvostoliiton naapurivaltioihin. Venäläisen tutkijan Dimitri Orlovin mukaan Euraasian unionin tulisi ulottua myös esimerkiksi Suomeen, Unkariin ja Tšekkiin. Venäjän tulisi siis pyrkiä laajempaan toimintaan kuin pelkästään entisen kommunistiblokin yhdistämiseen. Apulaispääministeri Dmitri Rogozin on jalostanut ajatusta vielä pidemmälle ja painottanut, että kyseiset valtiot tulisi koota yhdeksi valtiokokonaisuudeksi venäläisen diasporan luomiseksi.⁵⁴

Putinin aikakaudella on lanseerattu termi, joka kuvaa turvallisuus- ja ulkopoliittista linjaa, nimittäin suvereeni demokratia. Mallin mukaan kansainvälinen uskottavuus ulko- ja turvallisuuspolitiikan saralla perustuu todellisiin aseellisiin voimavaroihin. Putinin Venäjä onkin jälleen alkanut käyttäytyä kansainvälisen suurvallan tavoin, kuten se aikoinaan käyttäytyi kaksinapaisessa maailmassa kylmän sodan aikana. Tätä muutoskehitystä ovat tukeneet konservatiivisten arvojen uudelleen nouseminen, itsesensuuri, hallinnon keskitäminen sekä demokratian syrjäyttäminen venäläisessä yhteiskunnassa.⁵⁵ Venäjä on nähnyt oman imperialisminsa vastapainona Euroopan harjoittavan niin kutsuttua pehmeää imperialismia. Venäjän mielestä tämä on nähtävissä muun muassa EU:n laajenemisena ja puuttumisena Venäjän sisäisiin arvoihin.⁵⁶

Putinin toiseen presidenttikauteen on vuodesta 2012 alkaen sisältynyt edellä mainittujen virstanpylväiden lisäksi myös kansalaisjärjestöjä koskevan niin sanottu agenttilain lan-

⁵³ Russian Profile – Timeline, *BBC* 26.4.2019. <https://www.bbc.com/news/world-europe-17840446> (viitattu 11.1.2021).

⁵⁴ van Herpen 2015, 108–109.

⁵⁵ Vihavainen & Ketola 2015, 305–306.

⁵⁶ Juntunen 2000, 125.

seeraus. Lain mukaan kaikki kansalaisjärjestöt, jotka saavat rahoitusta ulkomailta, luokitellaan ulkomaalaisiksi agenteiksi.⁵⁷ Venäjän ekspansiivisen politiikan kasvua Putinin aikakaudella kuvastaa myös muutos sotilasdoktriineissa vuosien 2010 ja 2014 välillä. Venäjä-asiantuntijat Pynnöniemi ja Mashiri nostavat sotilasdoktriinikatsauksessaan (2014) esiin sen, että Venäjä ei enää vuonna 2014 ajattele maailman voimapolitiikan keskittyvän yksinapaisesti Yhdysvaltoihin. Asiantuntijoiden mukaan Venäjä näkee maailman olevan tilassa, jossa on käynnissä vaikutusvallan uusjako.⁵⁸ Lisäksi uudessa sotilasdoktriinissa on vuonna 2014 määritelty ulkoisten sotilaallisten vaarojen määritelmään. Sen mukaan muiden valtioiden toteuttamat ja käyttämät sotilaalliset ja ei-sotilaalliset toimet ja välineet luokitellaan uhkatekijöiksi⁵⁹, vaikka Venäjä on itse käyttänyt juuri samanlaisia toimia Ukrainan konfliktin aikana.

Putinin toinen presidenttikausi huipentuukin tutkielman aikajaksolla juuri Ukrainan kriisiin maaliskuuhuhtikuussa vuonna 2014, jolloin Venäjän tukemat joukot valtaavat Krimin. Ukrainan tapahtumien seurauksena EU pyrki asettamaan Venäjälle muun muassa erilaisia talouspakotteita, joiden kautta pyrittiin taivuttelemaan Venäjä lopettamaan toimintansa Ukrainassa.⁶⁰

Taustalla Ukrainan kriisissä on vaikuttanut pyrkimys liittää Moldovan (Transnistrian alue) ja Valko-Venäjä mukaan Euraasian unioniin, mikä takaisi Venäjälle Ukrainan taloudellisen ja maantieteellisen piiritysmahdollisuuden sekä henkisen yliotteen. Historiantulkinnan *longue duree* -näkökulmasta käsin Krimin liittäminen Venäjään sekä Ukrainan sota voidaan nähdä esimerkkeinä imperialismin palaamisesta Venäjälle. Imperialismia on vauhdittanut entisten neuvostomaiden pyrkimys haalia itselleen enemmän liikkumatilaa suhteessa entiseen emämaahan.⁶¹

Ukrainan sota juontaa juurensa jo vuoden 2004 Oranssiin vallankumoukseen, jonka Venäjän johto näki lännen suunnittelemana ja toteuttamana vallankaappauksena. Venäjän näkemyksen mukaan vallankumouksen tarkoituksena oli vauhdittaa vallanvaihtoa myös

⁵⁷ Russian Profile – Timeline, *BBC* 26.4.2019. <https://www.bbc.com/news/world-europe-17840446> (viitattu 4.1.2021).

⁵⁸ Pynnöniemi & Mashiri 2014, 29–30.

⁵⁹ Pynnöniemi & Mashiri 2014, 35.

⁶⁰Ks. esim. Missile destroys Malaysia Airlines plane over Ukraine, killing 298 people, *The Guardian* 18.7.2014. <https://www.theguardian.com/world/2014/jul/17/malaysia-airlines-plane-missile-attack-ukraine> (viitattu 11.1.2021).

⁶¹ Luukkanen 2015, 18–20.

Venäjällä. Ajatus epäonnistuneesta vallankumouksesta merkitsi Venäjälle aseman horjumista Ukrainassa sekä omia sisäpoliittisia ongelmia. Tämä synnytti pyrkimyksen horjuttaa läntistä orientaatiota Ukrainassa, luomalla poliittista epävakautta maassa. Sittemmin vuosien 2011–2014 aikana Oranssin vallankumouksen jälkeisiä reformeja peruttiin ja Ukrainan perustuslakia muutettiin, minkä myötä Ukraina alkoi muistuttamaan yhä läheisemmin Venäjää.⁶²

Marraskuussa 2014 Ukrainassa alkoi niin sanottu Euromaidan-vallankumous, jonka tarkoituksena oli edistää Ukrainan länsi-integraatiota. Vallankumous johti lopulta vallanvaihtoon Ukrainassa, minkä myös presidentti Putin joutui hyväksymään pitkin hampain. Venäjän mediassa länsi esitettiin kaappaajana, jonka myötävaikutuksella Ukrainan laillinen presidentti oli syösty vallasta. Ukrainan vallankumous nähtiin lännen inspiroimana salajuonena, jonka tarkoituksena oli tuhota Venäjä. Tällä puolestaan pyrittiin oikeuttamaan Venäjän harjoittama politiikka Itä-Euroopassa. Vastaiskuna lännelle Venäjä päätti miehittää Itä-Ukrainan alueen erilaisin hybridisodankäynnin strategioin. Itä-Ukrainan ja Krimin niemimaan valtausta perusteltiin paikallisen venäläisväestön etujen turvaamisella. Taustalla oli samaan aikaan pyrkimys päästä käsiksi Itä-Ukrainan lentokone- ja ase-teollisuuteen, erityisesti ballististen ohjusten tuotantolaitoksiin.⁶³

Krimin ja Itä-Ukrainan valtauksien jälkeen EU-maat, Yhdysvallat ja muut OECD-valtiot reagoivat asettamalla sanktioita Venäjää vastaan. Yhteistyö venäläisten suurten liikeyritysten ja valtiojohtoisten öljy-yhtiöiden kanssa laitettiin jäihin, kuten myös sotilasteknologiaan liittyvä kaupankäynti. Suomessa sanktiot näkyivät muun muassa elintarvikkeiden viennin kieltämisenä.⁶⁴ Vuoden 2015 aikana Venäjän vaikutus ja toiminta siirtyivät osittain kohti Lähti-itää ja Syyriaa Isiksen vastaisen sodan sekä pakolaiskriisin myötä.⁶⁵ Vaikka Venäjän ja Ukrainan välille saavutettiin Minskin sopimuksen myötä tulitauko vuonna 2015, sotilaalliset toimet Itä-Ukrainassa jatkuvat edelleen tänä päivänä.⁶⁶

⁶² Luukkanen 2015, 62–65.

⁶³ Luukkanen 2015, 163–164.

⁶⁴ Popov 2016, 131–132.

⁶⁵ Russian Profile – Timeline, *BBC* 26.4.2019. <https://www.bbc.com/news/world-europe-17840446> (viitattu 10.1.2021).

⁶⁶ Ks. esim. Jännitys Venäjän joukkojen keskityksistä Ukrainan tuntumaan jatkuu – Pelottelua vai valmistautumista hyökkäysoperaatioon?, *Yle Uutiset* 14.4.2021. <https://yle.fi/uutiset/3-11881533> (viitattu 17.4.2021).

Putinin harjoittaman ekspanstiivisen politiikan päämääränä voidaankin nähdä olevan pyrkimys takaisin samanlaiseen itäblokin rakentamiseen ja entisten neuvostokansojen yhdistämiseen, joiden kautta pyritään välttämään myös Venäjän sisäisen hajoamisen riskiä.⁶⁷ Sisäistä hajontaa pyritään ehkäisemään pönkittämällä nationalismia ja konservatiivisia arvoja, joiden myötä länsimaiset arvot, kuten demokratia, tasa-arvo sekä Nato nähdään uhkatekijöinä.⁶⁸ Tämä toiminta puolestaan heijastuu naapurimaihin, kuten Suomeen ja maissa käytävään uhkakuvakeskusteluun.

2.3 Venäjä-uhkakuvien rakentuminen ja teemat Suomessa

Suomalaisten Venäjä-kuva on rakentunut vuosien saatossa yhteisen historian, vastakkainasetteluiden ja sotien perustalle. Perinteisen ryssävihan väistymisen myötä keskustelu on suuntautunut venäläisten suhteen myös kulttuuriin ja venäläisiin yhteistyökumppaneina.⁶⁹ Venäjä-uhkakuvien rakentuminen voidaan nähdä ajallisen jatkuvuuden tuotoksena, joka elää ja muuttuu edelleen. Tästä johtuen täydellisiä uhkakuviin liittyviä selityksiä ja ymmärrystä on todennäköisesti mahdotonta rakentaa, mutta siihen liittyviä pääpiirteitä on mahdollista ymmärtää. Uhkakuvia tulisi tarkastella kollektiivisina eikä subjektiivisina näkökulmina asiaan. Yksilöiden kannalta rakennetut ymmärrykset saattavat toisinaan toki muuttaa yhteisesti ymmärrettyä käsitystä uhkakuvista, etenkin siinä mielessä, että uhkakuvien rakentaminen on valtasidonnaista (kuten omassa tutkimuksessani presidentin valta on). Myös yksityiset tulkinnat voivat näin ollen siis rakentua kollektiivisiksi tulkinnoina turvallisuushista. Uudenlaisiksi uhiksi määritellyt teemat voidaan nähdä turvallistetuiksi yksityisiksi käsityksiksi, joiden kautta pyritään muuttamaan uhkakuviin liittyviä käsityksiä.⁷⁰

Venäjäan liittyvissä uhkakysymyksissä aiheet kehystetään usein sotilaallisen voimankäytön, historian osoittamien todisteiden, Venäjän laajentumispyrkimysten sekä omaehtoisen toiminnan ympärille. Nimenomaan ughiin liittyvät keskustelut ovat moninaisia ja saattavat koskettaa edellä mainittujen näkökulmien lisäksi myös esimerkiksi taloutta tai ympäristöasioita koskevia kysymyksiä. Venäjäan liittyvät mahdollisuudet ovat yksinkertaisempia, sillä ne korostavat usein taloudellisia hyötyjä ja yhteistyötä. Toiseus puolestaan

⁶⁷ Widomski 2015, 197–198; Sleptcov 2018, 141.

⁶⁸ Sleptcov 2018, 149.

⁶⁹ Lounasmeri 2011, 8.

⁷⁰ Linnéll 2009, 31–32.

nousee esiin varsin erilaisissa yhteyksissä esimerkiksi Venäjän arvaamattomaan toimintaan tai maahanmuuttoon liittyen.⁷¹

Venäjä-kuvaan ja uhkakeskusteluun liittyvissä ulostuloissa nostetaan usein esiin jonkinlainen uhrin asema. Tämä retoriikka on omaksuttu Suomessa jo sortokausien aikaan. Uhriaseman lisäksi rinnalle nostetaan Venäjään liittyvien uhkakuvien suhteen esiin myös jonkinlainen kamppailu oikeuden puolesta tai sellaista uhkaa vastaan, joka on aiheutunut Venäjästä.⁷²

Suhtautumista Venäjään on puolestaan toisen maailmansodan aikana ja sen jälkeen määrittänyt itänaapurin poliittisen järjestelmän luoma pelkotila, Suomea koskevien kiistämättömien oikeuksien loukkaaminen. Toisinaan Neuvostoliittoon tai Venäjään liittyvä epäinhimillistävän mielikuvan luominen on noussut etenkin sota-aikana vahvasti esiin itänaapurista keskusteltaessa.⁷³ Venäjä-kuva sotien aikana rakentuikin usein mielikuviksi armottomista raakalaisista, joiden kanssa ”rehellistä peliä” ei voi pelata reilua peliä samoilla kirjoittamattomilla säännöillä. Jatkosodan aikana osaksi tyyppillistä Venäjä-kuvaa rakentuivat myös käsitykset sivistymättömästä, avuttomasta ja kehittymättömästä vihollisesta. Lisäksi historiasta pyrittiin ammentamaan myös satoja vuosia vanhoja julmuuksia, jotka valjastettiin ryssävihan lietsomiseen.⁷⁴

Mitä tulee kylmään sotaan liittyviin Venäjä-mielikuviiin, keskustelu kytkeytyvät usein itesesensuuriin ja suomettumisen teemat. Itsesensuuriin liittyy usein perusajatus siitä, että ulkopolitiikan suhteen ei ole ollut sopivaa tuoda julki ajatuksia, jotka saattaisivat vahingoittaa itäsuhteita ja ne ovat saattaneet olla jopa nöyristeleviä. Konfliktitilanteisiin liittyvät ulostulot ovat puolestaan usein varsin selkeälinjaisia ja etenkin valtamedioiden tarkoituksena on ollut esittää kritiikkiä, mutta toisinaan ulkopolitiikka on kuulunut niihin aihealueisiin, joista ei ole kaikkina historian aikakausina edes käyty avointa ja kriittistä keskustelua.⁷⁵

Venäjä-kuvat nostavat suomalaisten silmissä esiin vahvoja historiallisia näkökulmia, joissa Suomi näyttäytyy usein tasapainoilevana toimijana jossain lännen ja idän välimaas-

⁷¹ Ojajärvi & Valtonen 2011, 31–32.

⁷² Vihavainen 2004, 332, 341–342.

⁷³ Vihavainen 2004, 341–342.

⁷⁴ Vihavainen 2013, 240–241, 249–250.

⁷⁵ Lounasmeri 2011, 68–69.

tossa. Sotien historia nostaa historiallisten uhkakuvien keskuudessa esiin vahvan vastakkainasettelun Venäjään liittyen, eikä ole se tyystin poistunut kokonaan keskustelusta. Vastakkainasettelu on noussut uudelleen keskustelunaiheeksi muun muassa Venäjän harjoittaman imperialistisen suurvaltapolitiikan ja ennen kaikkea vuoden 2008 Georgian sodan myötä. Sotiin perustuvan mielikuvan laantuessa esiin ovat puolestaan nousseet pidättyneet ja vaihtelevat mielikuvat esimerkiksi Nato-keskustelujen ja muun maailmanpolitiikan yhteydessä.⁷⁶

Venäjä-asiantuntijoiden mukaan julkista Venäjä-kuvaa hallitsee toisaalta voimakkaan suvaitsevaisuuden linja ja toisaalta taas historian pohjalle rakentuvien ennakkokäsitysten näkökulma. Yhtä kaikki, Venäjä on olennainen osa suomalaista keskustelua aina massamediasta ulko- ja turvallisuuspolitiikan saralle. Venäjään liittyvä kirjoittelu voidaankin asiantuntijoiden mukaan jakaa neljään eri aihealueeseen, jotka tuovat esiin Venäjän osana kansainvälistä järjestelmää, kahdenvälisenä kysymyksenä liittyen Suomeen, arvokysymyksiä ja länsimaista demokratiaa sekä arjen ja kulttuurin. Myös julkaisufoorumin kohdeyleisöllä on merkitystä siinä, miltä kannalta Venäjä-kuva nousee esiin.⁷⁷

Nykypäivän Venäjä-kuvissa korostuvat asiantuntijoiden mukaan neljä keskeistä teemaa: suurvaltapolitiikka, kahdenväliset suhteet, demokratia ja kansalaisvapaudet sekä arjen ja kulttuurin kuvaaminen.⁷⁸ Tutkijat ovat nostaneet esiin, että erityisesti vuoden 2011 Venäjä-kuvaan liittyvissä puheenvuoroissa on toiseuteen ja mahdollisuuksiin liittyvät Venäjä-kuvat peittyivät uhkakuva keskustelun alle. Tämän nähtiin kumpuavan historian vaaraan rakentuneiden uhkakuvien syvään juurtuneesta asemasta tilanteessa, jossa itänaapurin toiminta muistuttaa arvaamattomuudellaan historiallisista ikävistä kehityskuluista naapuruussuhteissa.⁷⁹

Venäjä-kuvaan liittyvä julkinen keskustelusta on jättäytynyt pois Venäjän suhde muihin naapurivaltoihin paitsi Suomeen ja Baltiaan. Poikkeuksena tästä muun muassa Georgian kriisin aikainen julkinen keskustelu, joka nosti Venäjän laajemmat naapuruussuhteet kahdenkeskisistä Suomi-suhteista takaisin areenalle.⁸⁰ Konfliktitilanne ei dramaattisuudestaan huolimatta näyttänyt julkisessa keskustelussa yllättävän ketään tai muuttavan radikaalisti Venäjä-kuvaa. Erityisesti Suomessa ja Baltiassa konfliktiin liittyvä keskustelu ja

⁷⁶ Ojajärvi & Valtonen 2011, 20.

⁷⁷ Ojajärvi & Valtonen 2011, 22–23.

⁷⁸ Lounasmeri 2011, 118.

⁷⁹ Raittila 2011, 133.

⁸⁰ Heikkilä & Valtonen 2011, 253.

Venäjä-kuva nostivat esiin tulkintoja maiden epäedullisesta geopoliittisesta asemasta ja näihin liittyvistä Venäjän uhkatekijöistä.⁸¹

Suomalaisten Venäjään liittyvien uhkakuvien rakentumiseen ovat 2000-luvulla vaikuttaneet muun muassa Venäjän asehankintoihin liittyvä laaja uutisointi. Tutkimustulokset ovatkin osoittaneet Venäjän potentiaalisesta aggressiivisuudesta johtuvaa Venäjä-pelkoa suomalaisissa.⁸² Suomen asennetta Venäjää kohtaan on aina määrittänyt enemmän tai vähemmän pienen kansan pelko naapurin laajamittaista ja aktiivista toimintaa kohtaan. Suomen on myös historian saatossa ollut vaikea löytää Venäjästä itselleen verrokkia, jonka kanssa asettua samalle viivalle, joten uhkakuvat ovat muotoutuneet myös näiden epäsuhteisuuksien kautta. Venäjän luomiin uhkakuviin on aina liittynyt erillisuus kansojen välillä sekä kulttuurin ja kielten tuntemattomuus suomalaisille.⁸³

⁸¹ Heikkilä & Valtonen 2011, 257–259.

⁸² Vihavainen 2013, 287, 310.

⁸³ Vihavainen 2004, 439.

3. VENÄJÄ-UHKAKUVAT JA ULKOPOLIITTINEN LINJA PRESIDENTIN PUHEISSA

Kuten viime aikojen tapahtumat ovat osoittaneet, on diplomaattinen kanssakäyminen yhä arvossaan. – – Nuo juuri mainitsemani viime aikojen tapahtumat viittaavat tietenkin Ukrainan kriisiin. Tämä kriisi ja – uskoakseni on syytä avoimesti sanoa – ennen muuta Venäjän toiminta on nopeassa tahdissa asettanut eurooppalaisen turvallisuusjärjestyksen kovien paineiden ja eroosion alaiseksi. – – Kansainvälisen yhteisön edessä onkin nyt vakava haaste. Ukrainan kriisin eskaloituminen on saatava pysäytettyä ja sitä on voitava käsitellä tehokkaasti neuvottelupöydässä. Tämä on EU:n ja tietenkin myös Suomen politiikan lähtökohta.⁸⁴

Presidentti Sauli Niinistön sanat diplomaattipäivällisillä keväällä 2014 tiivistävät kehityskulun, jonka Ukrainan vasta-alkanut konflikti toi tullessaan uhkakuvien kentälle sekä maailmanpolitiikan areenalle. Juuri Ukrainan kriisin mukanaan tuoma muutos toimii rajapyykkinä uhkakuvaretoriikan muutoksille Venäjän suhteen presidentin puheissa.

3.1 Presidentti instituutiona sekä ulko- ja turvallisuuspoliittisena toimijana

Ulko- ja turvallisuuspolitiikassa Suomen tasavallan presidentillä on merkittävä rooli Suomen valtion keulakuvana sekä arvojohtajana. Perustuslain mukaan tasavallan presidentti hoitaa ulkopoliittikkaa yhdessä valtioneuvoston kanssa⁸⁵. Pääsääntöisesti ja tarkennetusti vuodesta 2012 lähtien jako on rakennettu niin, että pääministeri Suomessa huolehtii EU-maiden ulkosuhteiden hoidosta, kun taas tasavallan presidentti keskittyy ulkosuhteissaan EU:n ulkopuolisiin valtioihin, kuten Venäjään, Kiinaan ja Yhdysvaltoihin.⁸⁶ Presidentin roolin voidaankin näin ollen nähdä korostuvan erityisesti Venäjä-suhteiden hoidossa. Näin ollen presidentti Niinistön julkisten puheiden voidaan siis ajatella ilmentävän omalta

⁸⁴ Tasavallan presidentti Sauli Niinistön puhe diplomaattipäivällisillä Helsingin kaupungintalolla 29.4.2014, TPK.

⁸⁵ Suomen perustuslaki 11.6.1999/731, 93§.

⁸⁶ Professori Heikki Paloheimon esitelmä, Turun Paasikivi-Seuran toukokuu 2020 avauspuheenvuoro, 27.5.2020. Turun Paasikivi-seuran Youtube-kanava, https://www.youtube.com/watch?v=Ta-CiJue66FM&fbclid=IwAR3ERRXo4o2Kzu_M4bmE8J9JKjkNDJEU1szMsWs6MF-i9sGEaXdC_xDBCOE [haettu 11.1.2021].

osaltaan sitä, millaista julkista kuvaa presidentti-instituutio haluaa kansallisesti ja kansainvälisesti Suomesta välittää.

Presidentin keskeisiksi tehtäviksi. voidaan ajatella valtion symbolina toimiminen, valtiollisen vallan käyttäjän, sovittelijan, poliittisen päätöksentekijän sekä yhteiskunnallisen vaikuttajan roolit.⁸⁷ Perustuslain 1 luvun 2 §:n 1 momentin mukaan valtiovalta Suomessa kuuluu kansalle, jota edustaa valtiopäiville kokoontunut eduskunta. Vaikka eduskunnalla on merkittävä vallankäytön rooli, myös presidentin voidaan nähdä retorisessa mielessä olevan tasaveroinen eduskunnan rinnalla, etenkin kansalta vaalien kautta saadun mandaatin perusteella. Myös perustuslain 1 luvun 3 §:n 2 momentissa presidentti ja valtioneuvosto rinnastetaan hallitusvallan käyttäjinä toistensa vertaisiksi. Näiden ohella presidenttiä ja valtioneuvostoa koskee samanaikaisesti yhteinen velvoite, jossa kaikki ulkopoliittisesti tärkeät kysymykset tulisi hoitaa yhteistyössä valtioneuvoston kanssa. Presidentti toimii valtiosäännön mukaan myös armeijan ylipäällikkönä.⁸⁸

Aika ajoin viriävä keskustelu nostaa esiin debatin presidentin valtaoikeuksista, joissa nykyisin ulko- ja turvallisuuspolitiikassa päätöksenteossa isossa roolissa on myös ulko- ja turvallisuuspoliittinen valiokunta (UTVA). Samaan aikaan kun käydään arvokeskustelua presidentin valtaoikeuksista, voidaan todeta, että presidentillä on, etenkin viime vuosien saatossa, ollut varsin suuria rooleja erilaisen konfliktinvälityksen sekä suurvaltatapaamisten isännöinnin merkeissä.⁸⁹ Näin ollen presidentti-instituutio on edelleen Suomessa varsin keskeisessä asemassa mitä tulee ulko- ja turvallisuuspolitiikan hoitamiseen. Presidentti edustaa instituutiona Suomea ja suomalaisia. Tämän myötä on siis ajankohtaista myös tarkastella sitä, miten presidentti ulko- ja turvallisuuspoliittista valtaansa toteuttaa ja millaista viestiä instituutio välittää Suomea koskevista uhkatekijöistä.

Historian aikana presidentti-instituutiolla on ollut vahva asema ulko- ja turvallisuuspolitiikan teossa, etenkin Kekkonen ja Koiviston presidenttikausien aikana.⁹⁰ Presidentin tehtävänä on vastata ja määrittää Suomen ulkopoliittisesta toimintalinjasta sekä vastata muun muassa valtioiden tunnustamisesta ja diplomaattisuhteista. Presidentin toimivaltaa on

⁸⁷ Wiberg 2006, 196.

⁸⁸ Meres-Wuori 2014, 275–276.

⁸⁹ Kts. esim. Finland's President Can Hold His Own With Both Putin and Trump, *Foreign Policy* 10.9.2020.

⁹⁰ Wiberg 2006, 196.

kuitenkin rajattu siinä määrin, että ulkopoliittisesti merkittävien kannanottojen ilmoittamisesta muille valtioille ja kansainvälisille toimijoille vastaa vastuualueministeri, jonka toimialaan kansainväliset suhteet kuuluvat.⁹¹

Aikakaudesta riippuen presidenttiys on näyttäytynyt parlamentaarisena, vahvana ja suoraviivaisena johtamisena sekä perustunut usein hyviin kahdenvälisiin henkilökohtaisiin idänsuhteisiin, joiden välityksellä ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa on hoidettu ja toteutettu. Suomen historian kriisiaikoina ulkopoliittista johtamista on usein ohjannut parlamentaarinen periaate. Periaatteen mukaisesti ulkopoliittisille päätöksille on haettu enemmistön tuki. Näinä aikoina valtion päämiesten henkilökohtaiset ominaisuudet ovat nousseet yleensä vahvasti esiin. Presidentin asemaan vaikutti etenkin sotien aikana myös vahva pääministerin rooli. Presidentin valta-asema vahvistui puolestaan 1940-luvun lopussa Paasikiven presidenttikaudella, jolloin kriisiaikojen suosittu vahva presidenttikuva säilytti ja vakiinnutti omat toimintatapansa ja linjansa. Paasikivi oli nimenomaan ulkopoliitikassa ja etenkin idänpolitiikassa omalla maaperällään ja nostikin usein esiin hyvien itäsuhteiden merkityksen maan itsenäisyyden turvaajana.⁹²

Presidentti-instituution irtaantuminen vanhoista ja aikoinaan hallinneesta vahvan presidenttiyden politiikasta voidaan katsoa tapahtuneen Mauno Koiviston presidenttikaudella, jolloin uudistukseen vaikuttivat kansainvälisen asetelman uusiutuminen, ETA- ja EU-jäsenyysneuvottelut ja valtiosääntöuudistus. Valtiosääntöuudistustyön myötä presidentiltä pyrittiin siirtämään valtaa vahvemmin eduskunnalle. Uudistusten suuntamuutoksen myötä presidentin toimivaltuuksia leikattiin, kun taas pääministerin ja hallituksen asemaa vahvistettiin ylimpinä valtioeliminä. Näin ollen niin sanottu vahvan presidenttiyden aika jäi edelleen taakseen. Ulkopolitiikassaan Koivisto kuitenkin nojautui vanhaan tuttuun Paasikiven-Kekkonen linjaan ja puolueettomuuspolitiikkaan.⁹³

Sittemmin 2000-luvulla presidentti-instituutio on kokenut jälleen muutoksia Tarja Halosen presidenttikaudella. Presidentin valta-aseman muutokseen 2000-luvulla on vaikuttanut muun muassa voimaan tullut perustuslakiuudistus sekä EU-jäsenyys ja sen mukanaan tuomat uudet kehykset unionin yhteisen ulko- ja turvallisuuspolitiikan suhteen. Tällöin presidentin rooli on muuntautunut erittäin vahvasti poliittisesta johtajuudesta henkiseksi

⁹¹ Tasavallan presidentti Tarja Halosen verkkosivut 2002–2012, 1.3.2012. <https://www.presidentti.fi/halosen/public/default0760-2.html?culture=fi-FI&contentlan=1> (viitattu 8.1.2021).

⁹² Hallberg, Martikainen, Nousiainen & Tikkanen 2009, 118,186.

⁹³ Hallberg ym. 2009, 280, 299.

arvojohtajuudeksi. Eniten vaikutusta on käytännössä ollut säädöksellä, jonka mukaan presidentti ei enää yksin määrää ulkopoliitikasta, vaan tämä tulee tehdä yhteistoiminnassa hallituksen kanssa. Halosen kaudella presidentti on kuitenkin tulkinnut yhteistoimintaa, säilyttäen presidentin etulyöntiaseman ulkopoliittisessa johtajuudessa.⁹⁴ Wibergin arvion mukaan, huolimatta siitä, että Halonen oli edeltäjänsä tavoin sosiaalidemokraattinen presidentti, järjestöside emäpuolueeseen ei ole ollut erityisen vahva, vaikka Halosen arvo maailma toki kumpuaakin sosiaalidemokraattisista arvoista.⁹⁵

Kapeista muodollisista valtaresursseista huolimatta presidentillä on silti edelleen vaikuttamisen mahdollisuuksia ja tärkeä tehtävä nimenomaan EU:n ulkopuolisen ulko- ja turvallisuuspolitiikan saralla. Presidentin tehtäväksi on muodostunut etenkin Suomen turvallisuuspolitiikan, suurvaltasuhteiden ja EU-asioiden ulkopuolisen diplomatian vaaliminen.⁹⁶

Neutraaleista mielikuvista huolimatta presidentti voidaan silti nähdä poliittisena toimijana, vaikka hänen poliittinen valtansa onkin nykypäivänä vähäisempi. Usein presidentti mielletään kansakunnan symboliksi, joka nousee erimielisyyksien yläpuolelle, eikä ota kantaa kiistanalaisiin aiheisiin samalla tavalla kuin rivikansanedustajat. Presidentiltä voidaan näin ollen ajatella puuttuvan oman linjansa toteuttamiseen tarvittava valta, mutta tosiasiassa presidentillä on halutessaan jonkin verran pelivaraa toteuttaa politiikkaa omien mielipiteidensä mukaisesti. Presidentillä on asemansa johdosta paljon sellaista vaikutusvaltaa, joka ei perustu perustuslakiin. Esimerkiksi presidentin ulostuloja seurataan usein hyvinkin tarkasti.⁹⁷

Risto Uimonen tuo teoksessaan *Sauli Niinistö – tasavallan presidentti* esiin Sauli Niinistön tavan viestiä selkeästi, mutta ketään erityisesti maalittamatta. Uimonen toteaa myös, että Niinistö tiedostaa presidentin valta-aseman ja vastuun siinä merkityksessä, että presidentin tulee aina esittää vahvoja perusteita omille kannoilleen. Niinistö on hänen mukaansa omaksunut jo presidenttiytensä alussa tavan korostaa puheissaan hyviä ja kestäviä

⁹⁴ Meres-Wuori 2014, 35, 57, 215, 333; Hallberg ym. 2009, 346.

⁹⁵ Wiberg 2006, 198.

⁹⁶ Kompromissiratkaisusta ulkopoliitiikan ytimeen – presidentti-instituution kehitys”, *The Ulkopolitist*, 20.11.2017. <https://ulkopolitist.fi/2017/11/20/kompromissiratkaisusta-ulkopoliitiikan-ytimeen-presidentti-instituution-kehitys/> (viitattu 8.1.2021).

⁹⁷ Wiberg 2006, 197–198.

arvoja.⁹⁸ Itsevarman ja selkeän, mutta diplomaattisen linjan luomisen taidot nousivat puolestaan esiin jo heti Niinistön ensimmäisen presidenttikauden alkutaipaleella, Niinistön oikaistessa Suomen Nato-linjaa koskevia väitteitä.⁹⁹

Kokoomuksen vuoden 2003–2007 *Lähiajan tavoiteohjelmassa* ulko- ja turvallisuuspoliittinen linjaus nostaa esiin, että Suomen tulisi arvioida muutostilanteiden myötä omaa ulko- ja turvallisuuspolitiikkaansa. Lisäksi puolustusjärjestelmää ja kokonaismaanpuolustusta on pyrittävä tarpeen mukaan kehittämään sellaiseen suuntaan, jotta sen niiden avulla voidaan vastata sotilaallisiin uhkiin. Toisaalta EU:n, Naton, Baltian sekä Pohjoismaiden kanssa tehtävän yhteistyön nähdään lisäävän kokonaisturvallisuutta. Erityisesti tavoiteohjelmassa nousee esiin se, miten kahdenkeskisiin suhteisiin Venäjän kanssa tulisi jatkossa panostaa, minkä kautta voidaan edistää Venäjän lähentymistä lännen kanssa. Tuki keskitetään muun muassa demokratian ja ihmisoikeuksien tukemiseen sekä totalitarismita puolustautumiseen.¹⁰⁰

Uimonen puolestaan nostaa esiin, Niinistön puhuneen aikaisemman poliittisen uransa aikana keskivertoa painotetummin Suomen Nato-jäsenyyden puolesta, mutta tällä ei toisaalta ole nähty olevan suurta merkitystä Niinistön harjoittamassa ulko- ja turvallisuuspoliittisessa linjassa, sillä hänen on todettu ajattelevan ensisijaisesti realistisesti kansan etua ja Suomen turvallisuutta. Venäjälle suuntautuneen vierailun aikana muodostui kuva Niinistön linjasta edeltäjiensä pitkäjänteisenä idänpolitiikan linjan jatkajana. Niinistö on todennut kuitenkin Suomen Kuvalehdelle antamassaan haastattelussa, ettei hänen linjansa ole Paasikiven-Niinistön linja, vaan hänen harjoittamansa ulkoasioiden hoito pyrki vastaamaan myös ajan mukana tuomiin muutoksiin.¹⁰¹

Sauli Niinistön ulko- ja turvallisuuspoliittisen linjan on nähty muotoutuneen selkeäksi vuonna 2014, jolloin Niinistö esitteli turvallisuuspolitiikan neljä peruspilaria eli puolustuskyvyn, länsi-integraation, Venäjä-suhteet ja kansainvälinen oikeuden. Uimonen nostaa esiin myös niin sanotun aktiivisen vakauspoltiikan linjan, jota Niinistön malliksi on kuvailtu.¹⁰² Rusin mukaan presidentti Niinistö osoittautui Suomen ulkopoliitiikan pitkän lin-

⁹⁸ Uimonen 2018, 44–45.

⁹⁹ Uimonen 2018, 69–72.

¹⁰⁰ Kansallinen Kokoomus rp:n ”Lähiajan tavoiteohjelma 2003–2007” 2003, 17.

https://drive.google.com/drive/folders/0B-eIp_V7TFDTFNnbDBPLXNFYkk (viitattu 16.1.2021).

¹⁰¹ Uimonen 2018, 89–90.

¹⁰² Uimonen 2018, 91–93.

jan seuraajaksi ja hänen linjansa mukautui pitkälti 2011 vaaleissa muodostetun hallituksen rakentamaan ulko- ja turvallisuuspoliittiseen linjaan, jonka mukaan kaudella ei harkittaisi liittymistä Nato-jäseneksi. Niinistö alkoikin Rusin mukaan puhua niin sanotusta aktiivisesta vakauspoltiikasta¹⁰³ Vaikka Niinistö esitteli virallisesti peruspilarinsa ensimmäisen kerran vasta 2014, käytän puheiden analysoinnissa ja loppupäätelmissä näitä kehyksenä myös vuosien 2012–2013 osalta, sillä teemat nousevat esille jo tuolloin Niinistön puheissa ja hänen voidaan ajatella ajaneen näitä teemoja ja arvoja jo presidenttikautensa alusta alkaen, vaikka niitä ei olekaan aikaisemmin eritelty pilareina.

Niinistö on sittemmin nostanut pilareiden toimintalinjan esille puheissaan esimerkiksi puhuessaan Eduskunnan pikkuparlamentissa suurlähettiläspäivillä elokuussa 2015, toden seuraavaa:

Suomen turvallisuusaseman näen kokonaisuutena, joka seisoo useamman pilarin varassa. Niitä ovat kansallinen puolustus ja turvallisuus, läntinen integraatio, Venäjä-suhteet sekä kansainvälinen järjestelmä, erityisesti sen rakenne, sääntöpohjaisuus ja hallittavuus. Nämä pilarit elävät koko ajan – heikentyvät tai vahvistuvat kehityksen myötä. Ne ovat myös keskenään jatkuvassa vuorovaikutuksessa. Mutta mitä useampia pilareita meillä on, mitä vahvempia ne kannaltamme ovat ja mitä paremmassa keskinäisessä tasapainossa, sitä vakaampi on Suomen asema.¹⁰⁴

Niinistön poliittisten pilareiden voidaan nähdä viestivän nimenomaan omalle presidenttikaudelleen tyypillisiä ulko- ja turvallisuuspolitiikan teemoja. Näiden teemojen vahvistamisen myötä turvataan siis myös Suomen turvallisuus. Niinistön pilareiden voidaan ajatella määrittelevän ja painottavan ulkopoliittista aktiivisen vakauspoltiikan periaatetta, jonka kautta Suomi tasapainoilee maailmanpolitiikan areenalla.

Niinistön todetaan Uimolan teoksessa olleen myös varsin suora niissä keskusteluissa, joissa käsiteltiin Ukrainan kriisin johdosta Venäjälle asetettuja talouspakotteita.¹⁰⁵ Samaan aikaan Niinistön linja nostetaan suoraviivaisen toimintansa ohella esiin paradoksaalisena: aiemman poliittisen uransa aikana Niinistö on ollut keskivertoa myönteisempi

¹⁰³ Rusi 2016, 212.

¹⁰⁴ Tasavallan presidentti Sauli Niinistön puhe suurlähettiläspäivillä Eduskunnan Pikkuparlamentissa 25.8.2015, TPK.

¹⁰⁵ Uimonen 2018, 132.

Nato-jäsenyyttä kohtaan, mutta on ulostulojensa perusteella pitänyt tiukan linjan sen suhteen, että Suomi pysyy liittoutumattomana valtiona.¹⁰⁶

Yksityiselämästä ja henkilöhistoriasta on tullut aikaisempaa keskeisempi väline myös politiikan teossa. Persoonapolitiikka on joissain tilanteissa noussut entistä suurempaan rooliin politiikan teossa.¹⁰⁷ Sauli Niinistön taidoista idänpolitiikan ja maailmanpolitiikan saralla kertonevat jotain toisen presidenttikauden uutiset¹⁰⁸ siitä, miten Niinistöllä nähdään olevan kansainvälisesti taitoa pitää yllä diplomaattisuhteita haasteellisiksikin katsottujen poliitikkojen kanssa.

Niinistön ensimmäisen presidenttikauden aikana presidentin valta-aseman koetaan jälleen vahvistuneen, minkä voidaan nähdä juontavan juurensa juuri ulko- ja turvallisuuspolitiikkaan liittyvästä toiminnasta. Niinistö onkin käyttänyt yhteistyöhön viittaavaa määritelmää varsin laaja-alaisesti, mikä on sallinut laajempia toimintamahdollisuuksia ulkopoliitikassa. Merkittävä toimija presidentin ja valtioneuvoston ohella ulkopoliitikassa on ulko- ja turvallisuuspoliittinen valiokunta, mutta tästä huolimatta Suomen nykyisen turvallisuuspoliittisen hallinnan nähdään kytkeytyvän vahvasti Niinistöön, jonka toimintatavat saavat kannatusta yli puoluerajojen. Nopeasti muuttuneessa turvallisuusympäristössä Niinistön pilarimallista ja aktiivisesta vakauspoliitikasta on muodostunut Suomelle jonkinlainen kirjoittamaton yhteisesti hyväksytty säännöstö. Henkilökohtaisten suhteiden hoito on puolestaan kasvattanut Niinistön suosiota yli puoluerajojen.¹⁰⁹

3.2 Aktiivisen vakauspoliitiikan ja vakaiden suhteiden aika 2012–2013

Tutkija Pekka Visurin mukaan Suomen puolustusvalmiudella on historian aikana pyritty tukemaan maan puolueettomuuspolitiikkaa sekä rauhan että mahdollisten kriisitilanteiden

¹⁰⁶ Uimonen 2018, 153.

¹⁰⁷ Niemi 2006, 269–270.

¹⁰⁸ Ks. esim. Yhdysvaltalaislehti hehkuttaa Sauli Niinistöä: "Yksi harvoista maailman johtajista, joka tulee toimeen sekä Putinin että Trumpin kanssa", *MTV Uutiset* 11.09.2020. <https://www.mtvuutiset.fi/artikkeli/yhdysvaltalainen-foreign-policy-hehkuttaa-sauli-niinistoa-yksi-harvoista-maailman-johtajista-joka-tulee-toimeen-seka-putinin-etta-trumpin-kanssa/7923872#gs.pxpa32> tai Niinistö harvoja EU-johtajia, joita Putin tapaa säännöllisesti: "Putin jossain määrin luottaakin keskustelukumppaniinsa", *Uusi Suomi* 22.8.2019. <https://www.uusisuomi.fi/uutiset/niinisto-harvoja-eu-johtajia-joita-putin-tapaa-saannollisesti-putin-jossain-maarin-luottaakin-keskustelukumppaniinsa/baebf09a-8f3e-33ed-9aed-bb2539161ed6> (viitattu 23.3.2021).

¹⁰⁹ Kompromissiratkaisusta ulkopoliitiikan ytimeen – presidentti-instituution kehitys, *The Ulkopolitist* 20.11.2017. <https://ulkopolitist.fi/2017/11/20/kompromissiratkaisusta-ulkopoliitiikan-ytimeen-presidentti-instituution-kehitys/> (viitattu 8.1.2021).

vallitessa.¹¹⁰ Tämä linja näkyy myös presidentti Niinistön presidenttikauden alussa pidetyissä puheissa. Istuttuaan puoli vuotta ensimmäistä presidenttikauttaan, tasavallan presidentti Sauli Niinistö nosti elokuussa 2012 pidetyillä suurlähettiläspäivillä puheessaan esiin Suomen geopoliittisen aseman ja rajanaapuruussuhteiden vaikutukset Suomeen niin taloudelliselta kuin ulkopoliittiselta kannalta.

Presidentin mukaan Suomella roolina ei suinkaan ole osoitella Venäjään liittyviä haasteita esimerkiksi ihmisoikeuskysymysten osalta, vaan kykyä toimia ratkaisujen löytäjänä, joka tarkastelee Venäjää lähtökohtaisesti Suomen omista vahvuuksista ja lähtökohdista käsin. Niinistö toteaa puheessaan:

Suomen ja Venäjän suhteet ovat hyvässä kunnossa. Ne saavat myös uusia piirteitä. – – Tämän kehityskulun ymmärtäminen ja siihen varautuminen on meillä vielä kesken. Venäjän tunteminen on entistä tärkeämpää entistä useammalle meistä. – – Suomi on aina avoin keskustelulle. Minulla oli kesäkuussa turvallisuuspolitiikasta hyvä ja asiapitoinen keskustelu presidentti Putinin kanssa. Tunnemme toistemme kannat, eikä niissä ole yllätyksiä.”¹¹¹

Niinistön puheiden sisällöissä nousee esiin perinteisiä Venäjä-kuvan teemoja, kuten ihmisoikeuskysymykset, keskinäiset ja henkilökohtaiset suhteet niin valtio- kuin presidentitasolla, yhteisen historian sekä Venäjä-osaamisen osalta. Niinistö pyrkii puheensa kautta myöhemmin määrittelemäänsä aktiiviseen vakauspoltiikkaan, jossa pitkällä yhteisellä historialla ja sen kautta karttuneella Venäjä-tietämyksellä pystytään tekemään sellaista politiikkaa, jossa ymmärretään ja kunnioitetaan myös toista osapuolta. Niinistön puheenvuorossa nousee myös esiin halu pitää huolta itäsuhteista muun muassa toteamalla suhteiden olevan hyvässä kunnossa. Puheenvuorossaan Niinistön voidaan ajatella tunnistanneen Venäjään liittyvät demokratia- ja ihmisoikeusongelmat, joiden suhteen hän pyrkii hienovaraisuuteen ja ehkä jopa hieman sivuuttamaan asiaa. Venäjästä puhutaan kaiken kaikkiaan asialliseen sävyyn, eikä Niinistö ilmaise sanavalinnoillaan Venäjän olevan uhka Suomelle, vaan pikemminkin rauhallinen naapuri, jonka suhteen asiat ovat kunnossa.

¹¹⁰ Visuri 2001, 21.

¹¹¹ Tasavallan presidentti Sauli Niinistön puhe suurlähettiläspäivillä 21.8.2012, TPK.

Stalin on aikoinaan Paasikivelle osoittamassaan sanaparressaan todennut: ”Maantieteelle me emme voi mitään”. Sanat on historiallisessa kontekstissa tulkittu pahaenteisiksi ai-keiksi muuttaa karttojen rajoja. Nykymaailmassa Venäjällä voidaan nähdä olevan suu-rempi kiinnostus Itämeren ympäristöön kaasun ja öljyn toimituksen suhteen, mutta ei välttämättä ensisijaisesti sotilaallisessa mielessä¹¹²

Kyseisen sanaparren symbolinen merkitys nousee esiin myös presidentti Niinistön pu-
heessa, jossa Niinistö totesi seuraavaa: ”Itämeri ja arktinen alue ovat naapurustoamme.
Kun näin on, voisi sanoa, että onpa hyvä, että maantieteelle ei voi mitään”.¹¹³ Puheen
yhteydessä sanojen merkitys kääntyy päinvastoin: itänaapurua ei automaattisesti nähdä
uhkana, vaan yhteistyötä tekevänä tahona, josta Suomen voidaan myös ajatella hyötyvän.
Niinistön puheissa nousee esiin myös Venäjä-asiantuntemuksen olennainen rooli maiden
yhteiselon kannalta. Samanlainen Venäjä-asiantuntemuksen linja on korostunut myös
muun muassa Paasikiven linjapuheissa sekä toiminnassa, minkä kautta toisenlaisen aja-
tusmaailman kulttuurin ymmärtämisestä on pyritty viljelemään perinteisten uhkakuvien
sijasta.¹¹⁴ Puheenvuorossa nousee esiin Niinistön politiikalle tyypillinen positiivinen tu-
levaisuusorientoituneisuus.

Näiden nostojen suhteen Niinistön määrittelemistä ulkopoliitiikan linjan pilareista on
mahdollista löytää myös pyrkimys presidentin ulko- ja turvallisuuspoliittisen linjan mu-
kaisesti länsi-integraatioon, jota pyritään syventämään ystävällisten itäsuhteiden ohella.
Niinistö ei kuitenkaan tässäkään yhteydessä tuonut esiin esimerkiksi mahdollisen yhteis-
työn syventämisen luovan uhkakuvia Venäjän suhteen. Toisaalta puheessa ilmaistu kiel-
teinen kanta Nato-jäsenyyteen viestii siitä, että Venäjää ei haluta turhaan ärsyttää viljele-
mällä sellaisia ajatuksia, joiden toteutuminen tulevaisuudessa on varsin epätodennä-
köistä. Kestävämpi ratkaisu on säilyttää puolueettomuuden linja naapurussovun varmis-
tamiseksi.

Samanlainen linja Venäjä-suhteiden tilasta jatkuu myös Norjassa pidetyssä puheessa sa-
maisena vuoden lokakuussa, kun presidentti Niinistö vieraili Norjan ulkopoliittisessa ins-
tituutissa. Siellä pitämässään puheessa tasavallan presidentti nosti esiin Norjan ja Suomen
yhteisen haasteen ja mahdollisuuden, yhteisen rajanaapuri Venäjän. Presidentti toi pu-
heessaan esiin sekä Suomen että Norjan Venäjä-suhteiden olevan hyvässä kunnossa,

¹¹² Vihavainen 2014, 72.

¹¹³ Tasavallan presidentti Sauli Niinistön puhe suurlähettiläspäivillä 21.8.2012, TPK.

¹¹⁴ Seppänen 2010, 57.

vaikka Venäjä-kysymyksiin liittyikin molempien Pohjoismaiden taholta ajoittain myös haasteita. Positiiviset näkymät keskittyvät ennen muuta rajayhteistyöhön, kauppaan ja turismiin sekä arktisten vesistöalueiden suojelumahdollisuuksiin.¹¹⁵

Niinistö näyttää jälleen tunnistavan Venäjään liittyvät haasteet, mutta pyrkii puheessaan asettamaan Venäjän enemmän tulevaisuusorientoituneeseen yhteistyökontekstiin kuin rakentamaan esimerkiksi historian varaan perustuvia puolustuspoliittisia uhkakuvia. Historialle tyypillisiä vastakkainasetteluja ei myöskään pyritä rakentamaan Venäjä-kuvan suhteen eikä näin ollen nostamaan esiin myöskään uhkakuvia Venäjään liittyen. Puheen myötä korostuu myös Niinistön määrittelemien peruspilarien eli hyvien ja toimivien Venäjä-suhteiden ylläpito. Presidentin puheesta välittyy pikemminkin myönteinen kuva Venäjää kohtaan erilaisten mahdollisuuksien tarjoajana eikä uhkatekijänä.

Alkuvuodesta 2013 presidentti Niinistö vieraili Lappeenrannan teknillisessä yliopistossa puhumassa Venäjään liittyvästä rajaseutuyhteistyöstä, mihin liittyy mahdollisuuksia myös haasteita. Puheessaan Niinistö totesi seuraavasti:

Suomen ja Venäjän suhteet ovat monipuoliset, vakaat ja toimivat. Nämä suhteet eivät ole riippuvaisia yksittäisistä seikoista, olivatpa ne sitten myönteisiä tai kielteisiä. Yhteydenpito eri tasoilla ja poliittinen vuoropuhelu ovat erittäin tiiviitä. Taloussuhteet vahvistuvat kaiken aikaa. Suomi on 10 miljardin investoinneillaan merkittävä toimija Venäjällä. Jos venäläiset työllistävät täällä meitä, työllistämme mekin kyllä heitä. Vaikka Suomi ja Venäjä ovat kumpikin omanlaisiaan, on maidemme suhde eurooppalainen naapurisuhde. Emme ole eikä meidän tarvitsekaan olla kaikesta yhtä mieltä. Suhteet eivät kaipaa liturgiaa, vaan tavoitteista ja yhteisistä eduista lähtevää yhteistyötä ja konkreettista tekemisen meininkiä. Tätä työtä on tehtävä joka päivä. Suomen politiikan suuri linja on hyvän naapuruussuhteen vaaliminen ja Venäjän sitouttaminen eurooppalaiseen yhteistyöhön. Vaikka sitten viisumi kerrallaan. Pitkään neuvoteltu Venäjän WTO-jäsenyys avaa yhteistyöhön uusia näköaloja, joskin on sanottava, ettei jäsenyyden alkuvaiheesta ole puuttunut myöskään haasteita.¹¹⁶

¹¹⁵ Tasavallan presidentti Sauli Niinistön puhe Norjan ulkopoliittisessa instituutissa 11. lokakuuta 2012, TPK.

¹¹⁶ Tasavallan presidentti Sauli Niinistön puhe Lappeenrannan teknillisessä yliopistossa 16.1.2013, TPK.

Venäjään liittyvät mahdollisuudet nousevat toisinaan Venäjää koskevan uhkakuvakeskustelun areenalle. Esiin ovat nousseet tässä yhteydessä hyödylliset yhteistyömahdollisuudet esimerkiksi kansainvälisessä järjestelmässä, kulttuurivaihdannossa ja taloudessa. Kansalliset ja alueelliset talousmahdollisuudet on monesti nähty tulevaisuuden yhteistyötä tukevinä tekijöinä, joita Venäjän suhteen on nostettu esiin positiivisessa mielessä, vaikka yhteistyöhön liittyvät haasteet tunnustetaan myös.¹¹⁷

Samanlainen mahdollisuuden kehys nousee esiin myös Niinistön Lappeenrannan puheessa. Venäjä-suhteiden monipuolisuus, vakaus ja toimivuus korostavat Niinistön omaa ulko- ja turvallisuuspoliittista linjaa eli jonkinlaista tasapaino- ja vakauspolitiikkaa sekä hyvin toimivia kahdenvälisiä keskinäissuhteita, jotka kaikki sisältyvät Niinistön linjaan. Venäjästä välittyy kuva enemminkin hedelmällisenä yhteistyökumppanina, jonka kanssa Suomella on suorat ja terveet keskusteluyhteydet. Niinistön pilareissa mainittu länsi-integraation edistäminen nousee Venäjän suhteen esiin viittaamalla naapuruussuhteen luonteeseen eurooppalaisena naapuruussuhteena sekä pyrkimyksenä sitouttaa Venäjä eurooppalaiseen yhteistyöhön. Tämän perusteella presidentin voidaan ajatella näkevän Venäjä jopa jonkinasteisesti länsimaisia toimintatapoja omaksuneena toimijana, joka kykenisi kenties myös noudattamaan länsimaisia arvoja, kuten demokratiaa ja ihmisoikeuksia.

Raittila on nostanut esiin vuoden 2011 Venäjä-kuvaan liittyvän keskustelun keskittyneen toiseuden ja mahdollisuuksia käsittelevien kysymysten sijaan enemmän uhkakuviin, ainakin valtamedian otsikoissa.¹¹⁸ Sama ei ole nähtävissä kuitenkaan Niinistön puheissa. Vaikka puheissa Venäjän pieni arvaamattomuus leijuu aina jollain asteella taustalla ilmassa, puheissa ei kuitenkaan suoraan korosteta Venäjää uhkatekijänä, vaan nimenomaan kaupallisen ja kulttuurisen vaihdannan yhteistyökumppanina, jolla on omat oikkunsa, joiden kanssa suomalaiset osaavat kyllä elää. Puheessaan Niinistö nosti esiin, että haasteilta Venäjän suhteen ei ole myöskään täysin vältytty, mutta tämänkaltaisiin kupruihin puuttuminen ei kenties ole vaivan väärti, mikäli suuret linjat keskinäissuhteissa ovat hyvässä kunnossa, mikä myötäilee myös Niinistön aktiivisen vakauspolitiikan linjoja, mutta sotiin toki hieman kansainvälisen oikeuden periaatteita vastaan.

Niinistön sanavalinnoissa ja kritiikin vähäisyydessä voidaan nähdä tasapainoilupolitiikan noudattaminen, jossa karhua ei haluta niin sanotusti herättää, sillä se ei ole myöskään

¹¹⁷ Ojajärvi & Valtonen 2011, 31–32.

¹¹⁸ Raittila 2011, 133.

Suomen edun mukaista. Niinistö on ulko- ja turvallisuuspolitiikassaan kiinnittänyt huomiota Venäjään liittyviin epäkohtiin, mutta pyrkii sijoittamaan ne omaan kontekstiinsa ja asettamaan realistiset odotusarvot valtion toiminnalle, minkä myötä korostuu myös Niinistön linjaus Venäjä-osaamisesta ja tuntemuksesta, jota tulee hyödyntää ja edistää. Näin ollen Niinistön puheesta voidaan tulkita, että Venäjän ei nähdä aiheuttavan kyseisellä hetkellä ulko- ja turvallisuuspoliittisia uhkia Suomelle, vaan se nähdään enemmänkin hedelmällisenä naapurina ja yhteistyökumppanina, josta ei tule olla huolissaan.

Elokuussa 2013 presidentti Niinistö tapasi presidentille perinteiseen tapaan diplomaatteja suurlähettiläskokouksessa. Puheessaan suurlähettiläille presidentti painotti Suomen keskitien linjaa Naton liittoutumattomana yhteistyökumppanina. Lisäksi Niinistö nosti esiin lähtevänsä loppuvuodesta 2013 Venäjän vierailulle niin sanotusti ”Siperian oppiin”. Putinin kesäisen vierailun pohjalta Suomen ja Venäjän yhteistyösuhteiden nähdään jatkuvan hyvinä ja työntäyteisinä.¹¹⁹

Niinistön puheen perusteella voidaan todeta, että suuria huolia Venäjän aiheuttamien turvallisuusuhkien suhteen ei ole tuolla hetkellä nähtävissä, vaan kahdenväliset suhteet ovat hyvällä mallilla, mistä myös tuleva vierailu Venäjälle myös kertoo. Niinistö käyttää puheessaan myös termiä ”Siperian oppi”, minkä on perinteisenä suomalaisena sanapartena ajateltu viestivän jonkin epämieluisan asian oppimista kantapään kautta. Kyse voi toki olla jonkinasteisesta humoristisesta viittauksesta, mutta toisaalta sanaparren perusteella voidaan päätellä Niinistön ulkopoliittisessa linjauksessa tietty varauksellisuus ja ennakkokäsitys Venäjää kohtaan, mitkä ovat perinteisesti nousseet keskeisinä teemoina esiin myös historiallisissa Venäjä-uhkakuvissa. Vaikka suhteiden laatu on hyvällä tolalla, voidaan lausahduksessa myös nähdä jonkinlaisten realiteettien tunnistaminen Venäjän suhteen: itänaapuri osaa yllättää eikä se vielä ole päässyt kaikista niin sanotuista vanhoista huonoista tavoistaan eroon, vaikka länsimaissa on ehkä näin ajateltu.

3.3 Rajapyykkinä Ukraina – uhkakuvaletoriikan ja suhtautumistavan muutos 2014

Neuvostoliiton romahtamisesta lähtien Venäjän suurvaltakuvaan liittyvät keskusteluissa on nostettu esiin historiallisesti aggressiivisen suurvallan mielikuva, jota ei nykyisin pyritä pehmentämään edes hyvien keskinäissuhteiden korostamisella. Mikäli keskustelui-

¹¹⁹ Tasavallan presidentti Sauli Niinistön puhe suurlähettiläskokouksessa 27.8.2013, TPK.

den yhteydessä käydään dialogia myös muiden lähialueiden ja Venäjän suhteesta, Suomen asema puolustuksensa viimeisenä turvaajana korostuu diskurssissa. Lähestymistapa nousee esille etenkin sellaisissa keskusteluissa, joissa Venäjän omien ase- ja puolustusvoimien kehitys on myös pinnalla.¹²⁰

Presidentti Niinistön vieraillessa Sälénin Rikskonferens-seminaarissa puhujana alkuvuodesta 2014, puheessaan Niinistö nosti keskiöön Ruotsiin ja Suomeen yhteisesti vaikuttavan muuttujan, nimittäin Venäjän, joka ei ole kylmän sodan jälkeenkään onnistunut muokkaamaan itseään länsimaiseksi demokratiaksi, mitä siltä Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen oli odotettu. Vuosien myötä Venäjä on pyrkinyt Niinistön mukaan modernisoimaan asevoimiaan ja tämän kaltaiseen muutoskehitykseenkin tulisi kiinnittää Niinistön mielestä huomiota ja sitä tulisi seurata tarkkaan. Olennaisia kysymyksiä ovat muun muassa, mikä on Venäjän asevoimien tosiasiallinen suorituskyky ja asevoimien tehokkuus.¹²¹ Presidentti nosti puheessaan esiin myös seuraavia näkökulmia:

Venäjän sekä sisäinen politiikka että ulkoinen toiminta on herättänyt Euroopassa huolta ja myös oikeutettua kritiikkiä. Konservatiivisten arvojen painotus – ja kenties toinen suunta lännessä – on alkanut luoda yhä selvemmin henkistä kuilua Venäjän ja lännen välille. Venäjän ulkopoliittikan suunta on vahvistanut tätä kehitystä. Tästä kaikesta on aivan perusteltua olla huolissaan.

Tulevaisuus on kuitenkin avoin. Myös Venäjään kohdistuu vahva muutos- ja reformitarve. Eurooppa on Venäjän kannalta yhä tärkein ja potentiaalisin yhteistyökumppani. Yhteistyön nykytilannetta ei silti voi pitää tyydyttävänä. Meidän olisikin päästävä Venäjän kanssa taas raiteille, joilla rakennetaan yhteistyövaraista turvallisuutta ja luottamusta. Konkreettiset askeleet, pienetkin, olisivat tärkeitä. Rakenteitakin tähän on Pohjois-Euroopassa olemassa: Itämeren valtioiden neuvosto (CBSS), Pohjoinen ulottuvuus, Barentsin yhteistyö ja arktinen yhteistyö.¹²²

Puheenvuorossa voidaan tässä kohti havaita selkeä muutos Venäjää koskevia ulko- ja turvallisuuspoliittisia uhkia ja presidentin suhtautumista ajatellen. Aikaisemmin elokuussa

¹²⁰ Kangaspuro 2011, 247.

¹²¹ Tasavallan presidentti Sauli Niinistön puhe Rikskonferens-seminaarissa Sälénissä 12.1.2014, TPK.

¹²² Ibid.

2012 Niinistö oli puheessaan vielä varsin optimistinen, eikä kuvaillut Venäjää uhkaavalla tavalla, vaikka totesikin tiettyjen haasteiden olemassaolon. Rikskonferenssin puheessaan Niinistö ilmaisee selkeästi huolensa Venäjän ulkopoliittisen toiminnan suhteen. Tässä tilanteessa Niinistö osoittaa myös historiallisessa mielessä Suomelle tyypillistä vahvan presidenttiyden linjaa, tuomalla selkeästi mielipiteensä asian suhteen esiin ja näin ollen ilmaistessaan presidenttinä myös Suomen mielipiteen asiasta.

Vaikka Ukrainan kriisi ei ollut vielä puheen pitämisen aikana saanut kunnolla tulta alleen on Venäjän kehityksessä kumminkin nähtävissä sellaisia suuntia, jotka omalta osaltaan saattavat selittää suhtautumisen ja uhkakuvaretoriiikan muutosta Niinistön puheissa. Venäjä oli jo Georgian kriisin ja Putinin presidenttikauden alettua vuonna 2012 alkanut toteuttaa puolustustaan koskevia uudistuksia, jotka Eurooppa ja muu länsi jälkikäteen arviotuna ovat pahasti aliarvioineet. Uhkakuvien muutosta selittänee myös se, että Venäjä ei toimillaan ainoastaan ole pyrkinyt vaikuttamaan ulkovaltojen puolustukseen ja uhkakuviin, vaan pyrkinyt valjastamaan puolustusjoukkojen lisäksi myös siviilien militaristisia valmiuksia.¹²³ Taustalla Niinistön asennemuutokseen lienee vaikuttanut myös esimerkiksi Venäjän vuonna 2012 lanseeraama niin sanottu agenttilaki (Liittovaltion laki 121 ulkomaalaisista agenteista), joka tuli voimaan jo syksyllä 2012 ja jonka jälkiseuraamuksia oltiin maailmanpolitiikassa seurattu vuoden aikana. Laissa esimerkiksi kansalaisjärjestöt luokitellaan järjestöiksi, jotka saavat ulkomaalaisten agenttien statuksen ja tämä status tulee ilmoittaa julkisissa asiakirjoissa.¹²⁴

Heikkilä ja Valtonen ovat (2011) nostaneet esiin Georgian sotaan liittyneen uhkakuva-keskustelun, jossa valtamedia ei aluksi nähnyt tai käsitellyt Venäjää sotilaallisena uhkana, sillä kukaan ei todella uskonut tilanteen eskaloituvan sodaksi.¹²⁵ Samanlainen asetelma voidaan havaita presidentin puheisiin liittyvässä pitkässä kehityskaaressa Ukrainan sodan suhteen. Venäjään liittyvä puheessa voidaan havaita huolestuneisuutta, mutta tilanteen kehittyessä keskustelun sävy selkeästi muuttuu. Esimerkiksi huhtikuussa 2014 Helsingissä järjestetyillä, presidentin isännöimillä diplomaattipäivällisillä, joilla presidentti Niinistö toimi pääpuhujana. Niinistön sävyssä voidaan havaita nyt entistä selkeämpi muutos,

¹²³ Gressel 2015, 1, 5.

¹²⁴ Duuma hyväksyi kiistellyn lakialoitteen kansalaisjärjestöistä Venäjällä, *Yle Uutiset* 13.7.2012. <https://yle.fi/uutiset/3-6216808> (viitattu 19.4.2021).

¹²⁵ Heikkilä & Valtonen 2011, 256.

sillä presidentti tuo selkeästi esiin Ukrainan ajankohtaisen tilanteen, mikä aloittaa puheen teeman. Puheessaan Niinistö totesi:

On myönnettävä, että näköalat ovat synkät. Tutut ja jo vakiintuneet kollektiivisen turvallisuuden mekanismit eivät onnistuneet estämään tämän kriisin syntyä ja eskaloitumista. Toistaiseksi kriisiä ei myöskään ole onnistuttu palauttamaan uskottavasti neuvottelupöytään eli sinne, minne kriisit kuuluivat. Kriisi vain jatkuu ja saa yhä uutta sisältöä, johon kuuluvat yhä vastenmielisemmät piirteet kuten katoamiset, murhat ja vaikkapa Etyjin tarkkailijoiden vangitseminen.¹²⁶

Historiallisesti tuttu uhkakuvateema, joka nousee Niinistön puheessa esiin on ennalta-arvaamattomuus, joka näkyy siinä, että kriisiä ei ole onnistuttu ehkäisemään vakiintuneiden turvallisuuskäytäntöjenkään myötä. Niinistön kuvaillessa kriisiä vastenmieliseksi ja luetellessa väkivaltaiseksi miellettyjä tapahtumia Venäjän omaehtoinen toiminta sekä jonkinlaisesta raukkamaisuus nousevat esiin. Ne ovat myös tyypillisiä historiallisille Venäjä-mielikuville. Lisäksi keskeisinä elementteinä voidaan nähdä myös hyvät ja kestävät demokratian ja diplomatian arvot, jotka ovat saaneet kolauksen Venäjän toiminnan myötä. Hyvät ja kestävät arvot on puolestaan nähty Niinistön retoriikalle tyypilliseksi piirteeksi. Niinistön sanoista välittyy pettymys ja järkytys Venäjän suorittamien toimien takia. Suoria uhkakuvia Suomen turvallisuuden kannalta ei vielä tässä vaiheessa nosteta esiin. Niinistön sanoista voidaan kuitenkin havaita elementtejä, jotka eivät korosta samanlaista rakentavaa ja hedelmällistä yhteistyökumppanuutta ja tulevaisuusorientoituneisuutta, joiden kautta on aiemmin rakennettu toimivaa keskusteluyhteyttä.

Seuraavan kerran puolustuspolitiikkaa on sivuttu Niinistön puheissa suurlähettiläspäivillä elokuussa 2014. Puheenvuorossaan Niinistö totesi, että perinteiset Suomen turvallisuuspolitiikkaa koskevat kysymykset, kuten alueellinen koskemattomuus ja sotilaallinen invaasio, eivät ole kadonneet minnekään. Ukrainan kriisi toimi presidentin mukaan hyvänä esimerkkinä eurooppalaisesta valtiosta, jossa saavutettu turvallisuus ei olekaan itsestään selvä seikka. Ukrainan tilanteen voidaan Niinistön mukaan nähdä vaikuttavan kansainväliseen politiikkaan sekä myös Suomeen. Niinistö toi selkeäsanaisesti esiin, että Suomi on

¹²⁶ Tasavallan presidentti Sauli Niinistön puhe diplomaattipäivällisillä Helsingin kaupungintalolla 29.4.2014, TPK.

koko Ukrainan kriisin olemassaolon ajan tuominut suvereniteetin ja alueellisen koskemattomuuden loukkaamiset Venäjän taholta. Suomi on ollut myös mukana asettamassa EU-pakotteita Venäjään vaikuttamiseksi. Niinistön mukaan Suomi edustaa länttä ja läntistä arvopohjaa. Niinistö totesi Venäjän ja lännen välisten suhteiden ajautuneen kriisiin myötä epäluottamukseen ja vastakkainasetteluun. Diplomatiata uhkaavat tekijät ovat hänen mukaansa nyt paljon laajempia eivätkä kosketa pelkästään enää Ukrainaa.¹²⁷

Limnellin ja Iloniemen mukaan (2018) Suomen uhkakuvakeskustelussa on Neuvostoliiton hajoamisenkin jälkeen pyritty painottamaan muita kuin sotilaallisista uhkakuvista keskustelua, mutta samaan aikaan Venäjä on ollut juuri se syy, miksi sotilaalliset uhkakuvat säilyvät turvallisuuskeskustelussa keskeisessä roolissa. Keskeisenä seikkana esiin nostetaan sotilaallisen kyvyn säilyminen Suomen lähialueilla, mikä kumpuaa Venäjän sotilaallisen kapasiteetin luomasta uhkapotentiaalista. Myös maantieteelliseen asemaan liittyvä epävarmuus ja historialliset kokemukset liittyen yhteiseen sotahistoriaan.¹²⁸ Nämä piirteet ovat havaittavissa myös Niinistön puheiden sanavalinnoissa ja teemoissa, kuten myös vastakkainasettelu Suomen ja Venäjän välillä.

Puheessa nousevat esiin Venäjään liittyvät historiasta kumpuavat uhkakuvat, kuten muistutus siitä, että itsenäinen naapurimaa voi varsin äkillisestikin menettää itsemääräämisoikeutensa, mikäli tilannetta ei jatkuvasti tarkkailla. Suomen Venäjä-uhkakuvat kumpuavat juuri samankaltaisista historiallisista asetelmista, kuten sortokausien tai sotien kautta rakentuneista mielikuvista. Rivien välistä voidaan myös lukea uhkakuvana Venäjän nouseva suurvalta-asema, joka myös on yksi perinteisistä Venäjä-uhkakuviin liittyvistä teemoista politiikan luoman pelkotilan ohella.

Puheessaan Niinistö nosti erikseen esiin myös Suomea koskevat uhkakuvat ja totesi seuraavaa: ”Suomeen ei kohdistu sotilaallista uhkaa. Tilanne lähialueillamme on vakaa. Suomi ei myöskään ole turvallisuustyhjiö. Eikä meillä ole sellaiseksi myöskään varaa tulla. Tästä pidämme huolta niin kansallisesti kuin kansainvälisesti.” Lausumansa ohella Niinistö painotti myös, että Suomi ei ole ikinä poissulkenut sotilaallisen uhan mahdollisuutta, mistä on pidetty huolta ylläpitämällä uskottavaa puolustusta. Tästä tulisi hänen

¹²⁷ Tasavallan presidentti Sauli Niinistön puhe suurlähettiläspäivillä 26.8.2014, TPK.

¹²⁸ Limnell & Iloniemi 2018, 65–66.

mukaansa pitää huolta myös jatkossa ja tämä tulisikin hänen mukaansa toteuttaa lisäämällä puolustusvoimien voimavaroja pitkän aikavälin haasteisiin vastaamiseksi.¹²⁹

Mikäli tarkastellaan Niinistön ulko- ja turvallisuuspoliittisen linjan tunnuspiirteitä, voidaan rivien välistä lukea, että Suomen tulisi olla varuillaan ja muistaa pitää huolta omasta selustastaan ylläpitämällä puolustuskykyään. Vaikka presidentti toteaa, että Suomeen ei kohdistu suoraa sotilaallista uhkaa, niin asevoimiin panostaminen voidaan nähdä viestinä siitä, että huolenaihe on kuitenkin jollain asteella olemassa ja se tulee ottaa vakavasti. Samaan aikaan voidaan havaita puheesta välittyviä perinteisiä uhkakuvia Venäjältä sotilasmahtina, joka pyrkii nujertamaan pieniä valtioita ympäriltään. Niinistö ei kuitenkaan pyri lietsomaan dramaattisia ja liioittelevia uhkakuvia eikä esimerkiksi aseta Suomea ulko- ja turvallisuuspoliittisessa mielessä uhrin asemaan, kuten historian saatossa on monesti ollut tapana. Presidentin ulko- ja turvallisuuspoliittinen linja näyttää tässä kohtaa nojautuvan vahvan presidenttiyden periaatteeseen ja arvojohtajuuteen, joiden avulla presidentin on mahdollista myös ilmaista jyrkästi valtion kanta ja osoittaa tukea tietyille tahoille, kuten tässä tapauksessa Ukrainalle.

Suomalaisessa uhkakuvakeskustelussa ja retoriikassa nostetaan toisinaan esiin sotilaallisen uhkakuvan rinnalla myös yksin jäämisen uhka. Tämä näkyy Niinistön aikaisemmissa puheissa muun muassa pohjoismaisen yhteistyön korostamisena. Toisen maailmansodan jälkeen Suomi on nähty niin sanottuna ”vihollisvaltiona”, joka vakiinnutti paikkansa YK:n jäsenenä vuonna 1955. Tärkeintä Suomelle Pohjoismaiden ja YK:n kanssa tehtävässä yhteistyössä on ollut Limnellin ja Iloniemen mukaan (2018) jonkinlainen assosioituminen yhteisöön hiljaisena toimijana, minkä kautta on vältelty tiettyä eristäytymistä ja ajautumista pois lännen demokratiasta.¹³⁰

Liian äänekkään ja kärkkään mielipiteen ilmaisun välttäminen kansainvälisessä yhteisössä nousee esiin syyskuussa 2014 Niinistö vierailtua puhujana YK:n yleiskokouksen 69. yleiskeskustelussa New Yorkissa. Siellä pitämässään puheessa Niinistö toteaa: ”Kun jäsenvaltion alueellista koskemattomuutta loukataan ja se menettää osan alueestaan laitoman valtauksen seurauksena, sen tulisi voida kääntyä YK:n puoleen saadakseen apua ja oikeutta.”¹³¹

¹²⁹ Tasavallan presidentti Sauli Niinistön puhe suurlähettiläspäivillä 26.8.2014, TPK.

¹³⁰ Limnell & Iloniemi 2018, 53–54.

¹³¹ Tasavallan presidentti Sauli Niinistön puhe YK:n yleiskokouksen 69. yleiskeskustelussa New Yorkissa 24. syyskuuta 2014, TPK.

Niinistön käyttämässä retoriikassa nousee tässä kohtaa esiin muun muassa sotilaallinen voimankäyttö alueellisen koskemattomuuden loukkaamisen kautta, minkä voidaan nähdä kertovan myös laajentumispyrkimyksistä ja viestivän näin ollen uhkakuvien kasvusta. Lisäksi presidentin omasta turvallisuuspoliittisesta linjasta esiin uhkakuviin liittyen nousee kansainvälinen oikeus, jonka eräänlaisena toiminta-areenana YK:n eri foorumit toimivat. Toisaalta Niinistö käsittelee Ukrainan tilannetta tässä varsin anonyymista näkökulmasta sekä Ukrainan että Venäjän kannalta. Näin ollen Niinistö pyrkii lähestymään tilannetta puheessaan neutraalista näkökulmasta, jossa ei leimata syyllistä suoraan ja näin ollen vaikeuteta tilannetta entisestään. Anonyymi ote viestii kenties myös siitä, että Suomi ei halua vaikeuttaa omaa historiallista erityissuhdettaan Venäjään, mutta haluaa silti ilmaista ajavansa läntisen demokratiayhteisön jaettuja arvoja.

3.4 Venäjä-linjan vakautuminen 2015–2016 – takaisin aktiivisen vakauspoliitiikan aikaan

Uudenvuodenpuheessaan 1.1.2015 Niinistö nosti Ukrainan kriisin puheensa yhdeksi keskeiseksi teemaksi. Puheessa Niinistö totesi, että YK:n ydinarvoja ja kansainvälisiä pelisääntöjä on loukattu, minkä seurauksena Ukrainan kriisillä on merkittäviä vaikutuksia koko Euroopan turvallisuuteen. Presidentin puheesta välittyi kuulijalle perinteisenä Venäjä-kuvaan liittyvänä teemana historiaan vertaaminen toteamalla, että vastaavanlaista turvallisuusuhkaa ei ole nähty Euroopassa sitten Balkanin 1990-luvun kriisien. Presidentin mukaan tilanne koskettaa kaikkia tai näin ainakin tulee hänen mukaansa käymään. Niinistön puheesta voidaan havaita pelko demokratian arvojen menettämisestä Venäjän toiminnan seurauksena, mikä luo uhkakuvia puolestaan myös Suomeen. Maailma on presidentin mukaan luisumassa ”kohti kaaosta ja viidakon lakia”.

Kaaos käytettynä terminä luo varsin vahvan viestiä mahdollisista Venäjä-uhista, sillä se kaaoksen seurauksena voidaan ajatella myös perinteisten toimintatapojen muuttuvan myös Suomi-Venäjä-suhteissa. Historian saatossa Venäjä-uhkakuvissa on nostettu esiin se, miten kansainvälisesti hyväksytyt kirjoittamattomat pelisäännöt maailmanpolitiikassa eivät kuulu Venäjän toimintaperiaatteisiin.¹³² Keskeisinä historiallisina uhkakuvina Niinistön puheista nousevat esiin ovat demokratian arvojen ja kansainvälisen oikeuden mal-

¹³² Tasavallan presidentti Sauli Niinistön uudenvuodenpuhe 1.1.2015, TPK.

lien rikkominen sekä kriisin vaikutukset myös muihin naapuruussuhteisiin eli tässä tapauksessa koko Eurooppaan. Tilanteen vertaaminen Balkanin kriiseihin on varsin voimakas vertaus, mikä luo kuvan siitä, että Venäjä nähdään potentiaalisena uhkana myös Suomen turvallisuudelle, vaikka se ei olisikaan vielä täysin konkretisoitunut. Niinistö totesi myös puheessaan seuraavaa:

Me tuomitsemme laittomat aluevaltauksset, laittomat voimankäytöt ja yritykset rajoittaa valtioiden itsemääräämisoikeutta. Sellainen toiminta tuo mukanaan vain vaaraa ja jännitteitä kaikkialle. Jos valta onkin joskus kasvanut kiväärin piipusta, niin enää sieltä kasvaa vain kaaos. Ukrainan kriisi on johtanut uudenlaiseen lännen ja Venäjän vastakkainasetteluun. Kasvanut jännite heijastuu myös Suomen lähialueille, vaikka emme uhattuina olekaan.¹³³

Niinistön puheiden sisällön voidaan nähdä kumpuavan yleisestä länsimaisesta demokration trendistä. Jaetun ajatuksen mukaan Ukrainan sota ja Krimin valloitus ovat johtaneet vuoden 2014 jälkeen Euroopassa ja koko maailmassa siihen, että Venäjään liittyviä uhkakuvia arvioidaan osittain täysin uudelleen. Suomi, joka on usein pyrkinyt välttelemään kärjistynyttä vastakkainasettelua, on joutunut myös tässä suhteessa uuden tilanteen eteen, uusien uhkatekijöiden nousun myötä. Vaikka keskinäisten suhteiden hoito on jatkunut kriisin jälkeen, heikentynyt turvallisuustilanne Itämeren ympäristössä on vaatinut Suomelta uudenlaista näkökulmaa tilanteeseen.¹³⁴

Niinistön puheesta välittyä jälleen vahva presidenttiys sekä viittaukset sotaan, joiden kautta pyritään luomaan mielikuvaa siitä, miten vakava turvallisuusuhkia koskeva tilanne on, ja millaisia turvallisuusuhkia näiden mielikuvien myötä voi myös kohdistua muualle kuin Ukrainaan eli esimerkiksi Suomeen. Historiallisesti tyypillisinä uhkakovateemoina nousevat esiin myös idän ja lännen vastakkainasettelu, mikä on ollut tyypillistä etenkin kylmän sodan aikaisessa retoriikassa. Lisäksi puheesta välittyvät myös historialliselle Venäjä-mielikuvalle tyypilliset Venäjän laajentumispyrkimykset, jotka ovat olleet perinteinen aihe Suomen turvallisuutta koskevissa Venäjä-uhkakuvissa. Suomea ei esimerkiksi

¹³³ Ibid.

¹³⁴ Linnéll & Iloniemi 2018, 55.

kuitenkaan aseteta tässä suhteessa uhrin asemaan, vaikka sekin on ollut historialle tyypillinen asetelma liittyen turvallisuuspolitiikkaan ja Venäjä-kuvaan.¹³⁵

Niinistö totesi myös, että Suomi on ja tulee aina pysymään Venäjän naapurina, joten tavoitteena on, että keskinäiset keskusteluyhteydet pyritään säilyttämään, mikä puolestaan noudattelee taas selkeämmin Niinistön omaa ulkopoliittista linjausta Venäjä-suhteissa ja pyrkimyksessä aktiiviseen vakauspolitiikkaan sekä hyvien ja kestävien arvojen noudattamiseen.¹³⁶ Niinistön mukaan:

Venäjä hyvin tietää, että Suomi on ja pysyy osana länttä. Suomi varmistaa ulko- ja turvallisuuspolitiikallaan olemisensa; suomalaisten vapauden, turvallisuuden ja hyvinvoinnin. Suomen linja on aktiivista vakauspolitiikkaa, jonka tarkoituksena on turvata Pohjois-Euroopan vakautta sekä toimia laajemman vastakkainasettelun lieventämiseksi. Suomella on omalla lähialueellaan tärkeä rooli. Suomi, yhtenä harvoista Euroopan maista, on kylmän sodan jälkeenkin nähnyt sotilaallisen konfliktin mahdollisena uhkakuvana ja säilyttänyt sen vaatiman puolustuskyvyn. Tämä on ollut kestävä ratkaisu.¹³⁷

Niinistön sanavalinnoissa naapuruudesta voidaan havaita aktiivisen vakauspolitiikan linja sekä hyvät keskinäissuhteet, joihin on perinteisesti pyritty Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikassa. Lisäksi maininnat länsi-integraatiosta ja Suomen asemasta osana länttä. Niinistön sanoista välittyy vahva viesti Venäjälle Suomen asemasta ja toimintatavoista. Sotilaallinen konflikti nostetaan nyt ensimmäistä kertaa Niinistön puheissa esiin potentiaalisena turvallisuusuhkana Suomelle tavalla, jolla sitä ei ole aiemmissa puheissa yhtä voimakkaasti nostettu. Retoriikassa esiin nousevat Venäjään liittyvistä historiallisista uhkakuvista esiin sota, sotilaallinen voimankäyttö, laajentumiskysymykset sekä kenties josain määrin jonkinlaiselta totalitaariselta toiminnalta puolustautuminen. Niinistön politiikan omaa linjaa mukailevat puolustuskyvyn teema sekä länsi-integraatio ja aktiivinen vakauspolitiikka.

Suomalaisia pohdituttaa aika ajoin se, onko Venäjä todellinen uhka Suomelle. Limnellin ja Iloniemen mukaan Venäjällä ei ole perusteltua syytä aloittaa sotilaallisia toimenpiteitä

¹³⁵ Tasavallan presidentti Sauli Niinistön uudenvuodenpuhe 1.1.2015, TPK.

¹³⁶ Ibid.

¹³⁷ Ibid.

ja synnyttää kriisiä Suomen alueella, sillä maiden välillä ei ole ratkaisemattomia kiistakysymyksiä ja politiikan polttavat kysymykset on kyetty hoitamaan tuttuun tapaan rauhanomaisin keinoin, huolta herättämättä.¹³⁸ Samanlainen ajatusmaailma heijastuu myös Niinistön puheiden sanoista. Venäjän syyttämisen tai Suomen uhriutumisen sijasta Suomi esitetään suvereenina valtiona, joka ei ole Venäjän painostuksen alainen. Niinistön puheesta välittyy myös se, että Venäjän toimintaan on osattu varautua, eikä näin ollen Suomessa ole suurta paniikkia, sillä mahdolliset uhat on osattu ottaa huomioon.

Samaisen kuun lopussa Latvian presidentin valtiovierailun juhlapäivällisillä pidetyssä puheessa presidentti nosti esiin Suomen selkeän linjan Ukrainan kriisin suhteen. Niinistö totesi, että Eurooppaa ei voida nähdä enää rauhan tyysijana, etenkin sen perusteella, mitä Ukrainassa on tapahtunut. Niinistö totesi Venäjän toiminnan Ukrainassa olevan laitonta aluevaltausten, voimankäytön ja itsemääräämisoikeuden rajoittamisen suhteen, eikä näitä kansainvälisen oikeuden rikkomuksia tule hyväksyä.¹³⁹ Puhe ei käsittele kovinkaan pitkälti Ukrainaa aiheena, mutta Niinistön sanavalintojen perusteella voidaan todeta, että Niinistön linja kansainvälisen oikeuden osa-alueelta nousee puheessa esiin. Uhkakuvaretoriikka ei näyttäyty sen sijaan kovinkaan kärkkäänä tai Venäjää syyttelevänä, vaikka Venäjän toiminta tuomitaankin vääränä.

Presidentti Niinistö vieraili Varsovassa maaliskuussa 2015. Puolan presidentin järjestämällä illallisilla Niinistö nosti puheessaan esiin Suomen ja Puolan historian aikana kertyneet yhteneväiset kokemukset Venäjästä ja sekä molempien maiden positiiviset kokemukset, jotka johtuivat kylmän sodan päättymisen mukana tuomista muutoksista. EU-jäsenyys näyttäytyi puolestaan maita yhdistävänä tekijänä, joka lähentää Puolan ja Suomen suhteita. Niinistö nosti Ukrainan kriisin keskiöön puheessaan ja toteaaakin, että: ”Meillä on erityinen syy kantaa huolta juuri nyt, kun sota on palannut Eurooppaan Puolan naapurimaa Ukrainan konfliktin myötä. Euroopan unionin jäsenmaina olemme selkeästi tuominneet Venäjän tekemät kansainvälisen oikeuden rikkomukset ja sen Ukrainaa vastaan kohdistamat toimet.”¹⁴⁰

Latvia ja Puola ovat molemmat Neuvostoliiton entisiä satelliittimaita, joiden suhteen presidentti nostaa puheessaan esiin alueellisen koskemattomuuden ja historiasta kumpuavat

¹³⁸ Limnell & Iloniemi 2018, 55.

¹³⁹ Tasavallan presidentti Sauli Niinistön puhe Latvian presidentin valtiovierailun päivällisellä 28.1.2015, TPK.

¹⁴⁰ Tasavallan presidentti Sauli Niinistön puhe Puolan presidentti Bronislaw Komorowskin isännöimällä päivällisellä Varsovassa 31.3.2015, TPK.

uhkakuvat, jotka ovat kaikille maille jollain tapaa yhteisiä ja tuttuja. Perinteisiä Venäjään liittyviä uhkakuvateemoja, jotka nousevat puheessa esiin ovat sotiin ja historiaan viittaminen. Viittauksella kylmään sotaan pyritään Niinistön puheissa muodostamaan yhteinen tekijä, jonka sekä Suomi että entiset Neuvostoliiton satelliittivaltiot samaistuvat keskenään ja tunnistavat yhteisen uhkatekijän. Jaettu historiakokemus neuvostovaltiona tai ainakin Neuvostoliiton rajanaapurina sekä näistä tekijöistä aiheutuneet uhat, kuten sotilaalliset invaasiot, demokraattisten oikeuksien ja itsemääräämisoikeuden mitätöinti, nousevat yhteisiksi uhkakuviksi, jotka ovat vaarassa toistaa itseään Ukrainan esimerkin myötä. Niinistön huolenilmaus puolestaan viestii uhkakuvien läsnäolosta, joiden myötä samanlainen kehityskulku voi olla mahdollinen myös Puolan ja Suomen osalta, vaikka sen todennäköisyydestä ei tässä yhteydessä puhutakaan. Venäjän toimintaan ja liikkeisiin suhtaudutaan kuitenkin varauksella ja omaa selustaa pyritään vahvistamaan pönkittämällä suhteita Baltiaan ja länteen.

Puheessaan Niinistö käytti myös sanavalintoja ”ihmisten ja kansojen vapaan tahdon tukahduttaminen” ja nostaa esimerkiksi juuri Puolan, joka on joutunut historiansa aikana tällaisten toimien kohteeksi. Presidentti totesi Puolan ja Suomen olevan läheisiä kumppaneita, joiden keskinäissuhteet ovat edelleen tiivistymässä. Mailla on Niinistön mukaan yhteinen intressi Euroopan turvallisuuden vahvistamiseksi ja tässä kontekstissa Euroopan tulisi tunnistaa myös oma vastuunsa ja kantaa kortensa kekoon. Uutena haasteena nousevat esiin hybridiuhat, joihin tulisi erityisesti kiinnittää huomiota ja valmiutta vastata näihin uhkiin.¹⁴¹

Hybridiuhilla tarkoitetaan monimuotoisia keinoja hyödyntää sijaissotijoita, kyberhyökkäyksiä ja informaatioodankäyntiä toiminnan muotona.¹⁴² Widomski on teoksessaan nostanut myös esiin sen, että yksi Ukrainan kriisin huomiota herättävistä tekijöistä on kaaoksen luominen hybridisodankäynnin avulla.¹⁴³ Kaaoksen luominen ei kuitenkaan tässä yhteydessä nouse esiin Niinistön puheiden retoriikassa tai teemoissa, vaan retoriikka noudattaa viileän analyttistä linjaa.

Sanavalintojen myötä esiin nousevat historiasta kumpuavat viittaukset, jotka pohjautuvat esimerkiksi sortovuosista tai toisesta maailmansodasta, jolloin Venäjä on yrittänyt tukah-

¹⁴¹ Ibid.

¹⁴² Raitasalo 2018, 27.

¹⁴³ Widomski 2015, 225.

duttaa entisten autonomisten alueidensa itsemääräämisoikeutta. Niinistön linjaa mukailivat puolestaan viittaukset eurooppalaiseen yhteistyöhön, jossa voidaan nähdä viittauksia länsi-integraatioon. Uutena teemana esiin nousevat hybridiuhat, joiden avulla Venäjä pyrkii vaikuttamaan kohdemaihin hyvin moninaisin eri keinoin kaikilla yhteiskunnan osa-alueilla.

Huhtikuussa 2015 presidentti järjesti perinteiset diplomaattipäivälliset presidentinlinnassa. Niinistö nosti diplomaattikunnalle pitämässään puheessa esille Venäjään liittyvät haasteet, jotka olivat esillä jo ennen Ukrainan kriisin alkua, mutta joiden suhteen eri tahojen lähtökohdat eriytyivät selkeästi. Länsimaista moni oli pitkään ajatellut Venäjän lähentyvät arvoiltaan ja toimintatavoiltaan kohti länttä, vaikka Venäjä itse päättikin ottaa varsin toisenlaisen suunnan. Niinistön mukaan aikaisempaan suhteiden laatuun ja kehittymiseen voi olla tässä tilanteessa vaikeaa ja hidasta palata. Tässä yhteydessä Niinistö kuitenkin totesi, että: ”Mutta pitäisi olla aina tilaa viileälle analyysille ja harkinnalle sekä näistä kumpuavalle vaiheittaiselle diplomatialle.” Niinistö totesi myös, että EU pakotteet ovat olleet ainoa olemassa oleva vaihtoehto, jolla reagoida tilanteeseen ja tämä on ollut myös Suomen linja. Tärkeänä Niinistö piti sitä, että kriisi ei eskaloituisi laajemmalle uusille alueille. Tilanteesta huolimatta myös yhteydenpitoa Venäjän kanssa tulisi jatkaa vastuullisella tavalla. Kriisitilanteissa nousee korostetun tärkeäksi keskusteluyhteys ja sen ylläpitäminen kriisiosapuoliin.¹⁴⁴

Venäjä-mielikuvien suhteen puhe nostaa esiin tasapainoilupolitiikan, joka on tuttu kylmän sodan asetelmasta. Puheessa korostuvat myös hyvät ja kestävät diplomatian arvot, jotka puolestaan ovat tyypillisiä presidentti-instituution toimintalinjalle. Lisäksi Niinistön omista ulko- ja turvallisuuspoliittisista teemoista puheessa välittyvät Venäjä-suhteiden ylläpitäminen diplomatian keinoin sekä Niinistön ajama aktiivinen vakauspoliittikka.

Heinäkuussa 2015 Suomessa järjestettiin Etyjin parlamentaarisen yleiskokouksen täysistunto. Puheessaan Niinistö totesi, että vaikka epäluottamus idän ja lännen välillä ei ole vallinnut kovinkaan pitkän aikaa, ovat keskinäisjännitteet tästä huolimatta nousseet erittäin suuriksi. Keskeisinä elementteinä Niinistö nosti jälleen kerran esiin keskusteluyhteyden ja keskustelun ylläpitämisen Venäjän kanssa, mistä välittyy taas yksi historiallinen

¹⁴⁴ Tasavallan presidentti Sauli Niinistön puhe diplomaattipäivällisillä Presidentinlinnassa 23.4.2015, TPK.

teema Venäjä-mielikuvaan ja turvallisuuskysymyksiin liittyvissä puheenaiheissa.¹⁴⁵ Puheessaan Niinistö totesi:

Yhä useammin huomaan pohtivani, onko meillä varaa tuhлата vuosikymmentä tai vielä pidempää aikaa uuteen kylmään kamppailuun vastaamalla aina vain jyrkemmin keinoin toisen osapuolen pyrkimyksiin päästä niskan päälle. Mitä me voimme saavuttaa kummankaan osapuolen kärsimyksellä, jos tuloksena on ihmishenkien menetyksiä tai jos vuosikausia kestävät pakotteet ja vastapakotteet näivettävät kansantalouksiamme? Vastaus on: emme mitään.¹⁴⁶

Sotahistorioitsija Markku Salomaa on todennut (2015) Krimin valloituksen synnyttäneen uudelleen kylmän sodan asetelman. Salomaan mukaan Venäjän asevoimat eivät vain vaaradu, vaan myös soveltavat operatiivista toimintaansa rauhan aikana, mistä Ukraina toimii yhtenä esimerkkinä. Toiminta muistuttaa hänen mukaansa Itä-Saksan, Unkarin, Tšekkoslovakian ja Afganistanin miehityksiä kylmän sodan aikana. Georgian ja Ukrainan sotien myötä Venäjän herännyt turvallisuuskilpailua ja valtakamppailu Yhdysvaltoja vastaan on näkynyt muun muassa Itä-Euroopassa ja erityisesti Ukrainassa. Kylmän sodan ajattelun palaaminen näkyy kokonaisuudessaan Venäjän sotilaallisen valmiuden kohottamisessa: tilanteessa uhkatekijävaltio voi kehittyä silmänräpäyksessä arvaamattomaksi.¹⁴⁷

Samanlainen maailmanpolitiikan valtatasapainon muutos heijastuu myös Niinistön puheissa. Historialliselle uhkakuvien retoriikalle on ollut tyypillistä nostaa Venäjään liittyvien turvallisuusuhkien suhteen esiin sota. Tässä tapauksessa presidentin sanavalinta ”kylmä kamppailu” viestii uuden kylmän sodan puhkeamisesta suurvaltojen välillä. Toisaalta Niinistön sanavalintana ”kamppailu” viestii astetta pehmeämmästä lähestymistavasta, sillä terminä ei käytetä kylmää sotaa, vaikka rivien välistä voidaan lukea viittaus samanlaiseen asetelmaan kuin kylmän sodan aikana. Tilanne on joka tapauksessa edennyt

¹⁴⁵ Tasavallan presidentti Sauli Niinistön puhe Etyjin parlamentaarisen yleiskokouksen täysistunnossa Helsingissä 6. heinäkuuta 2015, TPK.

¹⁴⁶ Ibid.

¹⁴⁷ Salomaa 2015, 206–207, 215.

Niinistön mukaan uudelle tasolle. Lisäksi viittaus niskan päälle pääsemisestä viestii Venäjän laajentumispyrkimyksistä, suvereniteetin ja demokraattisten arvojen uhkaamisesta sekä puolustuskyvyn koettelemisesta.

Niinistö nosti puheen keskiöön Euroopan yhteistyön sekä Ukrainan väkivaltaisuuksien lopettamisen. Helsingin sopimuksessa myös Venäjä on muiden valtioiden ohella sitoutunut pidättäytymään voimankäytöstä ja kunnioittamaan itsenäisten valtioiden suvereniteettia sekä rajojen loukkaamattomuutta. Näiden toimintalinjojen nähtiin olevan yhtä ajankohtaisia ja olennaisia, kuin mitä ne ovat olleet kylmän sodan aikoina. Toimintalinjojen merkitys korostuu etenkin tilanteessa, jossa niitä on selkeästi rikottu.¹⁴⁸

Uudenvuoden puheessaan 1.1.2016 Niinistö satoi vallitsevan tilanteen jälleen tiiviisti Suomeen. Niinistö totesi kansainvälisen tilanteen näkyneen lähellä Suomea sekä Itämeren alueella, jossa Venäjän sotilaallinen läsnäolo on lisääntynyt. Niinistö totesi Suomen harjoittavan aktiivista vakauspolitiikkaa. Niinistö totesi puheessaan, että: ”Vakauspolitiikan lähtökohdat ovat Itämeren alueella kohtuullisen hyvät. Valtioilla ei ole alueellisia vaatimuksia toisiltaan ja valtioiden sisäinen poliittinen tilanne on vakaa. Kuin itsestään leimahtavaa pesäkettä ei siis ole, vaikka laajemmat jännitteet tänne heijastuvat.”¹⁴⁹

Niinistö on aikaisemmassa ulostulossaan pyrkinyt noudattamaan vakauspolitiikan linjaa ja tasapainoilua kriisitilanteessa. Samanlainen linja näyttää säilyneen pääosin uudenvuodenpuheessa. Niinistö nostaa kuitenkin esiin Venäjän toiminnan Itämerellä, minkä voidaan nähdä viestivän, että turvallisuusuhkia ei ole syytä unohtaa, vaikka lähtökohtaisesti Itämeren alue on tällä hetkellä rauhallinen ja poliittinen tilanne vakaa. Uhkakuvia ei historiallisessa mielessä esiinny samalla tavalla esimerkiksi sodan uhan muodossa, sillä presidentti korostaa, että valtioilla ei ole vaatimuksia toistensa suhteen. Tämä puolestaan viestii siitä, että Venäjä ei aiheuta enää laajentumiskysymyksellään samanlaisia uhkakuvia kuin aikaisemmin Ukrainan kriisin alkaessa.

Niinistön aktiivisen vakauspolitiikan ja puolueettomuuden linjat nousevat esiin presidentin puheessa, Niinistön nostettua esiin myös Suomen ja Ruotsin yhteistyö sekä Naton erityiskumppanuus. Molemmat maat ovat Niinistön mukaan sotilasliittoon kuulumattomia,

¹⁴⁸ Tasavallan presidentti Sauli Niinistön puhe Etyjin parlamentaarisen yleiskokouksen täysistunnossa Helsingissä 6. heinäkuuta 2015, TPK.

¹⁴⁹ Tasavallan presidentti Sauli Niinistön uudenvuodenpuhe 1.1.2016, TPK.

mikä luo perustaa Pohjois-Euroopan turvallisuuden edistämiseksi ja vakauden ylläpitämiseksi. Loogiseksi toimintatavaksi Niinistö katsoi ulko- ja turvallisuuspoliittisen yhteistyön jatkumisen, minkä avulla edistetään molempien maiden turvallisuutta sekä keskinäistä luottamusta.¹⁵⁰

Valtiotieteiden tohtori Alpo Rusi on nostanut esiin, miten Krimin valtauksen synnyttämä uhkakuvatila kiristi tilannetta Itämerellä. Tilanteen kiristyminen noteerattiin myös Ruotsissa, jossa julkiseen keskusteluun nousivat tiedustelutoiminnan aktivoituminen ja sittemmin Gotlannin puolustuksen turvaaminen Itämerellä. Tilannekuvan muutos on synnyttänyt Pohjoismaiden kesken yhteisesti jaetun turvattomuudentunteen, minkä myötä yhteistyö Pohjoismaissa on noussut entistä keskeisempään rooliin. Tämä näkyy myös presidentti Niinistön puheissa. Suomen ohella myös Ruotsissa heräsi aito huoli muutaman sadan vuoden rauhaiselon rikkoutumisesta Itämeren piirissä. Tilanne herätti henkiin myös uinuneen Nato-keskustelun, jonka suhteen vastavoimaa Venäjälle ei muodosta itsessään Nato, vaan Yhdysvallat.¹⁵¹

Rusin esiin nostama näkökulma välittyi myös presidentin puheissa, joka pidettiin toukokuussa Washingtonissa Valkoisessa talossa. Niinistö nosti vierailulla pitämässään puheessa esiin levottomuuden ja turvallisuusuhkien nousun Itämerellä ja ”aivan meidän kotikulmillamme”, missä tarve turvallisuuden, vakauden ja vuoropuhelun edistämiseksi näkyy. Nämä nousevat tarpeellisia toimia esiin Venäjään liittyvien riskien pienentämisessä sekä avoimuuden lisäämisessä. Lopuksi Niinistö totesi, että Pohjoismaat ja Suomi arvostavat suuresti Yhdysvaltojen panosta Europan ja pohjoisen turvallisuuden edistämiseksi.¹⁵²

Niinistön Yhdysvaltain vierailulla pidetystä puheesta välittyi myönteinen suhtautuminen Yhdysvaltoihin voimatasapainoa vakauttavana toimijana Itämerellä. Puheessaan Niinistö ei kuitenkaan ottanut suoraa kantaa esimerkiksi Suomen ja Ruotsin Nato-jäsenyyteen, minkä voidaan nähdä ärsyttävän Venäjää. Niinistön puheesta välittyi astetta vakavampi uhkakuva, presidentin viitatessa kotikulmilla näkyvään uhkaan käyttämällä myös kyseistä termiä suorasti. Lisäksi Venäjään liittyvistä riskeistä puhutaan myös varsin suoraan.

¹⁵⁰ Ibid.

¹⁵¹ Rusi 2016, 140.

¹⁵² Tasavallan presidentti Sauli Niinistön avaussanat Valkoisessa talossa Washingtonissa 13. toukokuuta 2016, TPK.

Retoriikassa ei nouse suoraan esiin sotaisuus tai Venäjän laajentumispolitiikka, vaan ennemminkin tasapainoilu sekä yleisesti Venäjän liikkeiden aiheuttama poliittinen pelkotila ja arvaamattomuus.

Kesäkuussa 2016 Suomessa järjestettiin perinteinen presidentin Kultaranta-keskustelu, joka on usein toiminut foorumina ulko- ja turvallisuuspoliittiselle keskustelulle. Keskusteluiden alla Suomi oli juuri saanut valmiiksi ulko- ja turvallisuuspoliittisen selontekonsa. Presidentti nosti avauspuheessaan esiin uudenlaiset uhkakuvat eli hybridisodankäynnin ja tähän liittyvän puolustusvalmiuteen panostamisen Suomessa. Vahva puolustuskyky toimii presidentin mukaan mahdollisuuksien edistäjänä tilanteessa, jossa Venäjään liittyvissä turvallisuusuhissa pelkkä ennaltaehkäisevä toiminta ei enää riittäisi. Tällainen tilanne nähdään kuitenkin hyvin epätodennäköisenä. Ukrainan konfliktin alkujuurilla nähdään kuitenkin olevan suoraan Suomeen ja Ruotsiin vaikuttavia tekijöitä.¹⁵³

Presidentti Niinistön puheesta ei tässä yhteydessä välity suuria turvallisuuspoliittisia uhkia, vaan Niinistö pyrkii ennemminkin muistuttamaan tällaisten tekijöiden olemassaolosta. Niinistön ulko- ja turvallisuuspoliittiselle linjalle tyypillisesti esiin nousee Suomen puolustuskyky, jota ei kuitenkaan harjoiteta aggressiivisesti vaan pikemminkin varmuuden vuoksi ennalta-arvaamattomien uhkakuvien välttämiseksi. Toisaalta pelkotilojen muodostama yhtenäisyys näkyy Kultaranta-keskusteluiden myötä siinä, että myös Ruotsin pääministeri Stefan Löfven osallistui ulko- ja turvallisuuspoliittiseen keskusteluun Kultarannassa.

Syyskuussa Norjan kuningaspari saapui valtiovierailulle Suomeen. Venäjä nousi valtiovierailun yhteydessä pidetyssä puheessa esiin Nato- ja puolustusyhteistyön merkeissä. Niinistö totesi, että: ”Olemme tiivistäneet turvallisuuspoliittista dialogiamme muun muassa yhteisen naapurimaamme Venäjän hälyttävän kehityksen takia. Iloitsen myös siitä, että kahdenvälinen puolustuskalustoa koskeva yhteistyömme on uudessa nosteessa. Pyrimme kumpikin olemaan turvallisuuden tuottajia pikemminkin kuin turvallisuuden kulluttajia.”¹⁵⁴

¹⁵³ Tasavallan presidentti Sauli Niinistön avauspuheenvuoro Kultaranta-keskusteluissa 19.6.2016, TPK.

¹⁵⁴ Tasavallan presidentti Sauli Niinistön puhe Norjan kuningas Harald V:n ja kuningatar Sonjan valtiovierailun kunniaksi järjestettävällä juhlaillallisella Presidentinlinnassa 6.9.2016, TPK.

Niinistön oman linjan aktiivinen vakauspolitiikka nousee tässäkin puheenvuorossa selkeämmin esiin. Venäjä-uhkakuvista ei puhuta samanlaisessa merkityksessä kuin aikaisemmin Ukrainan kriisin kriittisimpinä aikoina. Tästä huolimatta huoli Venäjän kehityksestä välittyy silti presidentin puheesta tämän kuvaillessa Venäjän kehitystä hälyttäväksi. Turvallisuuden tuottajan rooli puolestaan viestii siitä, että Suomella ei tällä hetkellä ole aktiivista tarvetta suoranaisesti puolustautua Venäjää tulevia uhkia vastaan, mutta Suomi voi mahdollistaa turvallisen ympäristön harjoittamalla rauhallista varautumispolitiikkaa yhteistyössä muiden länsimaisten toimijoiden, kuten Norjan kanssa.

Rusi on nostanut esiin ajatuksen siitä, ovatko erityisesti Suomi ja Ruotsi jäämässä jonkinlaisen vanhan Euroopan ja venäläisen maailman väliselle harmaalle vyöhykkeelle. Ruotsilla ja Suomella on hänen mukaansa näkemyseroja Venäjä-politiikan harjoittamisesta.¹⁵⁵ Haparoinnin, tunnustelun ja yhteistyöpyrkimysten herättelyn voidaan kenties ajatella heijastuvan myös Niinistön puheissa jatkuvasti eläneessä tilanteessa.

Perinteisen suurlähettiläskokouksen yhteydessä elokuussa 2016 Niinistö painotti Suomen turvallisuuslinjan vaativan jatkuvaa huolenpitoa ja aktiivista vakauspolitiikkaa, jotka eivät itse ylläpidä itseään. Suomen ei kuulu toimia sivustaseuraajana ulko- ja turvallisuuspoliittisissa kysymyksissä. Niinistö nosti puheessaan esiin lentoturvallisuuden kiristyneen tilanteen Itämerellä. Tilanne voi hänen mukaansa johtaa ”onnettomuuksiin ja vakaviin kriiseihin”. Tilanteeseen vaikuttamiseksi on tehty töitä, mutta panostuksesta huolimatta asian tilan ei voida nähdä parantuneen. Niinistön sanoin ”Erityisesti venäläisiä on osoitettu sormella pimeistä lennoista”. Presidentin puheessa nousevat esiin huoli Ukrainan kriisin ja Syyrian sisällissodan jatkumisesta sekä erityisesti Krimin tilanteen eskaloitumisesta, joiden myötä käänne huonompaan suuntaan puolustuspolitiikassa voi olla odotettavissa. Venäjän lähentynyt suhde Turkkiin koetaan myös huolenaiheeksi, sillä tällä voi presidentin mukaan olla vaikutusta myös EU:ta kohtaan.¹⁵⁶

Perinteisistä historiallisista Venäjä-kuvista Niinistön puheessa esiin nousee tasapainoilupolitiikka, jonka avulla toteutetaan aktiivista turvallisuuspolitiikkaa diplomaattisin ja rauhanomaisin keinoin. Presidentti ilmaisi Itämeren tilanteen kiristyneen ja tässä yhteydessä hän käytti termejä ”onnettomuudet” ja ”vakavat kriisit”. Nämä termit voidaan nähdä pehmeämpinä ilmaisuina mahdollisille turvallisuushille Itämeren alueella, joihin Suomen

¹⁵⁵ Rusi 2016, 163–164.

¹⁵⁶ Tasavallan presidentti Sauli Niinistön puhe suurlähettiläskokouksessa 23.8.2016, TPK.

olisi hyvä varautua. Retoriikka ei suoranaisesti viittaa kuitenkaan esimerkiksi sodan uhaan. Presidentin ilmaisema huoli Krimin tilanteen eskaloitumisesta viestii myös siitä, että Suomen ei kannata ulko- ja turvallisuuspolitiikassaan unohtaa esimerkiksi omaa puolustuskykyään vaan oltava jatkuvasti perillä kehityskulusta ja nopeistakin tilannemuutoksista. Taustalla vaikuttaa selkeästi myös Venäjän kasvanut liikehdintä Itämeren ympäristössä.

Syyskuussa 2016 Sauli Niinistö vieraili puhujana YK:n yleiskokouksessa New Yorkissa. Niinistön puhe tuo esiin ongelmat kansainvälisen rauhan ylläpitämisessä, joka on vakavasti uhattu. Ongelmiksi ovat nousseet ahdasmielinen nationalismi, rasismi sekä erilainen ääriliikehdintä, joka on nousussa eri puolilla maailmaa. Vaikka Niinistön puheen huolenaiheet kääntyivät muun muassa Aasiaan ja Lähi-itään, presidentti muistutti, että myös Ukrainan konflikti on edelleen ratkaisematta ja painotti näiden laittomien toimien ratkaisua.¹⁵⁷

Stefan Widomski on teoksessaan nostanut esiin sen, miten Venäjän naapurimaissa Venäjän ekspanstiivinen politiikka ja tähän liittyvät toimet heijastelevat usein Neuvostoliiton entisten satelliittimaiden historian aikana karttuneita pelkotiloja, jotka johtuvat Venäjän etupiirissä elämisestä. Vastapainona näille näkemyksille Ukrainan kriisi saa paljon pienemmän painoarvon eurooppalaisissa suurvalloissa kuten Saksassa tai Britanniassa. Näiden maiden fokus keskittyy pääasiassa Lähi-itään ja Afrikkaan.¹⁵⁸

Widomskin esiin nostamat ajatukset heijastuvat siinä kehityskaaressa, joka osoittaa Ukrainapuheen vähenemisen ja sivuun jäämisen maailmanpolitiikan näyttämöltä. Esimerkiksi Niinistön New Yorkissa pitämä YK:n puhe sivusi hyvin lyhyesti Ukrainaa ja laajemmin jo Lähi-idän nousevia haasteita. Niinistön puheessa eivät tässä kontekstissa enää korostu aikaisempaan verrattuna nimenomaan Suomea koskevat puolustuspoliittiset uhat, sillä Ukrainakin mainitaan puheen yhteydessä varsin lyhyesti. Näin ollen puheesta ei välity enää nimenomaan Suomea koskevaa uhkavaretoriallisuutta. Toisaalta Ukrainan tilanteen unohtuminen maailmanpolitiikassa viestii myös siitä, että Suomi on huolissaan ongelman sivuttamisesta. Taustalla vaikuttaa mahdollisesti ajatus siitä, mitä muille Itä-Euroopan maille voisi vastaavassa tilanteessa käydä.

¹⁵⁷ Tasavallan presidentti Sauli Niinistön puhe YK:n 71. yleiskokouksessa New Yorkissa 21.9.2016, TPK.

¹⁵⁸ Widomski 2015, 198.

4. JOHTOPÄÄTÖKSET

Sotien jälkeisessä Suomen historiassa Venäjään liittyvä mieli- ja uhkakuvaretoriikka on pyörinyt osittain samankaltaisten teemojen ympärillä. Venäjään liittyvien mielikuvien suhteen esiin on nostettu muun muassa Venäjän suurvalta-asema, Suomen kannalta negatiivisten historiatapahtumien luomat asetelmat, vastakkainasettelu Suomen ja Venäjän välillä sekä Venäjän laajentumispyrkimykset ja kansalaisyhteiskunnat. Toisinaan Venäjä-kuviin on liitetty uhkakuvien lisäksi myös mahdollisuuksia, etenkin talouspoliittisessa keskustelussa.¹⁵⁹

Analysoimissani presidentin puheissa historiastakin tutut uhkakuvateema toistuvat, useinkin hyvin samankaltaisina. Vuosien 2012–2013 välillä Venäjään liittyvä uhkakuvaretoriikka näyttöytyy erittäin neutraalina. Venäjään ei analysoimieni puheiden yhteydessä liity kovinkaan paljon negatiivisia mielikuvia tai Suomen turvallisuuden liittyviä uhkakuvia. Sen sijaan retoriikassa korostuvat yhteistyön merkitys, erityisesti taloudellisessa mielessä. Venäjä-suhteiden tilasta välittyy vakaa mielikuva ja tulevaisuusorientoituneisuus jatkuvan yhteistyön merkeissä. Puheissa korostuvat myös hyvät keskusteluyhteydet sekä kulttuurin tuntemuksen arvo, jota voidaan hyödyntää yhteistoiminnassa. Toisinaan puheissa nousee esiin Venäjään liittyviä haasteita, kuten esimerkiksi ihmisoikeuskysymyksiä, mutta näitä seikkoja ei painoteta puheissa juurikaan. Venäjää ei siis vielä Niinistön kauden alkuvaiheessa ole presidentti-instituution puolesta nähty uhkana, vaan mahdollisena yhteistyökumppanina, jonka kanssa ollaan valmiita tekemään yhteistyötä kestävien arvojen merkeissä.

Positiivissävytteinen retoriikka johtuneen myös siitä, että Suomi kokee presidentin puheiden perusteella Venäjän tutuna toimijana, jonka kanssa voidaan toimia ennestään tutuilla tavoilla. Tämä mielikuva mukaillee myös yleistä keskustelua, jota länsimaissa on Venäjän suhteen käyty, kun maan on vielä 2010-luvun taitteessa ajateltu juurtuneen demokratian tielle, mikä sittemmin osoittautui vääräksi harhakuvaksi.

Venäjä-suhteita kuvaillaan puheissa myös monipuolisiksi, minkä voidaan ajatella Venäjän näyttöytyvän retoriikan perusteella varsin laaja-alaisena yhteistyökumppanina, jonka

¹⁵⁹ Lounasmeri 2011, passim.

kanssa tehtävästä yhteistyöstä on mahdollista hyötyä monella eri tavalla. Puheissa korostuvat Venäjä-osaaminen ja asiantuntemus ja näiden kautta syntyvät mahdollisuudet. Venäjä-suhteiden voidaan nähdä olevan hyvällä mallilla, kuten Niinistön puheiden retoriikakin antaa ymmärtää. Ihmisoikeuskysymykset näyttävät puolestaan retorisisessa mielessä enemmänkin realiteetteina, jotka tunnustetaan, mutta joiden suhteen ei haluta pitää suurempaa meteliä, jotta muutoin vakaata tilannetta ja hyvin toimivia suhteita ei horjuttaisi.

Selkeä muutos Niinistön käyttämässä retoriikassa voidaan havaita vuonna 2014, jolloin Ukrainan kriisi on alkanut osoittaa merkkejään. Ennen kriisin eskaloitumista presidentin puheista välittyi epäluuloinen ja varauksellinen kuva Venäjää ja sieltä tulevia uhkia kohtaan. Esimerkiksi Sälenissä vieraillessaan, presidentti nosti esiin imperialismiin liittyviä tunnusmerkkejä, kuten konservatiivisten arvojen nousun sekä asevoimien vahvistumisen Venäjällä. Varsinaisista uhista ei vielä puhuta suoraan tai Venäjää ei sanavalintojen perusteella tuomita toimintansa suhteen. Mielikuvaa Venäjästä yritetään ohjata enemmänkin uhkakuvista avoimiin tulevaisuudenkuviin ja potentiaalsiin mahdollisuuksiin yhteistyökumppanin kanssa.¹⁶⁰

Presidentin puheiden retoriikka näyttää myös varovaisena ja varoittavana retoriikkana loppuvuoden 2013 ja alkuvuoden 2014 puheissa. Puheista välittyi jokseenkin hyväuskoinen kuva Euroopassa kiristynyttä tilannetta kohtaan, sillä uhkakuvaretoriikka käsittelee Venäjää vielä varsin pehmeään sävyyn. Samanlaisia huomioita on nostanut esiin myös historioitsija Jukka Tarkka. Tarkan mukaan neuvostoajoilta on jäänyt suomalaiseen poliittiseen ilmastoon säähäiriö, joka ilmenee hyväuskoisuutena itänaapurien kohtaan. Venäjän muutosprosessi viimeisten vuosikymmenien aikana ei ole Tarkan mukaan hätkähdyttänyt suomalaisia toimintatapoja, vaan pääosin samanlaista toimintakulttuuria Venäjän suhteen noudatetaan edelleen. Suomi ei ole näin ollen pysynyt mukana Venäjän imperialistisessa kehityksessä, vaan on yrittänyt pelata vanhoilla pelisäännöillä, jotka eivät enää samalla tavalla päde kuin YYA-sopimuksen aikana. 2010-luvulle tultaessa Suomi ei ole ollut hänen mukaansa varautunut siihen, mitä Venäjän muutokset lähinaapureiden suhteen voivat myös Suomessa aiheuttaa.¹⁶¹

¹⁶⁰Tasavallan presidentti Sauli Niinistön puhe Rikskonferenssiseminaarissa Sälenissä 12.1.2014, TPK.

¹⁶¹Tarkka 2015, 323–324.

Ukrainan kriisin kynnyksellä näyttääkin siltä, että Suomi on tuudittautunut vanhoihin tuttuihin toimintatapoihin. Tilanteen yllätyksellisyys ja voimakas eskaloituminen näkyvät muutoksena Niinistön puheiden retoriikassa. Sanavalintojen sävy synkkenee, mitä pidemmälle vuotta 2014 edetään ja mitä pidemmälle Ukrainan kriisi kehittyy. Presidentti totesikin huhtikuun diplomaattipäivällisillä näköalojen olevan synkkiä. Alkusyksystä uhkakat nousevat vahvemmin esiin ja niiden ei nähdä enää koskettavan Ukrainaa, vaan myös muuta kansainvälistä yhteisöä. Venäjän imperialistiset tavoitteet, kuten suurvalta-aseman pönkkittäminen konfliktiin liittyvien aluevaltausten myötä, nousevat vahvasti esiin ja retoriikasta välittyy kuva potentiaalisesta uhasta. Toisaalta uhkakuvaretoriikkaa pyritään myös neutralisoimaan ja paniikkia vähentämään toteamalla, että Suomeen ei kohdistu konkreettista sotilaallista uhkaa Euroopan tilanteesta ja Venäjän vankasta sotilasmahtitilanteesta huolimatta.

Puheissaan Niinistön retoriikka myötäilee pitkälti historiastakin tuttua retoriikkaa, jossa Venäjän suhteen esiin nousevat laajentumispyrkimykset, itsenäisiin valtioihin kohdistuva sotilaallinen uhka sekä vastakkainasettelut. Toisaalta vaikka kyse on kriittisemmästä aikajaksosta puolustuspolitiikan suhteen, Niinistön puheista ei tästä huolimatta ole havaittavissa esimerkiksi Suomen asettamista uhrin asemaan, saati sitten Venäjän suoranaista maalittamista. Niinistön keinona näyttää olevan pesäeron tekeminen demokraattisen ja itsenäisen Suomen ja aggressiivisesti toimivan Venäjän välillä. Niinistön puheiden retoriikasta välittyy myös suoraselkäisyys, sillä Venäjälle pyritään viestimään, että Suomi tekee omat päätöksensä itsenäisesti eikä pelkää myöskään osoittaa tukeaan vääryyttä kohdanneelle Ukrainalle. Niinistön retoriikkaan ei myöskään kuulu provosointi, vaikka hän toisinaan käyttääkin voimakkaita sanoja kuvaamaan kriisitilannetta Ukrainassa ja tilanteen Suomelle aiheuttamia uhkakuvia. Venäjä nähdäänkin Ukrainan kriisin takia jonkin aikaa realistisena turvallisuusuhkana Suomelle, vaikka Niinistö pyrkiikin useassa yhteydessä toppuuttelemaan suoran vaaran tai sodan mahdollisuutta.

Vuoden 2015 kuluessa Venäjä-uhkakuviin liittyvä retoriikka alkaa hiljattain jälleen pehmetä. Niinistön puheissa korostuvat diplomatian arvot ulko- ja turvallisuus sekä puolustuspolitiikan toimintatapana. Niinistön diplomaattikunnalle osoittamassa puheessa painottuu viileä analyysi tilanteesta. Vaikka vuoden 2015 retoriikka ei maalaakaan yhtä synkkiä kuvia Venäjä-uhkakuvista kuin edellinen vuosi, puheissa nousee toistuvasti esiin kylmän sodan asetelman uusi tuleminen ja vastakkainasettelu idän ja lännen välillä. Näitä seikkoja länsimaat eivät ole kyenneet aikaisemmin tarpeeksi ennakoivasti havaitsemaan,

vaikka Venäjän toiminta onkin osoittanut tästä merkkejä jo ennen Ukrainan tilanteen eskaloitumista.

Vuoden 2016 aikana Niinistön linja palautuu puheiden retoriikan perusteella lähemmäs sitä, mitä se on ollut ennen Ukrainan kriisiä, mutta ei kuitenkaan enää täysin samalle ystävällisyyden tasolle. Vaikka presidentin puheissa nousee aika ajoin ilmi huoli Venäjän toiminnasta, mikä näkyy etenkin Itämerellä tapahtuvana aktiivisuutena, retoriikka viittaa jonkinlaiseen tiedostavaan ja varautuvaan otteeseen Venäjä-uhkien suhteen. Venäjän arvaamaton toiminta historiasta tuttuina uhkakuvana korostuu enemmänkin tässä kohtaa. Uhkien suhteen tulee siis olla valppaina ja niitä tulee aktiivisesti tarkkailla. Suomi ei kuitenkaan yhtä aktiivisesti toisaalta enää tuomitse Venäjän toimia, vaan pyrkii harjoittamaan Niinistön puheiden mukaan tasapainoilevaa vakauspoliittikkaa aktiivisin diplomaattien keinoin.

Tarkasteltaessa Niinistön käyttämää retoriikkaa voidaan huomata, että Suomesta ja suomalaisista puhutaan me-muodossa eli puheissa presidentti puhuu koko Suomen ja suomalaisten puolesta. Ulko- ja turvallisuusuhat yhdistetään me-muodon kautta myös yhteistyökumppaneihin sekä etenkin Ruotsiin, Norjaan, Baltiaan ja Ukrainaan, jotka rinnastetaan keskenään samankaltaisiksi eurooppalaisiksi toimijoiksi. Venäjästä puhutaan lähes joka yhteydessä Venäjänä ja toimiin saatetaan viitataan jopa epäsuorasti passiivimuodossa.

Historiallisille Venäjä-mielikuville tyypillisesti Venäjää on käsitelty usein myös toiseuden kautta. Tämä ei kuitenkaan näy Niinistön puheiden retoriikassa, vaan niissä yksilöidään Venäjä itsenäiseksi toimijaksi, eikä muiksi. Venäläisiä ei pyritä maalittamaan tai syyllistämään puheissa millään tavalla. Tosin Venäjän harjoittamaan toimintaan viittaminen voidaan havaita niin sanotusti rivien välistä Niinistön puhuessa passiivissa ja yleisesti sellaisesta toiminnasta, jota Venäjä on Ukrainan kriisin aikana harjoittanut. Tällä on pyritty välttämään Niinistön mainitsemaa sormella osoittamista keskusteluyhteyden ylläpitämisen toivossa. Esimerkiksi YK:n kokouksessa Niinistö viittaa esimerkin kautta varsin anonyymisti Ukrainan tilanteeseen ja Venäjän toimintaan. Niinistön puheissa ei myöskään missään vaiheessa ole havaittavissa historiasta tuttua ryssäviha-asetelmaa.

Kiintoisana seikkana presidentin puheissa voidaan havaita myös se, miten niin kutsuttuja hybridiuhkia käsitellään Niinistön puheissa suhteessa Venäjään. Jyri Raitasalo on Suo-

men sotatieteellisen seuran joulukuussa nostanut esiin Ukrainan kriisin synnyttämän länsimaisen keskustelun Venäjän aiheuttamista hybridiuhista.¹⁶² Hybridiuhat nousivat esiin aineistossani kahdesti. Ensimmäisen kerran hybridiuhat mainitaan Puolan presidentille pidetyssä puheessa¹⁶³ maaliskuussa 2015 ja toisen kerran Kultaranta-keskusteluissa kesäkuussa 2016¹⁶⁴. Puheet korostavat Suomen ja Puolan sekä Suomen ja Ruotsin välistä yhteistyötä eurooppalaisessa hybridiuhkien torjunta-asetelmassa. Hybridiuhat esiintyvät puheissa, joissa sivutaan turvallisuusuhkia ja Venäjän toimintaa. Tästä huolimatta hybridiuhkiin ja hybridisodankäyntiin ei suoraan viitata nimenomaan Venäjän harjoittamana toimintana, vaikka yhteys voidaankin rivien välistä tulkita. Hybridiuhista puhutaan erittäin yleisellä tasolla.

Tarkasteltaessa puheiden retoriikkaa niihin liittyvän esittämiskaupan ja yleisön kontekstista voidaan todeta, että uhkakuvien liittyvä retoriikka on voimakkaampaan Puolan ja Baltiaan liittyvissä konteksteissa. Konteksteissa korostuvat muun muassa yhteisen rajanaapurisuuden ja kylmän sodan sekä sotien aiheuttamat historialliset uhkakuvat ja näihin liittyvät pelkotilat, jotka ovat heränneet uudelleen henkiin Ukrainan kriisin ja Venäjän aggressiivisen toiminnan myötä.

Pohjoismaisille toimijoille osoitetuissa puheissa Niinistö korostaa yhteistyötä ja yhteistyön kautta tapahtuvaa toimintaa, joiden avulla Venäjään liittyviin uhkakuvahaasteisiin voidaan pyrkiä vastaamaan. Samanlaista historiallista yhteenkuuluvuutta ja asemaa ei kuitenkaan Pohjoismaiden suhteen ole havaittavissa verrattuna Itä-Euroopan maihin, joilla on toisen maailmansodan ja kylmän sodan kautta Venäjään erilainen suhde ja historia. Norjan suhteen Venäjä-uhkakuvat nousevat aavistuksen tiiviimmin ja voimakkaammin esiin verrattuna Ruotsiin, johtuen yhteisestä itärajusta ja sen mukana tuomista haasteista ja uhkakuvista.

Suomalaisille suunnatuissa puheissa, kuten presidentin uuden vuoden puheissa, välittyy historiaan vetoaminen sekä historian aikana tutuksi tullut Venäjän arvaamattomuus. Suomalaisille suunnattujen puheiden retoriikassa nousevat esiin historiasta tutut uhkakuva-asetelmat, mutta toisaalta myös näkökulmat, joissa Venäjä nähdään Suomelle tutuna toimijana. Puheista välittyy kuva tilanteesta, jossa uhkakuvista huolimatta Suomi kykenee

¹⁶² Raitasalo 2018, 27.

¹⁶³ Tasavallan presidentti Sauli Niinistön puhe Puolan presidentti Bronislaw Komorowskin isännöimällä päivällisellä Varsovassa 31.3.2015, TPK.

¹⁶⁴ Tasavallan presidentti Sauli Niinistön avauspuheenvuoro Kultaranta-keskusteluissa 19.6.2016, TPK.

toimimaan kylmähermoisesti. Niinistö ei koskaan puheissaan suoraan todennut Venäjän aiheuttavan suomalaisille ja Suomelle välitöntä sotilaallista uhkaa.

Kansainvälisille toimijoille, kuten diplomaattikunnalle, YK:lle ja Etyji-yleisölle esite-tyissä puheissa käytetään toisinaan huomattavasti pehmeämpiä vertauskuvia, kiertoil-mauksia ja sanavalintoja. Vaikka ilmausten sävy on pehmeämpi, muutos negatiivisem- paan suuntaan puheen sävyssä on Ukrainan kriisin jälkeen myös havaittavissa näissä pu- heissa. Puheiden retoriikassa korostuu usein laajempi kansainvälisen politiikan kehitys- kulku ja Venäjään liittyvien uhkakuvien merkitys maailmanpolitiikassa sekä se, miten Suomi asiaan suhtautuu ja millaisesta katsannosta se uhkakuvia tarkastelee.

Kokonaisuutena ajatellen voidaan todeta, että Venäjään liittyvä uhkavaretoriikka Nii- nistön puheissa on vuosien 2012–2013 aineistoissa painottunut enemmän haasteisiin eikä suoranaisiin uhkiin. Ukrainan kriisi toi retoriikkaan mukaan jopa sotaista uhkakuvat esi- merkiksi kylmän sodan retoriikan muodossa. Saman huomion on tehnyt Alekski Raappana omassa pro gradu -tutkielmassaan. Raappana toteaa johtopäätöksissään, että Niinistön puheiden sisältämä uhkakuvien muutos viestii siitä, että Eurooppa on palannut Ukrainan kriisin myötä ajassa taaksepäin ja haasteiden sijasta puhutaan jopa sotaan viittaavista tur- vallisuuksuhista.¹⁶⁵

Puheiden perusteella Niinistön noudattama ulko- ja turvallisuuspoliittinen linja näyttää olleen suhteellisen varovaista ja mukailevan jonkinlaista kultaista keskitietä, joka on myös historian myötä tullut tutuksi idänsuhteiden hoidossa. Suomen ulko- ja turvallisuus- politiikan perusohjenuoraksi on historian aikana muotoutunut itäsuhteiden hoitaminen ja ylläpito. Niinistön presidenttikauden alun neutraalia tasapainopolitiikkaa selittänee osit- tain se, että Niinistö uutena presidenttinä on hakenut omaa linjaansa vielä taipaleensa alkuvaiheessa. Niinistön tausta pitkän linjan poliitikkona, joka on toiminut muun muassa kansanedustajana, valtiovarainministerinä sekä eduskunnan puhemiehenä, näkyy alku- vaiheen retoriikassa. Niinistöllä on pitkä kokemus politiikasta, mutta hieman vähäisempi kokemus ulkopoliitiikan saralta. Näin ollen on myös loogista, että vahvaa retoriikkaa ja ulostuloja ei esiinny presidenttikauden alun puheissa. Voidaan myös ajatella, että näihin ei turvallisuuspoliittisessa mielessä Venäjä-politiikan saralla ole ilmennyt myöskään hä- lyttävää tarvetta.

¹⁶⁵ Raappana 2018, 59–60.

Tarkasteltaessa Niinistön ulko- ja turvallisuuspoliittisen linjan muotoutumista puheiden perusteella esiin nousee jatkuvana trendinä kriittisempinäkin aikoina keskusteluyhteyden luominen ja säilyttäminen Venäjän kanssa. Tilanteissa, joissa Venäjän toimintaa kohtaan kohdistetaan puheissa kritiikkiä, pyrkimys saattaa Venäjä takaisin diplomaattisten neuvotteluiden ja politiikan pariin on kuitenkin koko ajan läsnä.

Uimonen nostaa presidenttiä käsittelevässä teoksessaan esiin sen, miten Niinistö presidenttikautensa alkutaipaleella vierasti ajatusta Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittisen linjan nimen henkilöitymisestä. Linjaa ei Niinistön mukaan tule nimittää Paasikiven linjaksi eikä etenkään Paasikiven-Niinistön-linjaksi, vaikka eräs kannattaja oli nimeä ehdottanutkin.¹⁶⁶ Vaikka Niinistö ei itse ilmeisemmin ole mieltynyt termistöön, voidaan siitä löytää puheiden välittämän ulko- ja turvallisuuspoliittisen linjan perusteella yhtäläisyyksiä Paasikiven linjaan, josta jo edellä mainittu keskusteluyhteyden ylläpitäminen itänaapuriin on muodossa tai toisessa hyvin keskeisessä roolissa.

Paasikivi on päiväkirjoissaan kuvaillut oman ulkopoliittisen linjaansa niin, että tavoitteeksi tulisi asettaa hyvien ja ystävällisten välien rakentaminen Neuvostoliittoon sekä erilaisten konfliktien välttäminen itänaapurin suhteen. Suomen tulisi Paasikiven mukaan vältellä Venäjä-vastaista ja vihamielistä ulkosuhteiden hoitamista. Paasikiven mukaan: ”Tähän on pyrittävä, huolimatta pettymyksistä, joita olemme saaneet ja saamme kokea”.¹⁶⁷

Ulkopoliittisessa linjassaan Niinistö on maininnut Venäjä-suhteet omaksi osa-alueekseen, mikä jossain määrin mukailee Paasikiven linjaa, sillä molempien mukaan tavoitteena ovat hyvät ja toimivat välit itänaapurin kanssa. Niinistö on puheissaan useamman kerran ilmaissut pettymyksen tunteita Venäjää kohtaan, mutta pyrkinyt kriiseistä ja aggressiivisesta toiminnasta huolimatta rakentamaan uudelleen keskusteluyhteyttä Venäjän kanssa.

Toisaalta Niinistön ulko- ja turvallisuuspoliittinen linja ei aseta Venäjää yhtä suureen rooliin ulkopoliitiikan ainoana osa-alueena, kuten Paasikiven linja pääosin tekee, vaan Venäjä-suhteet ovat yksi osa-alue ulkopoliitiikan hoidossa. Sama ajatus välittyy Niinistön puheista, joiden sisällön perusteella voidaan todeta, että Niinistö pyrkii rakentamaan Ve-

¹⁶⁶ Uimonen 2018, 90.

¹⁶⁷ Paasikiven päiväkirjat 1944–1956. Ensimmäinen osa, 28.6.1944–24.4.1949, s. 22–23.

näjä-suhteita ja edistämään niiden rakentavaa jatkuvuutta, mutta toisaalta painottaa puheissaan myös vahvoja suhteita esimerkiksi Natoon, Pohjoismaihin, Baltiaan sekä EU:hun. Yhtäläisyydet Paasikiven tai Paasikiven-Kekkosen linjan kanssa eivät toki näyttäyty kovinkaan suurena yllätyksenä, sillä näiden suuntausten kautta Suomen nykyistä ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa on rakennettu vuosikausia ja on selvää, että ne ovat jättäneet omat jäänteensä myös nykypäivään.

Mitä puolestaan tulee Venäjä-vastaisuuden välttelemiseen, Niinistön politiikan voidaan todeta puheiden perusteella olleen varsin neutraalia rakentavaa. Toisaalta Niinistön puheiden perusteella ei voida väittää, että Venäjään liittyvät epäkohdat sivuutetaan täysin. Jo ennen Ukrainan kriisiä puheissa on tuotu esiin Venäjään liittyviä haasteita, mutta niitä ei ole erikseen painotettu tai nostettu suureen rooliin, mikä kertoo jälleen tavoitteesta rakentaa kestäviä keskinäissuhteita maiden välillä.

Historiasta tuttu Paasikiven tavoite pyrkiä Venäjä-suhteiden ylläpitoon ja rakentamiseen pettymyksistä huolimatta välittyy myös Niinistön puheiden luomassa mielikuvassa ulko- ja turvallisuuspoliittisesta linjasta koko tarkastelujakson luoman kokonaiskuvan kautta. Ukrainan kriisin jälkeen, Venäjän toimiessa aktiivisesti Itämeren tuntumassa ja luodessa näin pelon ja uhan tunteita alueen valtioille, presidentti Niinistö nostaa esiin puheissaan keskusteluyhteyden rakentamisen merkityksen kriisitapahtumienkin jälkeen.

Mitä tulee suomettuneisuuden käsitteeseen ja tämän kaltaisen linjan näkymiseen, Niinistön ulko- ja turvallisuuspoliittisessa linjassa ei ole merkkejä tämänkaltaisista piirteistä. Maailmanpoliittinen konteksti elää hyvin erilaista aikaa, mitä se on elänyt kylmän sodan aikana, eikä Niinistön diplomaattinen ote mukaan mukaile suomettunutta näkökantaa. Niinistön puheissa itseasiassa nostetaan kylmän sodan kaltaisen uhkakuva-asetelman nouseminen takaisin maailmanpolitiikan areenalle.

Samankaltaiseen tulokseen ovat vuonna 2014 tulleet Politiikasta.fi-toimituksen asiantuntijat. Tutkijat ovat nostaneet esiin ajatuksen suomettumisen uudesta tulemisesta politiikassa. Tutkijatohtori ja historiantutkija Johanna Rainio-Niemi on julkaisussa todennut, että ”Suomettuminen on tehnyt tänä vuonna paluun kylmän sodan paluu -keskustelun kylkiäisenä.” Rainio-Niemi toteaa myös, että spekulointi on nimenomaan suomalaiselle asetelmalle tyypillinen ja sen juuret kumpuavat suomalaisista itsestään eikä kansainväliseltä areenalta. Venäjä-asiantuntija ja Aleksanteri-instituutin tutkijatohtori Suvi Kansikas on puolestaan todennut samaisessa haastattelussa, että historian tuntemassa suomettumisen

termissä on kyse eri asiasta kuin siitä ulkopoliittisesta linjasta, jota Suomi on noudattanut Ukrainan kriisin yhteydessä. Kyse on ollut kylmän sodan aikaisesta käsitteestä, joka ei sellaisenaan sovi nykykontekstiin.¹⁶⁸

Niinistön itse määrittelemien pilareiden mukainen länsi-integraatio välittyy muun muassa pyrkimyksenä tehdä yhteistyötä Pohjoismaiden ja Baltian kanssa. Tämä mukailee presidentti Koiviston tavoitetta hakea tukea valtion turvallisuudelle laajemmalti länsimaista. Vaikka Niinistö on aikaisemmin tullut tunnetuksi Nato-myönteisyydestään, selkeä Naton tuputtaminen ei välity puheista ja presidentin linjasta, vaikka Natoon liittyviä yhteistyöhankkeita Niinistön puheissa ja politiikassa toki sivutaan.

Olen tutkielmassani tarkastellut rajallisen lähdeaineiston perusteella sitä, millaisia uhkakuvia presidentin puheiden retoriikasta välittyy ja millaisia historiallisia uhkakuvia presidentin puheissa esiintyy. Presidentin ulkopoliittinen linja näyttäytyy puolestaan puheiden perusteella osittain noudattelevan tuttua historiallista traditiota idänsuhteiden ylläpitämisen ja keskinäissuhteiden rakentamisen suhteen.

Tutkielmani tuloksia tarkasteltaessa tulisi lopputulema nähdä katsannossa, jossa huomioidaan tutkijan omat lähtökohdat ja mahdolliset subjektiiviset tekijät tutkimustulosten syntymisessä. Historian tutkimus lähtee usein liikkeelle objektiivisuuteen pyrkimisestä, mutta huomioi myös sen, että jokainen tutkija on pohjimmiltaan subjektiivinen toimija, joka tarkastelee tutkimuslähteitään omista lähtökohdistaan käsin. Tällä on myös vaikutusta muun muassa siihen, millaisia seikkoja ja kohokohtia tutkija nostaa omasta tutkimusaineistostaan esille.

Tutkimusta tehdessäni pohdin laajalti, miten rajaan tutkimuskysymykseni sekä ennen kaikkea käsiteltävän aineiston. Aineiston rajaamisen suhteen onkin siis olennaista huomioda, että ne luovat omanlaisensa todellisuuden juuri tutkimusasetelmaan liittyvässä kontekstissa. Näin ollen toisenlaiset huomiot ja tulkinnat samasta lähdeaineistosta ovat myös mahdollisia eri tutkijoiden tulkintojen kautta. Omista subjektiivisista lähtökohdistani huolimatta, olen pyrkinyt tarkastelemaan aineistoani objektiivisuuteen pyrkien sekä laajaa tutkimuskirjallisuutta apunani käyttäen.

¹⁶⁸ Politiikasta.fi-raati: suomettumisen paluu, *Politiikasta.fi* 17.10.2014. <https://politiikasta.fi/politiikasta-fi-raati-suomettumisen-paluu/> (viitattu 11.1.2021).

Aineiston suhteen kritiikin kohteeksi vertailun suhteen nousee analysoitavien puheiden määrä. Aineiston määrä vuosien 2012–2013 välillä verrattuna Ukrainan kriisin jälkeiseen tarkastelujaksoon on määrällisesti hieman suppeampi. Tästä huolimatta aineistoksi on pyritty valitsemaan puheita, joiden sisältö vastaa tutkijan näkemyksen mukaan mahdollisimman hyödyllisesti tutkimuskysymyksiin. Huomionarvoista on myös se, että tutkimuksessa ei ole pyritty tekemään esimerkiksi kvantitatiivista tutkimusta uhkakuvarietoriikan esiintymistiheydestä ennen ja jälkeen Ukrainan kriisin vaan tutkimuksen tarkoituksena on kuvata ajan ja käännteiden mukanaan tuomaa muutosta retoriikassa.

Mitä tulee tutkimusaiheen laajentamiseen ja jatkamiseen, mielenkiintoista olisikin tarkastella pidemmän aikavälin puheiden välittämän uhkakuvarietoriikan ja suhtautumistavan sekä ulkopoliittisen linjan muodostamaa kokonaisuutta. Ukrainan sota jatkuu edelleen Euroopassa tänä päivänä. Kokonaisuutta voitaisiin laajentaa esimerkiksi tarkastelemalla presidentti Niinistön puheita vuoteen 2018 saakka, jolloin Niinistön ensimmäinen presidenttikausi tuli päätökseensä. Suomi toimi tuolloin myös maailmanpolitiikan näyttämönä presidentti Putinin tavatessa Yhdysvaltain presidentti Donald Trumpin Helsingissä kesällä 2018. Pidemmän aikavälin katsannon kautta olisi mahdollista tarkastella Venäjän imperialistisen ja ekspansiivisen politiikan vaikutuksia pitkällä tähtäimellä myös muiden Itä-Euroopan maiden näkökulmasta. Tämän kaltaiset historialliset merkkipaalat tarjoaisivat varmasti myös hedelmällisiä tarkastelukohteita myöhemmässä tutkimuksessa.

LÄHTEET JA KIRJALLISUUS

LÄHTEET

Tasavallan presidentin kanslian (TPK) verkkoarkisto, <https://www.presidentti.fi/puheet/>

Presidentti Sauli Niinistön puheet kronologisessa järjestyksessä:

Tasavallan presidentti Sauli Niinistön puhe suurlähettiläspäivillä 21.8.2012, Tasavallan presidentin kanslia (TPK). [https://www.presidentti.fi/puheet/tasavallan-presidentti-sauli-niiniston-puhe-suurlahettilas-
paivilla-21-8-2012/](https://www.presidentti.fi/puheet/tasavallan-presidentti-sauli-niiniston-puhe-suurlahettilaspai-
villilla-21-8-2012/) (viitattu 4.1.2021).

Tasavallan presidentti Sauli Niinistön puhe Norjan ulkopoliittisessa instituutissa 11. lokakuuta 2012, TPK. [https://www.presidentti.fi/puheet/tasavallan-presidentti-sauli-niiniston-puhe-norjan-ulkopoliitti-
sessa-instituutissa-11-lokakuuta-2012/](https://www.presidentti.fi/puheet/tasavallan-presidentti-sauli-niiniston-puhe-norjan-ulkopoliitti-
sessa-instituutissa-11-lokakuuta-2012/) (viitattu 4.1.2021).

Tasavallan presidentti Sauli Niinistön puhe Lappeenrannan teknillisessä yliopistossa 16.1.2013, TPK. [https://www.presidentti.fi/puheet/tasavallan-presidentti-sauli-niiniston-puhe-lappeenrannan-teknillisessa-
yliopistossa-16-1-2013/](https://www.presidentti.fi/puheet/tasavallan-presidentti-sauli-niiniston-puhe-lappeenrannan-teknillisessa-
yliopistossa-16-1-2013/) (viitattu 4.1.2021).

Tasavallan presidentti Sauli Niinistön puhe suurlähettiläskokouksessa 27.8.2013, TPK. <https://www.presidentti.fi/puheet/tasavallan-presidentti-sauli-niiniston-puhe-suurlahettilaskokouksessa/> (viitattu 4.1.2021).

Tasavallan presidentti Sauli Niinistön puhe Rikskonferens-seminaarissa Sälenissä 12.1.2014, TPK. [https://www.presidentti.fi/puheet/tasavallan-presidentti-sauli-niiniston-puhe-rikskonferens-seminaarissa-
salenissa-12-1-2014/](https://www.presidentti.fi/puheet/tasavallan-presidentti-sauli-niiniston-puhe-rikskonferens-seminaarissa-
salenissa-12-1-2014/) (viitattu 4.1.2021).

Tasavallan presidentti Sauli Niinistön puhe diplomaattipäivällisillä Helsingin kaupungintalolla 29.4.2014, TPK. [https://www.presidentti.fi/puheet/tasavallan-presidentti-sauli-niiniston-puhe-diplomaattipaivalli-
silla-helsingin-kaupungintalolla-29-4-2014/](https://www.presidentti.fi/puheet/tasavallan-presidentti-sauli-niiniston-puhe-diplomaattipaivalli-
silla-helsingin-kaupungintalolla-29-4-2014/) (viitattu 4.1.2021).

Tasavallan presidentti Sauli Niinistön puhe suurlähettiläspäivillä 26.8.2014, TPK. [https://www.presidentti.fi/puheet/tasavallan-presidentti-sauli-niiniston-puhe-suurlahettilaspai-
villilla-26-8-2014/](https://www.presidentti.fi/puheet/tasavallan-presidentti-sauli-niiniston-puhe-suurlahettilaspai-
villilla-26-8-2014/) (viitattu 4.1.2021).

Tasavallan presidentti Sauli Niinistön puhe YK:n yleiskokouksen 69. yleiskeskustelussa New Yorkissa 24. syyskuuta 2014, TPK. [Tasavallan presidentti Sauli Niinistön puhe YK:n yleiskokouksen 69. yleiskes-
kustelussa New Yorkissa 24. syyskuuta 2014 - Presidentti](https://www.presidentti.fi/puheet/tasavallan-presidentti-sauli-niiniston-puhe-yk-n-yleiskokouksen-69-yleiskes-
kustelussa-new-yorkissa-24-syyskuuta-2014-presidentti) (viitattu 4.1.2021).

Tasavallan presidentti Sauli Niinistön uudenvuodenpuhe 1.1.2015, TPK. <https://www.presidentti.fi/puheet/tasavallan-presidentti-sauli-niiniston-uudenvuodenpuhe-1-1-2015/> (viitattu 4.1.2021).

Tasavallan presidentti Sauli Niinistön puhe Latvian presidentin valtiavierailun päivällisellä 28.1.2015, TPK. [https://www.presidentti.fi/puheet/tasavallan-presidentti-sauli-niiniston-puhe-latvian-presidentin-
valtiavierailun-paivallisella-28-1-2015/](https://www.presidentti.fi/puheet/tasavallan-presidentti-sauli-niiniston-puhe-latvian-presidentin-
valtiavierailun-paivallisella-28-1-2015/) (viitattu 4.1.2021).

Tasavallan presidentti Sauli Niinistön puhe Puolan presidentti Bronislaw Komorowskin isännöimällä päivällisellä Varsovassa 31.3.2015, TPK. <https://www.presidentti.fi/puheet/tasavallan-presidentti-sauli-niiniston-puhe-puolan-presidentti-bronislaw-komorowskin-isannoimalla-paivallisella-varsovassa-31-3-2015/> (viitattu 4.1.2021).

Tasavallan presidentti Sauli Niinistön puhe diplomaattipäivällisillä Presidentinlinnassa 23.4.2015, TPK. <https://www.presidentti.fi/puheet/tasavallan-presidentti-sauli-niiniston-puhe-diplomaattipaivallisilla-presidentinlinnassa-23-4-2015/> (viitattu 4.1.2021).

Tasavallan presidentti Sauli Niinistön puhe Etyjin parlamentaarisen yleiskokouksen täysistunnossa Helsingissä 6. heinäkuuta 2015, TPK. <https://www.presidentti.fi/puheet/tasavallan-presidentti-sauli-niiniston-puhe-etyjin-parlamentaarisen-yleiskokouksen-taysistunnossa-helsingissa-6-heinakuuta-2015/> (viitattu 4.1.2021).

Tasavallan presidentti Sauli Niinistön puhe suurlähetiläspäivillä Eduskunnan Pikkuparlamentissa 25.8.2015, TPK. <https://www.presidentti.fi/puheet/tasavallan-presidentti-sauli-niiniston-puhe-suurlahettilaspaivilla-eduskunnan-pikkuparlamentissa-25-8-2015/> (viitattu 4.1.2021).

Tasavallan presidentti Sauli Niinistön uudenvuodenpuhe 1.1.2016, TPK. <https://www.presidentti.fi/puheet/tasavallan-presidentti-sauli-niiniston-uudenvuodenpuhe-1-1-2016/> (viitattu 4.1.2021).

Tasavallan presidentti Sauli Niinistön avauspuhe Valkoisessa talossa Washingtonissa 13. toukokuuta 2016, TPK. <https://www.presidentti.fi/puheet/tasavallan-presidentti-sauli-niiniston-avauspuhe-valkoisessa-talossa-washingtonissa-13-toukokuuta-2016/> (viitattu 4.1.2021).

Tasavallan presidentti Sauli Niinistön avauspuheenvuoro Kultaranta-keskusteluissa 19.6.2016, TPK. <https://www.presidentti.fi/puheet/tasavallan-presidentti-sauli-niiniston-avauspuheenvuoro-kultaranta-keskusteluissa-19-6-2016/> (viitattu 4.1.2021).

Tasavallan presidentti Sauli Niinistön puhe Norjan kuningas Harald V:n ja kuningatar Sonjan valtiovierailun kunniaksi järjestettävällä juhlaillallisella Presidentinlinnassa 6.9.2016, TPK. <https://www.presidentti.fi/puheet/tasavallan-presidentti-sauli-niiniston-puhe-norjan-kuningas-harald-vn-ja-kuningatar-sonjan-valtiovierailun-kunniaksi-jarjestettavalla-juhlaillallisella-presidentinlinnassa-6-9-2016/> (viitattu 4.1.2021).

Tasavallan presidentti Sauli Niinistön puhe suurlähettiläskokouksessa 23.8.2016, TPK. <https://www.presidentti.fi/puheet/tasavallan-presidentti-sauli-niiniston-puhe-suurlahettilaskokouksessa-23-8-2016/> (viitattu 4.1.2021).

Tasavallan presidentti Sauli Niinistön puhe YK:n 71. yleiskokouksessa New Yorkissa 21.9.2016, TPK. <https://www.presidentti.fi/puheet/tasavallan-presidentti-sauli-niiniston-puhe-ykn-71-yleiskokouksessa-new-yorkissa-21-9-2016/> (viitattu 4.1.2021).

Säädökset

Suomen perustuslaki 11.6.1999/731, 93§, Finlex. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731> (viitattu 11.1.2021).

Muistelmateokset

Paasikivi, J. K.: J. K. Paasikiven päiväkirjat 1944–1956. Ensimmäinen osa, 28.6.1944 – 24.4.1949, s. 22–23. Helsinki: WSOY, 1985.

Verkkouutislähteet ja -lehtiaineisto

Duuma hyväksyi kiistellyn lakialoitteen kansalaisjärjestöistä Venäjällä”, Yle Uutiset 13.7.2012. <https://yle.fi/uutiset/3-6216808> (viitattu 8.1.2021).

Finland’s President Can Hold His Own With Both Putin and Trump, Foreign Policy -verkkojulkaisu, 10.9.2020, <https://foreignpolicy.com/2020/09/10/finlands-president-niinisto-can-hold-his-own-putin-trump/> (viitattu 11.1.2021).

Jännitys Venäjän joukkojen keskityksistä Ukrainan tuntumaan jatkuu – Pelottelua vai valmistautumista hyökkäysoperaatioon?, Yle Uutiset 14.4.2021. <https://yle.fi/uutiset/3-11881533> (viitattu 17.4.2021).

Kompromissiratkaisusta ulkopoliittikan ytimeen – presidentti-instituution kehitys, The Ulkopolitist, 20.11.2017. <https://ulkopolitist.fi/2017/11/20/kompromissiratkaisusta-ulkopoliittikan-ytimeen-presidentti-instituution-kehitys/> (viitattu 8.1.2021).

Missile destroys Malaysia Airlines plane over Ukraine, killing 298 people, The Guardian, 18.7.2014, <https://www.theguardian.com/world/2014/jul/17/malaysia-airlines-plane-missile-attack-ukraine> (viitattu 11.1.2021).

Politiikasta.fi-raati: suomettumisen paluu, Politiikasta.fi-verkkolehti 17.10.2014, <https://politiikasta.fi/politiikasta-fi-raati-suomettumisen-paluu/> (viitattu 11.1.2021).

Pelko palasi Ukrainan etulinjassa elävien ihmisten elämään: "Minne minä pakenisin?" – Yle raportoi pahentuvasta tilanteesta paikan päältä, Yle Uutiset 12.4.2021. <https://yle.fi/uutiset/3-11879499> (viitattu 17.4.2021).

Russian Profile – Timeline, BBC. <https://www.bbc.com/news/world-europe-17840446> (viitattu 10.1.2021).

Sähköiset lähteet

Kansallinen Kokoomus ry:n ”Lähiajan tavoiteohjelma 2003–2007”, 2003. https://drive.google.com/drive/folders/0B-eIp_V7TFDTFNnbDBPLXNFYkk (viitattu 7.1.2021).

Tasavallan presidentti Sauli Niinistön blogikirjoitus ” Presidentin kynästä: Kirjoista, tulkinnoista ja totuuksista”, TPK, 15.8.2018. <https://www.presidentti.fi/presidentin-kynasta/presidentin-kynasta-kirjoista-tulkinnoista-ja-totuuksista/> (viitattu 11.1.2021).

Tasavallan presidentti Tarja Halosen verkkosivut 2002–2012, 1.3.2012. <https://www.presidentti.fi/halonen/public/default0760-2.html?culture=fi-FI&contentlan=1> (viitattu 8.1.2021).

The Ulkopolitist-verkkosivusto. <https://ulkopolitist.fi/about/> (viitattu 8.1.2021).

Valtioneuvoston selonteko: Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikka 2009. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 11/2009. https://vnk.fi/documents/10616/622958/J1109_Suomen+turvallisuus-+ja+puolustuspolitiikka.pdf/ebe78430-c2a9-4e01-8b5a-638fc51871e7/J1109_Suomen+turvallisuus-+ja+puolustuspolitiikka.pdf?version=1.0&t=1422455219000 s.9 (viitattu 21.3.2021).

Valtioneuvoston selonteko: Valtioneuvoston ulko- ja turvallisuuspoliittinen selonteko 2016. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 7/2016. https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/JulkaisuMetatieto/Documents/VNS_6+2016.pdf s.27 (viitattu 21.3.2021).

Voennaja doktrina RF [Venäjän federaation sotilasdoktriini]. Hyväksytty presidentin käskyllä N2976N, 25.12.2014. Julkaistu Kremlin sivustolla 26.12.2014. <http://news.kremlin.ru/media/events/files/41d527556bec8deb3530.pdf> (viitattu 5.1.2021).

Videoaineisto

Heikki Paloheimo, Turun Paasikivi-Seuran toukokuu 2020: avajaisanat Ismo Söderling, esitelmä: prof. Heikki Paloheimo 27.5.2020, kohdasta 13:00–15:15. https://www.youtube.com/watch?v=Ta-CiJue66FM&fbclid=IwAR3ERRXo4o2KzU_M4bmE8J9JKjkNDJEu1szMsWs6MF-i9sGEaXdC_xDBCOE (viitattu 11.1.2021).

KIRJALLISUUS

Gressel, Gustav: *Russia's Quiet Military Revolution, And What it means For Europe. European Council on Foreign Relations*. ECFR / 143, 2015. https://www.files.ethz.ch/isn/194272/Russias_Quiet_Military_Revolution.pdf (viitattu 8.1.2021).

Hallberg, Pekka; Martikainen, Tuomo; Nousiainen, Jaakko & Tiikkainen, Päivi: *Presidentin valta. Hallitsijanvallan ja parlamentarismin välinen jännite Suomessa 1919–2009*. WSOY, Helsinki 2009.

Heikkilä, Heikki & Valtonen, Sanna: *Reunoiltaan jäätyneen suuvallan naapurissa – Venäjän ja Georgian konfliktin herättämät tulkinnat*. Teoksessa: *Näin naapurista. Median ja kansalaisten Venäjä-kuvat*. Lotta Lounasmeri (toim.). Vastapaino, Tampere 2011.

Juntunen, Alpo: *Venäjän imperiumin paluu*. Maanpuolustuskorkeakoulun strategian laitos. Julkaisusarja 1: Strategian tutkimuksia No 25. 2009. Edita, Helsinki.

Limnell, Jarno: *Suomen uhkakuvapolitiikka 2000-luvun alussa*. Maanpuolustuskorkeakoulu Strategian laitos, Julkaisusarja 1: Strategian tutkimuksia No 29. Helsinki, 2009. https://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/74110/StratL1_29w.pdf?sequence=1&isAllowed=y (viitattu 10.1.2021).

Limnell, Jarno & Iloniemi, Jaakko: *Uhkakuvat*. Docendo, Jyväskylä 2018.

Lounasmeri, Lotta: *Lähellä, mutta niin kaukana? Suomalaisen Venäjä-kuvan äärellä*. Teoksessa: *Näin naapurista. Median ja kansalaisten Venäjä-kuvat*. Lounasmeri, Lotta (toim.). Vastapaino, Tampere 2011.

Lounasmeri, Lotta: *Sinivalkoisin vai vaaleanpunaisin silmälasein? Neuvostoliiton kuva suomalaisessa julkisuudessa Tshekkoslovakian miehityksestä Janajevin juntaan*. Teoksessa: *Näin naapurista. Median ja kansalaisten Venäjä-kuvat*. Lounasmeri, Lotta (toim.). Vastapaino, Tampere 2011.

Luukkanen, Arto: *Ukraina Kriisissä*. Auditorium, Helsinki 2015.

Meinander, Henrik: *Suomen historia: Linjat rakenteet ja käännekohtat*. 2006, 2014, 2017. Uusi tarkistettu laitos. Suom. Paula Autio. Kustantamo S&S, Helsinki 2017.

Meres-Wuori, Ora: *Valta ja valtiosääntö, Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittinen valtajärjestelmä*. Unigrafia, Helsinki 2014.

Niemi, Mari: *Onko yksityiselämästä presidentin tekijäksi – Kun arkisuudesta tuli trendi ja lörpöttelystä hyve*. Teoksessa: *Poliitikot taistelivat, media kertoo. Suomalaisen politiikan mediapelejä 1981–2006*. Pernaa, Ville & Pitkänen, Ville (toim.). Gummerus, Helsinki 2006.

Ojajärvi, Sanna & Valtonen, Sanna: *Karhun ja kassakoneen naapurissa: journalismin ja kansalaisten venäjät*. Teoksessa: *Näin naapurista. Median ja kansalaisten Venäjä-kuvat*. Lounasmeri, Lotta (toim.). Vastapaino, Tampere 2011.

Popov, Vladimir: *The Return of the Cold War. Ukraine, the West and Russia*. J.L. Black & Michael Johns (toim.). Routledge, New York 2016.

Puusa, Anu & Juuti, Pauli: *Laadullisen tutkimuksen taustaoletukset: Laadullisen tutkimuksen tieteenfilosofinen tausta*. Teoksessa: *Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät*. Puusa, Anu & Juuti, Pauli (toim.). Gaudeamus Oy, sähköinen teos, 2020.

Puusa, Anu; Hänninen, Vilma & Mönkkönen Kaarina: *Laadullisen tutkimuksen lähestymistavat. Narratiivinen lähestymistapa*. Teoksessa: *Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät*. Puusa, Anu & Juuti, Pauli (toim.). Gaudeamus Oy sähköinen teos, 2020.

Pynnöniemi, Katri & Mashiri, James: *Venäjän sotilasdoktriinit vertailussa. Nykyinen versio viritettiin kriisajan taajuudelle*. Ulkopoliittinen instituutti, FIIA REPORT 42. 2014. (viitattu 5.1.2021).

Raappana, Aleks: *Uhkakuvaretoriikka tasavallan presidentti Halonen ja Niinistö puheissa*. Pro gradu -tutkielma, Maanpuolustuskorkeakoulu, huhtikuu 2018. <https://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/160407/SM1285.pdf?sequence=> (viitattu 11.1.2021).

- Raitasalo, Jyri. 2019. Hybridisota Ja Hybridiuhat – Paljon vanhaa. Onko mitään Uutta?. *Tiede Ja Ase* 76 (tammikuuta). <https://journal.fi/ta/article/view/77541>. (viitattu 18.4.2021).
- Raittila, Pentti: *Venäjä kansalaismielipiteissä*. Teoksessa: *Näin naapurista. Median ja kansalaisten Venäjä-kuvat*. Lounasmeri, Lotta (toim.). Vastapaino, Tampere 2011.
- Rusi, Alpo: *Yhdessä vai erikseen? Suomen ja Ruotsin turvallisuuspolitiikka tienhaarassa*. Docendo, Jyväskylä 2016.
- Sarajärvi, Anneli & Tuomi, Jouni: *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Uudistettu laitos, 2018. Esiteos 2002. Kustannusosakeyhtiö Tammi, Helsinki 2018.
- Salomaa, Markku: *Kylmän sodan toinen erä*. Docendo, Jyväskylä 2015.
- Siltaoja, Marjo & Sorsa, Virpi: *Diskurssianalyysi johtamis- ja organisaatiotutkimuksessa*. Teoksessa: *Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät*. Puusa, Anu & Juuti, Pauli (toim.). Gaudeamus Oy, sähköinen teos, 2020.
- Seppänen, Esa: *Venäjä. Vanha tuttu, vaan niin vieras. Suomen naapurikuvan todet, luulot ja harhat*. Tammi, Helsinki 2010.
- Sleptcov, Nikita. 2018. Political Homophobia as a State Strategy in Russia, *Journal of Global Initiatives: Policy, Pedagogy, Perspective*: Vol. 12: No. 1, Article 9. <https://digitalcommons.kennesaw.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1234&context=jgi> (viitattu 13.3.2021).
- Tarkka, Jukka: *Venäjän vieressä. Suomen turvallisuusilmasto 1990–2012*. Otava, Helsinki 2015.
- Uimonen, Risto: *Sauli Niinistö – tasavallan presidentti*. WSOY, Helsinki 2018.
- van Herpen, Marcel, H.: *Putinin sodat. Venäjän uuden imperialismiin nousu*. Suom. Pietiläinen, Kimmo. Terra Cognita Oy, Helsinki 2015.
- Vihavainen, Timo & Ketola, Kari: *Suuri ja mahtava. Venäjän historiaa suomalaisille*. Minerva Kustannus Oy, 2015 Helsinki.
- Vihavainen, Timo: *Hoidettu mielipide*. Teoksessa: *Venäjän kahdet kasvot. Venäjä-kuva suomalaisen identiteetin rakennuskivenä*. Vihavainen, Timo (toim.). Edita, Helsinki 2004.
- Vihavainen, Timo: *Ryssäviha. Venäjä-pelon historiaa*. Minerva kustannus Oy, Helsinki. 2013.
- Vihavainen, Timo: *Uusi asetelma – uusi identiteetti?* Teoksessa: *Venäjän kahdet kasvot. Venäjä-kuva suomalaisen identiteetin rakennuskivenä*. Vihavainen, Timo (toim.). Edita, Helsinki 2004.
- Visuri, Pekka: *Idän ja Lännen välissä – puolustuspolitiikka presidentti Kekkosen kaudella*. Maanpuolustuskorkeakoulun Sotahistorian laitos. Julkaisusarja 1, N:o 13. Fenix, Espoo 2010. Toim. Reima T.A. Luoto.
- Visuri, Pekka: *Suomen turvallisuuspolitiikan ja maanpuolustuksen linjaukset: Doktriinin muutoksiin vaikuttaneet tekijät ja puolustuspoliittinen päätöksenteko*. Teoksessa: *Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikan linjaukset*. Visuri, Pekka (toim.). Otava, Helsinki 2001.
- Visuri, Pekka: *Suomi kylmässä sodassa*. Otava, Helsinki 2006.
- Wiberg, Matti: *Politiikka Suomessa*. WSOY, Helsinki 2006.
- Widomski, Stefan: *Venäjä – niin lähellä ja niin kaukana*. Auditorium, Helsinki 2015. Zetterberg, Seppo (toim.): Suomen historian pikkujättiläinen. Toinen painos 1988 (1. painos 1987). WSOY, Helsinki.